

ความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาศรีในสังคมไทย พ.ศ. 2497 - 2563
CHANGES IN THE FEMALE JUDGE PROFESSION IN THAI SOCIETY 1954 - 2020

ภาพิมล อิงควระ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2564

ความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาศรีในสังคมไทย พ.ศ. 2497 - 2563

ปริญญาานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2564
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

CHANGES IN THE FEMALE JUDGE PROFESSION IN THAI SOCIETY 1954 - 2020

PHAPIMON INGKAVARA

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of MASTER OF ARTS

(History)

Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

2021

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญาานิพนธ์

เรื่อง

ความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาศาสตร์ในสังคมไทย พ.ศ. 2497 - 2563

ของ

ภาพิมล อิงควระ

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญาานิพนธ์

ที่ปรึกษาหลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โดม ไกรปกรณ์)

ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.นิภาพร รัชตพัฒนานกุล)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพร ไทยจงรักษ์)

ชื่อเรื่อง	ความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาศตรในสังคมไทย พ.ศ. 2497 - 2563
ผู้วิจัย	ภาพิมล อิงควระ
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2564
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. โดม ไกรปกรณ์

ปฏิญานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในสังคมไทยตั้งแต่พ.ศ. 2497-2563 โดยอธิบายให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในสังคมไทย รวมทั้งปัญหาในอาชีพนี้และปัจจัยของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าประวัติศาสตร์การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในสังคมไทยแบ่งได้เป็น 3 ช่วงเวลาดังนี้ 1) ช่วงพ.ศ. 2497-2517 ซึ่งเป็นช่วงแรกของประวัติศาสตร์ที่สตรีได้ประกอบอาชีพผู้พิพากษา หลังจากที่ได้อุปถัมภ์มานาน ไม่ให้สตรีเป็นผู้พิพากษา สาเหตุที่มีการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเป็นผู้พิพากษามาจากปัจจัยภายในสังคมไทยคือ การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิของสตรีอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีปัจจัยภายนอกคือ อิทธิพลขององค์การสหประชาชาติเป็นปัจจัยหนุน อย่างไรก็ตามการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในช่วงเวลานี้กำหนดให้ทำหน้าที่ได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชนเท่านั้น 2) ช่วงพ.ศ. 2517-2535 ซึ่งมีการขยายพื้นที่ให้ผู้หญิงเป็นผู้พิพากษาในศาลเกือบทุกประเภท ยกเว้นศาลฎีกา ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้มีที่มาจากปัจจัยการเมืองภายในประเทศ รวมทั้งมีปัจจัยจากภายนอกคือ อิทธิพลขององค์การสหประชาชาติเป็นปัจจัยหนุน 3) ช่วงพ.ศ. 2535-2563 ซึ่งมีการเปิดพื้นที่ให้สตรีขึ้นไปทำหน้าที่ในศาลฎีกา โดยในปีพ.ศ. 2563 ได้มีผู้พิพากษาศตรขึ้นดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้มีที่มาจากปัจจัยภายในของสังคมไทยคือ กระแสการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องในประเด็นสิทธิความเสมอภาคทางเพศ รวมทั้งมีปัจจัยจากภายนอกคือ อิทธิพลขององค์การสหประชาชาติเป็นปัจจัยหนุน อย่างไรก็ตามปัจจัยสำคัญที่แท้จริงที่ทำให้ผู้พิพากษาศตรขึ้นสู่ตำแหน่งประมุขของผู้พิพากษาได้นั้นมาจากระบบคุณธรรมและระบบอาวุโสที่ใช้ในกระทรวงยุติธรรม

คำสำคัญ : ผู้พิพากษาศตร, ประวัติศาสตร์ไทย

Title	CHANGES IN THE FEMALE JUDGE PROFESSION IN THAI SOCIETY 1954 - 2020
Author	PHAPIMON INGKAVARA
Degree	MASTER OF ARTS
Academic Year	2021
Thesis Advisor	Assistant Professor Dr Dome Kraipakron

This thesis aims to study the history of female judges in Thai society from 1954 to 2020, explaining the changes to the profession of female judges in Thai society and the factors of and problems with female judges. The findings of this research are that the history of Thai female judges could be classified into three periods: (1) the first period, in which Thai society gave Thai women the opportunity to become female Judges was from 1953 to 1974. The main factors in this period were the woman's rights movement and the support of the United Nations. However, female judges in this first period were limited exclusively to the juvenile court; (2) in the second period, female judges were appointed to every court, except the Supreme Court, from 1974 to 1992. The main factors in this period were Thai politics and the support of the United Nations; and (3) in the third period, in which female judges could become President of the Supreme Court, from 1992 to 2020. This major change was caused by factors in Thai society such as gender equality and external factors, such as the influence of the United Nations. However, the truly important factors causing the female judges become the President of the Supreme Court were the merit system and the senior system in the Ministry of Justice.

Keyword : Female judges, Thai history

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญาานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ส่วนหนึ่งเพราะผู้วิจัยได้รับคำแนะนำและความช่วยเหลือจากผศ. ดร. โดม ไกรปกรณ์ อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาานิพนธ์ที่ให้คำแนะนำ ซึ่งแนะแนวทางการทำวิจัยอย่างละเอียด ช่วยตรวจทานสำนวนภาษาอย่างรอบคอบ และให้ความช่วยเหลือเรื่องเชิงเทคนิคอื่น ๆ ขอบพระคุณรศ. ดร. นิภาพร รัชตะพัฒนานกุล ที่ให้ความกรุณาเป็นประธานสอบปากเปล่าและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์สำหรับนำไปปรับปรุงแก้ไขจนงานมีความสมบูรณ์มากขึ้น ผศ. ดร. ณัฐพร ไทยจงรักษ์ กรรมการสอบที่ให้ข้อเสนอแนะอย่างละเอียด และอ. ดร. ญาณินี ไทพยวัฒน์ ที่สละเวลาดำเนินการแปลบทคัดย่อให้แก่ผู้วิจัย

ขอบพระคุณคณาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ มศว รศ. ดร. ศิริพร ดาบเพชร อาจารย์ ดร. ปิยะนารถ อังควาณิชกุล รศ. ดร. ชาศวิต ชุ่มวัฒนะ ผศ. ดร. ชาศิขาย มุกสง อ. ศัญญา ชีวะประเสริฐ ที่มอบความรู้แขนงต่าง ๆ รวมถึงคำแนะนำด้านการเขียนและการค้นคว้าวิจัยตลอดเวลาที่ผู้วิจัยศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยนี้ รวมถึงพี่ ๆ เจ้าหน้าที่ประจำภาควิชา ที่ช่วยดำเนินการเรื่องเชิงเทคนิคให้แก่ผู้วิจัยหลายครั้ง รวมถึงเจ้าหน้าที่ประจำสำนักหอสมุดกลางและในส่วนของบัณฑิตวิทยาลัย ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอบพระคุณรศ. พัทธดา เอื้อวรรณกิจ และผศ. ดร. มณฑิชา ภัคดีคง อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มธ. ที่ให้ความกรุณาเซ็นรับรองความประพฤติแก่ผู้วิจัยเพื่อสมัครเข้าศึกษาต่อ ณ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มศว

ขอบคุณเพื่อน ๆ จากทั้งภาควิชาประวัติศาสตร์ มธ. ที่เป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยเสมอ รวมถึงเพื่อร่วมชั้นปริญญาโท ที่คอยแนะนำ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตั้งแต่สมัยเรียนคอร์สเวิร์ก จนสำเร็จการศึกษา

และที่ขาดไม่ได้เลย ขอขอบคุณครอบครัวที่ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาที่ศึกษาต่อระดับปริญญาโทนี้ ขอขอบคุณแม่สำหรับเงินทุนค่าศึกษาเล่าเรียนทั้งหมด รวมถึงแนะนำวิธีการขจัดความท้อแท้เมื่อผู้วิจัยต้องเผชิญหน้ากับอุปสรรคอย่างดียิ่งเสมอ ขอขอบคุณน้ำทั้งสองคนสำหรับกำลังใจด้านอื่น ๆ สุดท้ายผู้วิจัยขอขอบคุณตัวเองที่มานะ พยายามทำปริญญาานิพนธ์นี้จนสำเร็จลุล่วง

ผู้วิจัยคาดหวังว่าปริญญาานิพนธ์นี้จะมีประโยชน์แก่ผู้สนใจประวัติศาสตร์ความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาศาสตรีในสังคมไทยไม่มากนักน้อย หากมีความผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยต้องขออภัยมา ณ โอกาสนี้ด้วย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญรูปภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญของงานวิจัย.....	1
1.2 จุดประสงค์ของการศึกษา.....	13
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	13
1.4 ความสำคัญของการศึกษา หรือ ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	14
1.5 วิธีการศึกษาค้นคว้า.....	14
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	14
กลุ่มที่ 1 งานศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของผู้หญิงในสังคมไทย.....	14
กลุ่มที่ 2 งานศึกษาเกี่ยวกับนโยบายของรัฐและความคาดหวังของสังคมต่อบทบาทของสตรีไทย.....	16
กลุ่มที่ 3 งานศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นที่เกี่ยวกับผู้หญิง.....	18
กลุ่มที่ 4 งานศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงในระบบราชการด้านความยุติธรรม.....	19
1.7 แหล่งข้อมูลและสถานที่ศึกษาค้นคว้า.....	22
บทที่ 2 การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทย พ.ศ. 2497 – 2517.....	23
2.1 การขยายโอกาสของสตรีในการศึกษาวิชากฎหมาย.....	23

2.2 การกีดกันและการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงประกอบอาชีพข้าราชการตุลาการ: ภาพสะท้อนพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พุทธศักราช 2471-2497	28
2.3 กระแสเรียกร้องสิทธิสตรีระหว่าง พ.ศ. 2475-2516.....	32
2.4 ปัจจัยภายนอกต่อการยกสถานะภาพของสตรี.....	39
2.5 การประกอบอาชีพผู้พิพากษาหญิง ระหว่างพ.ศ. 2508-2517	43
สรุปท้ายบท.....	49
บทที่ 3 การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยระหว่างพ.ศ. 2517-2535.....	52
3.1 ปัจจัยภายในประเทศที่มีผลต่อสถานะของสตรีไทยช่วงพ.ศ. 2517-2535	52
3.1.1 การขยายตัวของกระแสเรียกร้องสิทธิสตรีระหว่าง พ.ศ. 2517 – 2535	53
3.1.2 การขยายตัวของสตรีที่ศึกษาระดับอุดมศึกษา.....	63
3.2 ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อสถานะของสตรีไทย	65
3.3 สตรีกับการประกอบอาชีพผู้พิพากษาในช่วง พ.ศ. 2517 – 2535.....	69
3.3.1 การจัดระบบใหม่ด้านการบริหารราชการในกระทรวงยุติธรรมและการคัดเลือกข้าราชการตุลาการในศาลยุติธรรม ระหว่างพ.ศ. 2517-2535.....	69
3.3.2 การประกอบอาชีพผู้พิพากษาสตรี ระหว่าง พ.ศ. 2517 – 2535.....	72
3.3.3 เส้นทางของสตรีในอาชีพผู้พิพากษา: กรณีศึกษา ท่านสมลักษณ์ จัดกระบวนพล.....	78
3.3.4 อุปสรรคของสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษา.....	81
สรุปท้ายบท.....	86
บทที่ 4 การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยระหว่างพ.ศ. 2535 – 2563	88
4.1 ปัจจัยในประเทศต่อการยกสถานะภาพสตรีระหว่างพ.ศ. 2535 – 2563: การเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรีและความเสมอภาคทางเพศ	88
4.2 ปัจจัยภายนอกต่อการยกสถานะภาพสตรีระหว่างพ.ศ. 2535 – 2563.....	95
4.2.1 การประกาศของสหประชาชาติให้ทศวรรษ 2533 – 2543 เป็นทศวรรษเปลี่ยนผ่านไปสู่ยุคแห่งการพัฒนาในศตวรรษที่ 21	95
4.2.2 ปฏิญญาเวียนนาและแผนปฏิบัติการ	96

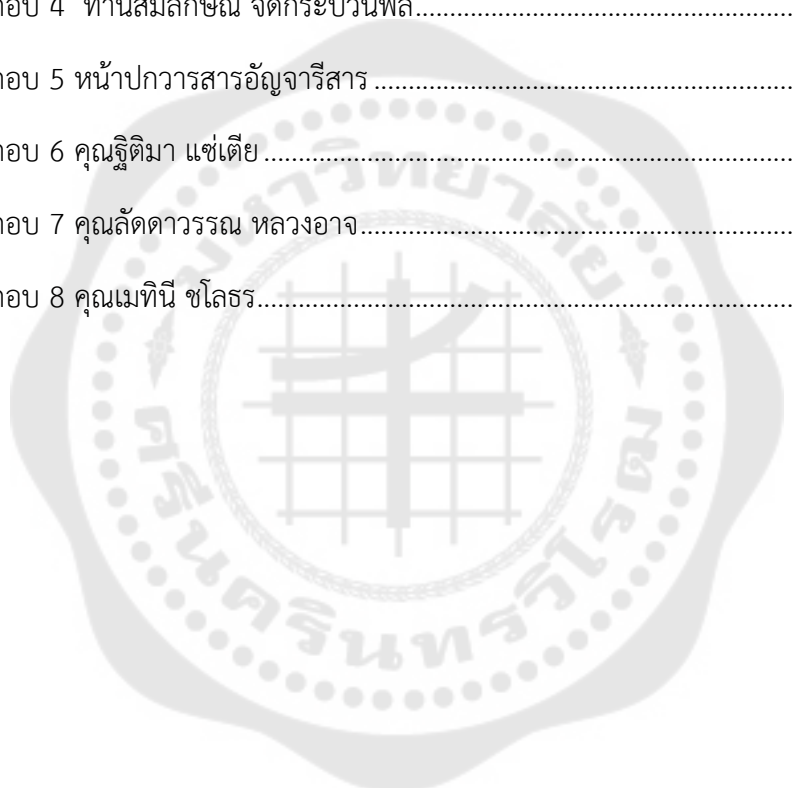
4.2.3	ปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี	97
4.2.4	เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goal – MDGs)	97
4.2.5	การให้สัตยาบันอนุสัญญาว่าด้วยการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบขององค์การสหประชาชาติ	98
4.3	การจัดระบบใหม่ด้านการบริหารราชการในกระทรวงยุติธรรม และการคัดเลือกข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม	99
4.3.1	การจัดระบบใหม่ด้านการบริหารราชการในกระทรวงยุติธรรม	100
4.3.2	การปรับเปลี่ยนระบบการคัดเลือกข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม.....	103
4.3.3	แนวโน้มการประกอบอาชีพข้าราชการฝ่ายตุลาการของสตรีไทย ช่วงปี พ.ศ. 2535 - 2563	106
4.4	เส้นทางของสตรีในอาชีพผู้พิพากษา: กรณีศึกษา เมธินี ชโลธร	109
	สรุปท้ายบท.....	113
	บทที่ 5 บทสรุป	115
	ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป.....	120
	บรรณานุกรม	121
	ประวัติผู้เขียน	127

สารบัญญัตินี้

	หน้า
ตาราง 1 จำนวนสตรีที่สำเร็จการศึกษาด้านกฎหมายตั้งแต่พ.ศ. 2473-2487.....	7
ตาราง 2 เปรียบเทียบขั้นตอนการเข้าสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของคุณชะลอจิตต์ จิตต์รุทระ	47
ตาราง 3 จำนวนผู้หญิงที่รับราชการตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาและผู้พิพากษา	48
ตาราง 4 ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ลงนามในอนุสัญญาว่าด้วย	66
ตาราง 5 จำนวนบัณฑิตคณะนิติศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	72
ตาราง 6 จำนวนสตรีที่ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาในช่วงพ.ศ. 2517-2535	74
ตาราง 7 แสดงอัตราส่วนของผู้พิพากษาชายและหญิง ระหว่างปี พ.ศ. 2517 - 2535	75
ตาราง 8 แสดงจำนวนผู้พิพากษาชายและหญิงที่ได้รับการแต่งตั้งให้ปฏิบัติงานในศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา.....	77
ตาราง 9 ผู้สมัครและผู้ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร	84
ตาราง 10 รัฐมนตรีหญิงตั้งแต่พ.ศ. 2519-2535	85
ตาราง 11 ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ให้สัตยาบันต่ออนุสัญญา	99

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพประกอบ 1นางสาวแรม พรหมโบล.....	26
ภาพประกอบ 2 การเดินขบวนของนักศึกษาและประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516	38
ภาพประกอบ 3 คุณชะลอจิตต์ จิตตฤทธะ ผู้พิพากษาศาสตรีกฎคนแรกของประเทศไทย	44
ภาพประกอบ 4 ท่านสมลักษณ์ จิตกระบวนพล.....	79
ภาพประกอบ 5 หน้าปกวารสารอัญจารีสาร	94
ภาพประกอบ 6 คุณฐิติมา แซ่เตีย	107
ภาพประกอบ 7 คุณลัดดาวรรณ หลวงอาจ.....	109
ภาพประกอบ 8 คุณเมทินี ชโลธร.....	110

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของงานวิจัย

งานศึกษาทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาได้มีการอธิบายเรื่องการประกอบอาชีพนอกบ้านของสตรีในสังคมไทยว่าเริ่มขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) ซึ่งเป็นยุคแห่งการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตกโดยในรัชสมัยนี้ได้มีการจัดการศึกษาแผนใหม่ให้แก่สตรี ดังเห็นได้จากการตั้งโรงเรียนสตรีขึ้นหลายแห่งทั้งโดยมิชชันนารี เช่น โรงเรียนการช่างสตรี โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง และโรงเรียนที่ตั้งโดยชนชั้นนำสยาม เช่น โรงเรียนสตรีสุนันทาลัย โรงเรียนราชกุมารี โรงเรียนเสาวภา โรงเรียนราชินี¹ การที่สตรีได้รับการศึกษาแผนใหม่เปิดโอกาสให้สตรีประกอบอาชีพนอกบ้าน โดยสังคมในช่วงเวลานั้นเปิดโอกาสให้สตรีประกอบอาชีพ 3 อาชีพคือ ครูพยาบาล ช่างตัดเสื้อ ซึ่งเป็นอาชีพที่สอดคล้องกับความคาดหวังทางสังคมที่ต้องการให้สตรีมีความเป็นแม่บ้านแม่เรือน อาชีพครูผู้หญิงที่อบรมสั่งสอนศิษย์เปรียบได้กับแม่อบรมสั่งสอนลูก อาชีพพยาบาลที่ดูแลคนป่วยเปรียบได้กับแม่บ้านแม่เรือนที่คอยดูแลสมาชิกในครอบครัวยามเจ็บป่วย อาชีพช่างตัดเสื้อก็มีพื้นฐานมาจากงานเย็บปักถักร้อย อันเป็นหน้าที่ของแม่บ้านแม่เรือน²

การจัดการศึกษาของสตรี รวมทั้งความคาดหวังทางสังคมต่อการประกอบอาชีพของสตรีในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477) เป็นไปในลักษณะเดียวกับในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏว่าหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนสตรีในช่วงพ.ศ. 2454-2475 ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่าไรนัก ทั้งในส่วนของวิชาสามัญและในส่วนของวิชาด้านการเรือน³ เช่นเดียวกับที่พบว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการตั้งโรงเรียนสมภากาชาดสยามเพื่อทำหน้าที่จัดการศึกษาด้านพยาบาลให้แก่สตรี ขณะเดียวกันก็มีมิชชันนารีชาวอเมริกันเปิดโรงเรียนพยาบาล

---

¹ยูพากรณ์ แจ่มเจนนิก (2530). *การศึกษาของสตรีไทย: ศึกษากรณีเฉพาะของโรงเรียนราชินี (พ.ศ. 2447-2503)*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. บทที่ 2 – 3.

²สุวดี ณะประสิทธิ์พัฒนา (2558). *สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศ*. กรุงเทพฯ, พี.เพรส. หน้า 119 – 120.

³ยูพากรณ์ แจ่มเจนนิก. (2530). *เล่มเดิม*. หน้า 86-141.

ทำให้จำนวนของผู้หญิงชาวสยามที่ศึกษาและประกอบอาชีพพยาบาลมีเพิ่มขึ้นต่อเนื่องมาจนถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว⁴ ด้านการประกอบอาชีพครูผู้หญิงนั้นในต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงอย่างเป็นทางการเป็นแบบแผนโดยรัฐเมื่อพ.ศ. 2456 ต่อมาในช่วงต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การจัดการศึกษาของผู้หญิงมีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น เมื่อคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปิดรับนิสิตหญิงเป็นครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2470 โดยนิสิตหญิงรุ่นแรกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับประกาศนียบัตรครุมัธยม อันเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ผู้หญิงประกอบอาชีพครูระดับมัธยมศึกษา⁵

แม้ข้อเท็จจริงที่กล่าวมาจะแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีโอกาสในการศึกษาความรู้สมัยใหม่และประกอบอาชีพครู พยาบาล ช่างตัดเสื้อ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับโอกาสในการศึกษาและการประกอบอาชีพของผู้ชายแล้วถือได้ว่ามีความไม่เป็นธรรมทางเพศในการประกอบอาชีพ ดังเห็นได้จากข้อเขียนของผู้หญิงในนิตยสาร “กุลสตรี” ซึ่งเป็นนิตยสารที่ออกโดยผู้หญิงกลุ่มแรก ๆ ที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่ โดยนิตยสารกุลสตรีซึ่งออกเมื่อพ.ศ. 2449 ได้มีข้อเขียนที่วิเคราะห์ถึงการแบ่งแยกแรงงานที่ไม่เป็นธรรมทางเพศระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย โดยชี้ให้เห็นว่าแม้ผู้หญิงและผู้ชายจะมีหน้าที่ต่างกันในสังคม แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงต้องมีสถานะด้อยกว่าผู้ชาย นิตยสารกุลสตรีจึงเรียกร้องให้มีการเพิ่มโอกาสของผู้หญิงในการศึกษาเล่าเรียน⁶ ขณะที่นิตยสารสตรีซึ่งออกในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงเรียกร้องเรื่องการศึกษานิตยสารสตรีแต่ได้ขยายข้อเรียกร้องให้มีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของสตรีให้เท่าเทียมกับบุรุษ เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเรียนวิชาอื่น ๆ เช่นเดียวกับผู้ชาย⁷ ข้อเรียกร้องดังกล่าวนี้สอดคล้องกับข้อเรียกร้องเรื่องการประกอบอาชีพของผู้หญิงซึ่งถูกจำกัดด้วยโอกาสทางการศึกษา ดังเห็นได้จากบทความเรื่อง “สนทนากับเอกะสตรี” ในนิตยสารสตรีไทยซึ่งเผยแพร่เมื่อ

⁴ ถวัลย์วดี ชนะชัย (2530). *สตรีในสังคมไทยสมัยใหม่: ศึกษากรณีสตรีซึ่งประกอบอาชีพพยาบาล* (พ.ศ. 2439-2485). วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁵ เปรมสิริ ชวนไชยสิทธิ์ (2538). *ผู้หญิงกับอาชีพครูในสังคมไทย พ.ศ. 2456-2479*. หน้า 57 – 86.

⁶ ศิริพร สะโครบาเน็ค (2526, สิงหาคม-ตุลาคม). "การเรียกร้องสิทธิของสตรีไทย (2398-2475)." *สตรีทัศน์* 1 (3): 30 -31.

⁷ *แหล่งเดิม*. หน้า 31.

เดือนตุลาคม ในพ.ศ. 2469 ที่กล่าวว่าหลายปีแล้วที่มีสตรีชั้นโบสถ์เข้าเรียนที่โรงเรียนกฎหมาย เพื่อจะได้ประกอบอาชีพผู้พิพากษาหรือไม่ก็ทนายความ แต่โบสถ์ครุฑปฏิเสศ⁸ (นอกจากอาชีพผู้พิพากษาในกระทรวงยุติธรรมแล้วผู้หญิงในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังถูกจำกัดสิทธิในการประกอบอาชีพข้าราชการอื่นๆ ด้วย เช่น ข้าราชการการฝ่ายมหาดไทย ดังเห็นได้จากที่พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 12 และมาตรา 16 กำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านและผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านว่าต้องเป็นชายเท่านั้น⁹ หรือการเป็นข้าราชการฝ่ายกลาโหม เห็นได้จากที่ผู้หญิงไม่สามารถเข้าไปเรียนที่โรงเรียนนายร้อยทหารได้ กว่าที่ผู้หญิงจะได้เข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อยและโรงเรียนนายสิบทหารก็ในพ.ศ. 2485 เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ตั้งโรงเรียนนายร้อยหญิงและโรงเรียนนายสิบหญิงขึ้นมา¹⁰)

แม้ว่าในช่วงปลายการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะมีการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้เข้าเรียนวิชาชีพที่สามารถนำมาประกอบอาชีพข้าราชการกระทรวงยุติธรรมได้ ดังปรากฏว่า ในพ.ศ. 2471 โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมได้รับนางสาวแรม พรหมโบล เข้าเรียน และในพ.ศ. 2473 นางสาวแรม สอบได้เนติบัณฑิต เป็นเนติบัณฑิตหญิงคนแรกของประเทศไทย แต่การที่นางสาวแรมได้เข้าไปเรียนจนสำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนแรกของประเทศ ไม่ได้เกิดจากการเรียกร้องของกลุ่มสตรีโดยตรง หากแต่การที่เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในสมัยนั้น คือ มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ดั่น บุนนาค) รับนางสาวแรม พรหมโบล เป็นนักเรียนโรงเรียนกฎหมาย อาจมาจากเหตุผลที่ว่านางสาวแรมเป็นบุตรของพันตำรวจเอกพระยาบุเรศผดุงกิจ (รวย พรหมโบล) อธิบดีกรมตำรวจในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมจึงรับบุตรของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งเป็นที่รู้จักให้เข้าเรียน¹¹ กระนั้นก็ตามการที่นางสาวแรมได้เข้าไปเรียนที่โรงเรียนกฎหมายเป็นการเปิดทางให้ผู้หญิงได้เรียนวิชาชีพด้านกฎหมาย ดังพบว่าต่อมาโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม

⁸ จิตติมา พรอรุณ (2538). *การเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2489-2519*. วิทยานพินธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 32.

⁹ *แหล่งเดิม*. หน้า 41.

¹⁰ สุขธรรมค์ แดงภักดี (2538). *ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยสมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2481-2487*. วิทยานพินธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 160 – 161.

¹¹ จิตติมา พรอรุณ. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 32-36.

ได้รับนางสาวศิริ จูตรีรัตน์ เข้าเรียนโดยนางสาวศิริสำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนที่ 2 ของไทยเมื่อพ.ศ. 2475 อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วผู้หญิงยังไม่สามารถรับราชการเป็นผู้พิพากษาได้เนื่องจากพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2471 ที่มีผลบังคับใช้อยู่ในขณะนั้น (พระราชบัญญัตินี้ใช้มาจนถึงพ.ศ. 2477) ไม่อนุญาตให้ผู้หญิงเป็นข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) และอัยการ โดยระบุคุณสมบัติข้าราชการตุลาการว่าจะต้องเป็นชายไทยที่อายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี ดังนั้นทั้งนางสาวแรม พรหมโบล และนางสาวศิริ จูตรีรัตน์ จึงประกอบอาชีพทนายความซึ่งเป็นอาชีพเดียวที่ผู้หญิงซึ่งเรียนด้านกฎหมายสามารถใช้เวลาเลี้ยงชีพได้¹²

เมื่อเกิดการปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 โดยคณะราษฎรได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยและมุ่งสร้างความเสมอภาคในสังคม¹³ พบว่าในบรรยากาศของการปกครองระบอบประชาธิปไตยยุคคณะราษฎร (พ.ศ. 2475-2490) หลังการปฏิวัติ 2475 ผ่านไปไม่นานได้มีกลุ่มผู้หญิงชนชั้นกลางร่วมกันตั้งองค์การสตรีชื่อว่า “สมาคมสตรีแห่งกรุงสยาม” ขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม 2475 เพื่อเป็นแหล่งพบปะรวมกลุ่มของสตรีต่างอาชีพอบรมนิสัยของผู้หญิงให้รู้จักใช้เหตุผล มีความรู้ด้านการเลี้ยงดูบุตรและวิชาแม่บ้าน ช่วยเหลือหางานให้สมาชิกทำ สงเคราะห์คนยากไร้ รวมทั้งปกป้องและเรียกร้องสิทธิอันไม่เป็นธรรมแก่สตรี โดยคณะผู้ริเริ่มก่อตั้งสมาคมสตรีแห่งกรุงสยามมีจำนวน 38 คนกรรมการคนสำคัญของสมาคมนี้ได้แก่ ละมัย บุญยธรรมิก ไใหญ่ คุณะดิลก และแรม พรหมโบล แม้ว่าบทบาทส่วนใหญ่ของสมาคมสตรีไทยแห่งกรุงสยามจะหนักไปทางกิจกรรมสงเคราะห์ แต่การร่วมกิจกรรมของสมาคมนี้ทำให้ผู้หญิงได้ฝึกทำงานเป็นกลุ่ม ได้รับรู้ปัญหาสังคมอันเป็นจุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อพัฒนาสตรีในวงกว้างในเวลาต่อมา¹⁴

ฝ่ายรัฐบาลก็มีความพยายามในการยกสถานะภาพของสตรีให้เสมอภาคกับบุรุษเห็นได้จากการที่กฎหมายสำคัญของประเทศอย่างพระราชบัญญัติเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2475 ได้กำหนดให้

¹² สุขสวัสดิ์ แดงภักดี. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 23-26.

¹³ เรียบเรียงจาก ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2524). *เศรษฐกิจศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย*, กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์. วรเจตน์ ภาคีรัตน์ (2557). "คณะราษฎรกับการเปลี่ยนแปลงด้านกฎหมาย." *จาก 100 ปี ร.ศ.130 ถึง 80 ปีประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา. หน้า 21 -38.

¹⁴ เรียบเรียงจาก ศิริพร สะโครบานันต์. (2556, สิงหาคม-ตุลาคม). การเรียกร้องสิทธิสตรีของหญิงไทย (2398-2475). *สตรีทัศน์* 1(3). และ สุขสวัสดิ์ แดงภักดี. (2538). *ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยสมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2481-2487*.

ผู้หญิงมีสิทธิเลือกตั้งและสามารถลงรับสมัครเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เช่นเดียวกับผู้ชาย¹⁵ รวมไปถึงการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว ในปี พ.ศ. 2478 หลังจากสภาผู้แทนราษฎรลงมติให้ใช้ประมวลกฎหมายนี้ซึ่งยืนยันหลักการ “ผัวเดียวเมียเดียว” แทนหลักการ “ผัวเดียวหลายเมีย”¹⁶ เช่นเดียวกับที่พบว่าในปี พ.ศ. 2477 มีการขยายโอกาสให้สตรีได้รับการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพิ่มขึ้นโดยมีการก่อตั้งคณะอักษรศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ทำให้มีผู้หญิงที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้น ในเวลาต่อมา โดยผู้หญิงเหล่านี้จะมีส่วนผลักดันการเรียกร้องสิทธิสตรี¹⁷

หากแต่ในส่วนของ การประกอบอาชีพข้าราชการนั้นผู้หญิงยังไม่มีสิทธิเท่ากับชาย ดังปรากฏว่าในการประชุมคณะรัฐมนตรีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2479 ได้มีการประชุมเรื่องสตรีสมัครรับราชการ โดยกรมมหาดไทยได้พิจารณาวางหลักเกณฑ์การรับสมัครสตรีเข้ารับราชการว่าให้สตรีเข้ารับราชการได้เฉพาะตำแหน่งประจำแผนกและเสมียนในส่วนราชการกลาง กับตำแหน่งเจ้าจังหวัดซึ่งมีหน้าที่เป็นหัวหน้าเสมียนในจังหวัดนั้น ๆ เนื่องจากตำแหน่งเหล่านี้เป็นงานที่ไม่ตรากตรำ ผู้หญิงพอทำงานเหล่านี้ได้¹⁸

การประกอบอาชีพข้าราชการของสตรีไทยจะได้รับการยกระดับขึ้นเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2481-2487 รัฐบาลได้ใช้นโยบายสร้างชาติให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ จึงมีการยกฐานะของผู้หญิงไทยโดยสนับสนุนให้ผู้หญิงมีบทบาททางสังคม เศรษฐกิจ และการป้องกันประเทศ รัฐบาลได้ส่งเสริมการศึกษาของผู้หญิงให้เท่าเทียมชาย มีการตั้งโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดขึ้นทั่วประเทศ ส่งเสริมให้มีสอนวิชาชีพในโรงเรียนต่าง ๆ มีการตั้งสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการศึกษาของผู้หญิง เช่น สาขาสังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ พาณิชยกรรม และการบัญชี ขึ้นในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตลอดจนมีการตั้งหน่วยงานที่ผู้หญิงเข้ามาฝึกอบรมเพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลืองานราชการ เช่น หน่วยงานรื้อแพทย์ หน่วยงานรื้อพยาบาล โดยผู้หญิงที่ผ่านการ

¹⁵ จิตติมา พรอรุณ. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 40-42.

¹⁶ สุรเชษฐ์ สุขลาภกิจ (2556). *ผัวเดียวเมียเดียว* ใน *สังคมไทยสมัยใหม่จากทศวรรษ 2410 ถึงทศวรรษ 2480*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 114 – 120.

¹⁷ จิตติมา พรอรุณ. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 50-51.

¹⁸ *แหล่งเดิม*. หน้า 21-52.

อบรมจากหน่วยงานเหล่านี้ถ้าสมัครเข้ารับราชการในกระทรวงกลาโหม มีสิทธิที่จะได้รับราชการก่อนผู้อื่น ถ้ามีการสอบคัดเลือกจะได้เพิ่มคะแนนอีก 40 คะแนน รวมทั้งรัฐบาลได้ตั้งกองทหารหญิงขึ้นโดยให้โรงเรียนทหารบกฝ่ายเทคนิคตั้งโรงเรียนนายร้อยหญิงและโรงเรียนนายสิบหญิงขึ้นในปี พ.ศ. 2485 เมื่อนักเรียนนายร้อยหญิงรุ่นแรกจบการศึกษาในเดือนมกราคม พ.ศ. 2487 ก็ได้ประจำการในกองพันสุนารีและกองพันศรีสุนทร¹⁹

จากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการประกอบอาชีพข้าราชการของสตรีไทยตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไต่มาจนถึงสมัยสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ถึงความเปลี่ยนแปลงของการประกอบอาชีพข้าราชการของสตรีไทยจากที่เคยถูกจำกัดสิทธิในการประกอบอาชีพข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย (ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) ข้าราชการสังกัดกระทรวงกลาโหม (ทหาร) ข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) มาสู่การรับราชการทหารในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ข้อเท็จจริงนี้ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพผู้พิพากษาสตรีในกระทรวงยุติธรรมซึ่งจุดเริ่มต้นของการประกอบอาชีพนี้ของสตรีไทยพบว่า แม้จะมีเนติบัณฑิตหญิงในสังคมไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2473 และนับตั้งแต่การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 จนถึงช่วง พ.ศ. 2481-2487 ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี มีผู้หญิงเข้าเรียนด้านกฎหมายและสำเร็จการศึกษามาเกือบตลอด แม้ว่าจะมีจำนวนไม่มากนัก (ดูตารางที่ 1) แต่ผู้หญิงเหล่านี้ถูกจำกัดสิทธิในการรับราชการตำแหน่งผู้พิพากษา ดังที่ได้กล่าวตอนต้นแล้วว่าพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2471 ซึ่งใช้มาจนถึง พ.ศ. 2477 กำหนดว่าผู้ที่เป็นข้าราชการตุลาการต้องเป็นชายไทย ทั้งยังพบอีกว่าพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2482 ได้ระบุคุณสมบัติของผู้สมัครสอบเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการว่าต้องเป็นชายและอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี²⁰

¹⁹ เรียบเรียงจาก นันทิรา ขำภิวาล (2530). นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. บทที่ 3-4; สุขสรรค์ แดงภักดี. (2538). เล่มเดิม. บทที่ 3-4.

²⁰ สัตยชัย ผลฉาย และคณะ (2546). ระบบการคัดเลือกและการอบรมข้าราชการตุลาการในศาลยุติธรรม : รายงานวิจัย, กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล. หน้า 23.

ตาราง 1 จำนวนสตรีที่สำเร็จการศึกษาด้านกฎหมายตั้งแต่พ.ศ. 2473-2487

ปีพ.ศ.	จำนวนสตรีที่สำเร็จการศึกษา (คน)
2473	1
2474	-
2475	1
2476	-
2477	-
2478	4
2479	2
2480	3
2481	4
2482	6
2483	1
2484	4
2485	1
2486	14
2487	10

ที่มา: จิตติมา พรอรุณ. (2538). การเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2489-2519.

ต่อมาใน พ.ศ.2485 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการฉบับที่ 4 โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้ยังคงกำหนดให้เพศชายเท่านั้นที่เป็นข้าราชการตุลาการได้²¹ ทั้งนี้ปรากฏอีกว่าในปีเดียวกันนี้ได้มีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเรื่องร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนโดยมีผู้เสนอให้ตัดสิทธิของสตรีในการรับราชการเหลือเพียงรับราชการตำแหน่งนางพยาบาล ครู แพทย์ กับตำแหน่งที่ต้องใช้ผู้หญิงเท่านั้น แม้ว่าประธานกรรมธิการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติจะเห็นว่าควรถือหลักให้ชายหญิงมีความเสมอภาคในการรับราชการ แต่ที่ประชุมมีความเห็นว่าหากตำแหน่งข้าราชการใดไม่จำเป็นต้องรับสตรีก็ไม่จำเป็นต้องรับสตรี โดยสาเหตุที่แม้แต่ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีการดำเนินนโยบายชาตินิยมพยายามยกฐานะของสตรีไทยให้ก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ารับราชการทหาร ยังมีการปิดกั้นโอกาสของสตรีไทย อาทิ การรับราชการตุลาการในกระทรวงยุติธรรม เนื่องจากคนส่วนใหญ่ในสังคมไทย โดยเฉพาะชนชั้นปกครองและปัญญาชนของรัฐยังยึดติดวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของไทยซึ่งมองว่าบทบาทหลักของผู้หญิงอยู่ที่การเป็นแม่บ้านแม่เรือน²²

การที่ผู้หญิงถูกจำกัดสิทธิในการประกอบอาชีพข้าราชการ ประกอบกับการที่กฎหมายซึ่งใช้อยู่ขณะนั้นหลายฉบับมีการจำกัดสิทธิของผู้หญิง อาทิ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 และบรรพ 6 ที่จำกัดสิทธิของผู้หญิงในการประกอบอาชีพเท่าเทียมกับผู้ชายในทุกตำแหน่ง สิทธิหญิงมีสามีในการดูแลทรัพย์สิน ทำให้เกิดกระแสแนวความคิดเรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างเพศชายกับเพศหญิง นำมาสู่การเรียกร้องสิทธิสตรีอีกกระลอก โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งองค์การสหประชาชาติได้ออกกฎบัตรเรื่องการยกระดับให้สตรีมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกับผู้ชายในด้านต่าง ๆ ดังนั้นรัฐบาลไทยซึ่งมีความประสงค์จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติจึงหันมาใส่ใจกับนโยบายการส่งเสริมสิทธิสตรี ขณะที่กลุ่มสตรีที่สำเร็จการศึกษาวิชากฎหมายและการเมืองจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประมาณ 80 คนได้ร่วมกันก่อตั้ง “คณะเนติบัณฑิตและธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิง” ขึ้นในพ.ศ. 2490 โดยมี ม.ร.ว.เสริมศรี เกษมศรี และคุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ เป็นแกนนำคนสำคัญของกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมเผยแพร่

²¹ จิตติมา พรอรุณ. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 64.

²² สุขสวรรค์ แดงภักดี. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 162-164.

ความรู้ทางกฎหมายและช่วยเหลือสตรีเป็นสาธารณกุศล²³ นอกจากนี้ยังมีอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้การเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรีกลับมาในช่วงทศวรรษ 2490 คือการที่ผู้หญิงได้เข้าสู่วงการการเมืองไทยโดยนางอรพิน ไชยกาล ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2492 ต่อมาในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2495 มีสตรีได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทน 4 คน ได้แก่ 1.นางอรพิน ไชยกาล 2.นางสุนีย์ เตลาน 3. คุณหญิงแรม (พรหมโอบ) บุญยประสพ 4.นางระพีพรรณ พรหมวีระ²⁴

กระแสการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรีกลับขึ้นมาระลอกใหม่ในช่วงทศวรรษ 2490 นี้ได้รับการตอบรับจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งกลับมามีตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งในช่วงพ.ศ.2490-2500 ดังปรากฏว่าในพ.ศ. 2495 สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงซึ่งอยู่ในความดูแลของท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้เสนอเรื่องต่อกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ขอให้ยกเลิกพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2485 มาตรา 29 ที่จำกัดสิทธิของสตรีในการรับราชการ ข้อเสนอของสำนักงานวัฒนธรรมฝ่ายหญิงได้ถูกส่งเรื่องไปให้คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนนำไปพิจารณาดำเนินการ จนนำมาสู่การประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497 มาตรา 46 ซึ่งห้ามไม่ให้บุรุษรับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนบางตำแหน่งเหมือนกับที่เคยมีการจำกัดสิทธิไม่ให้สตรีรับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนบางตำแหน่ง อันเป็นการให้ความเสมอภาคในการประกอบอาชีพระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย นอกจากนี้ในปีเดียวกันนี้ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้เสนอขอแก้ไขพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2485 มาตรา 20 ซึ่งระบุว่าข้าราชการตุลาการต้องเป็นชายไทย อายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี และมาตรา 24 ซึ่งบัญญัติว่าผู้ที่สมัครสอบเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาได้ต้องเป็นชายไทย อายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี โดยท่านผู้หญิงละเอียดเสนอให้ตัดส่วนที่ระบุว่าผู้ดำรงตำแหน่งข้าราชการตุลาการและผู้สมัครสอบเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาต้อง “เป็นชาย” ออกเพื่อให้ผู้หญิงสามารถเป็นข้าราชการตุลาการได้²⁵ นำมาสู่การประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2497 ซึ่งยินยอมให้สตรีรับราชการเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการได้²⁶

²³ จิตติมา พรอรุณ. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 62-88.

²⁴ *แหล่งเดิม*. หน้า 95.

²⁵ *แหล่งเดิม*. หน้า 91.

²⁶ *แหล่งเดิม*. หน้า 64.

การที่พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2497 เปิดโอกาสให้ผู้หญิงรับราชการเป็นข้าราชการตุลาการ นับเป็นจุดเริ่มต้นของอาชีพข้าราชการผู้พิพากษาศาสตร์ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาไปในรายละเอียดจะพบว่าในทางปฏิบัติแล้วกว่าที่ผู้หญิงจะเริ่มปฏิบัติงานหน้าที่ผู้พิพากษาได้ก็หลายปีหลังจากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2497 โดยในพ.ศ. 2502 กระทรวงยุติธรรมได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2502) ตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2497 ให้ผู้หญิงรับราชการเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชน ต่อมาในปีพ.ศ. 2508 จึงมีผู้หญิงคนแรกที่ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาคือ คุณชลอจิตต์ จิตตฤทธะ²⁷ ทั้งนี้การจำกัดให้ผู้หญิงเป็นได้เฉพาะผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชน แสดงให้เห็นถึงการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษา เนื่องจากเมื่อพิจารณาจากโครงสร้างหน่วยงานในระบบศาลยุติธรรมของไทยตามพระราชบัญญัติศาลยุติธรรม พ.ศ. 2477 (ใช้ต่อมาจนถึงพ.ศ. 2543) ซึ่งแบ่งศาลออกเป็น 3 ชั้นคือ 1.ศาลชั้นต้น อันประกอบด้วย ศาลแขวง ศาลจังหวัด ศาลแพ่ง ศาลอาญา ศาลคดีเด็กและเยาวชน (ต่อมาในปีพ.ศ. 2534 เปลี่ยนชื่อเป็น “ศาลเยาวชนและครอบครัว”) 2.ศาลอุทธรณ์ 3. ศาลฎีกา²⁸ จะเห็นได้ว่ามีการจำกัดสิทธิให้ผู้หญิงเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะศาลคดีเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นเพียงส่วนเดียวของศาลชั้นต้น ขณะที่ผู้ชายสามารถเป็นผู้พิพากษาในศาลชั้นต้นทั้งหมด เป็นผู้พิพากษาในศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาที่มีระดับสูงกว่าศาลชั้นต้น

จุดเปลี่ยนของผู้หญิงในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาศาลยุติธรรมมาถึงเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่มีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญรับรองเรื่องความเสมอภาคทางเพศว่า หญิงมีสิทธิทุกประเภทเท่าเทียมกับชาย ต่างจากรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้าที่มีบทบัญญัติรับรองความเสมอภาคของบุคคล แต่ไม่มีการกล่าวถึงความเสมอภาคทางเพศ โดยขบวนการเรียกร้องสิทธิสตรีได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญและประสบความสำเร็จในการโน้มน้าวให้มีการบรรจุบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิความ

²⁷ ประภาพรพรรณ อุดมจรรยา (2541). ผู้หญิงบนเส้นทางนักบริหารในระบบราชการไทย งานด้านตุลาการ. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา. หน้า 17.

²⁸ เรียบเรียงจาก กระทรวงยุติธรรม (2558). 124 ปีกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2534-2558. กรุงเทพฯ, อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน. หน้า 25 – 31. และ ชุมพล จันทราทิพย์ (2550). พระธรรมนูญศาลยุติธรรม, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หมวด 4 กระทรวงยุติธรรม.

เสมอภาคทางเพศระหว่างหญิงกับชายลงไปในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517²⁹ ส่งผลให้ในปีพ.ศ. 2518 กระทรวงยุติธรรมได้ยกเลิกกฎกระทรวงฉบับที่ 4 (พ.ศ.2502) ซึ่งออกตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2497 กำหนดให้สตรีเป็นได้เฉพาะผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชน การยกเลิกกฎกระทรวงฉบับที่ 4 เปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถเป็นผู้พิพากษาในศาลสูงและศาลอื่น ๆ ได้ด้วย³⁰

ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการศึกษาวิชาการกฎหมายและการประกอบอาชีพผู้พิพากษาศาสตรีในสังคมไทยที่ได้กล่าวมานี้มีการอธิบายไว้ในวิทยานิพนธ์ งานวิจัย และบทความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสตรีไทย ไว้บ้างแล้ว โดยทำให้เห็นถึงความเป็นมาของอาชีพผู้พิพากษาศาสตรีและความเปลี่ยนแปลงในอาชีพนี้ นับจาก พ.ศ. 2497 ซึ่งกฎหมายเปิดโอกาสให้ผู้หญิงรับราชการเป็นผู้พิพากษา ตามมาด้วยการออกกฎกระทรวงยุติธรรมในปีพ.ศ. 2502 โดยอนุญาตให้ผู้หญิงรับราชการเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชน จนในพ.ศ. 2518 ได้มีการยกเลิกกฎกระทรวงยุติธรรมดังกล่าวเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถเป็นผู้พิพากษาในศาลอื่น ๆ ได้ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาศาสตรีไม่ได้หยุดอยู่ที่พ.ศ. 2518 และปัญหาความไม่เสมอภาคทางเพศในการประกอบอาชีพผู้พิพากษายังคงมีอยู่แม้ว่าจะมีการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้ผู้หญิงมีความเสมอภาคกับผู้ชายในการประกอบอาชีพผู้พิพากษา ดังที่งานวิจัยของ ประภาพรพรณ อุดมจรรยา ซึ่งให้เห็นว่าในพ.ศ. 2541 มีจำนวนข้าราชการตุลาการที่เป็นผู้ชาย 1,878 คน ขณะที่ข้าราชการตุลาการที่เป็นผู้หญิงมีจำนวน 396 คน โดยที่ในส่วนของข้าราชการระดับผู้บริหารคือตั้งแต่อธิบดีผู้พิพากษา (ลำดับชั้น 7) ขึ้นไปจนถึงประธานศาลฎีกา (ลำดับชั้น 9) นั้นมีผู้พิพากษาศาสตรีเพียงท่านเดียวที่ดำรงตำแหน่งผู้บริหารลำดับชั้น 7 ส่วนผู้พิพากษาชายที่ดำรงตำแหน่งผู้บริหารลำดับชั้น 7 ขึ้นไปมี 67 คน³¹

ด้านความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาศาสตรี จากการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการทำงานของผู้พิพากษาศาสตรีจำนวนหนึ่ง เช่น สมลักษณ์ จัตุระบวณพล, ปิยกุล บุญเพิ่ม, เมทินี ชโลธร พบว่าในทศวรรษ 2530 ผู้พิพากษาศาสตรีได้เป็นผู้พิพากษาระดับหัวหน้าคณะ โดย สมลักษณ์ จัตุ

²⁹ เรียบเรียงจาก วิระดา สมสวัสดิ์ (2549). *นิติศาสตร์แนวสตรีนิยม*, เชียงใหม่ : ศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า 14. และ ลำพรณ น่วมบุญลือ (2519). *สิทธิและหน้าที่ของสตรีไทยตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์*. หน้า 178 – 188.

³⁰ ลำพรณ น่วมบุญลือ. (2519). *เล่มเดิม*. หน้า 189.

³¹ ประภาพรพรณ อุดมจรรยา. (2541). *เล่มเดิม*. หน้า 18-19.

กระบวนพล ได้เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอาญา เมื่อพ.ศ. 2531 ต่อมาในปีพ.ศ. 2536 ได้เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอาญาภาค 2³² ปียกุล บุญเพิ่ม ได้เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง เมื่อพ.ศ. 2534 ต่อมาในปีพ.ศ. 2540 ได้เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลแพ่งกรุงเทพใต้³³ เมทินี ชโลธร ได้เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวงเมื่อพ.ศ. 2533 ต่อมาในปีพ.ศ. 2535 ได้เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดภูเก็ต ถัดมาในปีพ.ศ. 2537 ได้เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดนนทบุรี ตามด้วยในปีพ.ศ. 2540 ได้เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอาญา³⁴ ยิ่งไปกว่านั้นในปีพ.ศ. 2563 ผู้พิพากษาหญิง 2 ท่านได้ขึ้นสู่ตำแหน่งประธานศาล โดย เมทินี ชโลธร ได้ดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา ประมุขสูงสุดของศาลยุติธรรม และ ปียกุล บุญเพิ่ม ได้ดำรงตำแหน่งประธานศาลอุทธรณ์ซึ่งเป็นศาลสำคัญลำดับสองรองจากศาลฎีกา³⁵

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้พิพากษาศาสตราจารย์ทั้ง 3 ท่านที่ได้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าศาล เมื่อพิจารณาเทียบกับข้อเท็จจริงที่ว่าในปีพ.ศ. 2518 ได้มีการแก้กฎหมายให้ผู้หญิงสามารถเป็นผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมได้โดยไม่มีข้อจำกัดให้เป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะศาลคดีเด็กและเยาวชน จะเห็นได้ถึงความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาศาสตราจารย์ในทศวรรษ 2530 ผู้พิพากษาศาสตราจารย์สามารถขึ้นมาเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาล ขณะที่การขึ้นสู่ตำแหน่งประธานศาลฎีกาของ เมทินี ชโลธร และการขึ้นสู่ตำแหน่งประธานศาลอุทธรณ์ของ ปียกุล บุญเพิ่มในปีพ.ศ. 2563 แสดงให้เห็นถึงการที่ผู้พิพากษาศาสตราจารย์สามารถก้าวขึ้นมาสู่ตำแหน่งข้าราชการระดับผู้บริหารสูงในระบบศาลยุติธรรม ความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาศาสตราจารย์ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2530 ถึงต้นทศวรรษ 2560 ที่ได้ยกมากล่าวนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจและควรมีการอธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้กับบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงทศวรรษ 2530 ถึงต้นทศวรรษ 2560 ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การประกอบอาชีพข้าราชการผู้พิพากษาศาสตราจารย์ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประกอบเนื้อหาและคำอธิบายส่วนนี้เข้ากับเรื่องราวประวัติศาสตร์ของอาชีพผู้พิพากษาศาสตราจารย์ในสังคมไทยในช่วงระหว่างพ.ศ. 2497-2518 ซึ่งมีการ

³² (2553). "สมลักษณ์ จักกระบวนพล." from <https://www.thairath.co.th/person/3681>.

³³ (2563). ""ข่าวทะเลลุดคน - ปียกุล บุญเพิ่ม ประธานศาลอุทธรณ์"". from https://www.khaosod.co.th/newspaper-column/people/news_4601815.

³⁴ (2563). ""ทางการ! ก.ต.เห็นชอบตั้งเมทินี ชโลธรเป็น ปธ.ศาลฎีกาหญิงคนแรกของไทย"". from <https://www.isranews.org/article/isranews-news/90626-isranews-265.html>.

³⁵ แหล่งเดิม.

อธิบายไว้บ้างแล้ว การร้อยเรียงเรื่องราวและสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในอาชีพข้าราชการผู้พิพากษาศตวรรษที่ 2 ช่วงเวลาคือ ช่วงพ.ศ. 2497-2518 และช่วงทศวรรษ 2530 ถึงต้นทศวรรษ 2560 โดยมีการสืบค้นและอธิบายเพิ่มเติมในส่วนของทศวรรษ 2520 จะทำให้เห็นเรื่องราวประวัติศาสตร์ของอาชีพผู้พิพากษาศตวรรษในสังคมไทยจากจุดเริ่มต้นจนถึงจุดที่ผู้พิพากษาศตวรรษได้เป็นข้าราชการผู้พิพากษาระดับสูงสุด อันเป็นเรื่องราวที่งานวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสตรีในสังคมไทยที่ผ่านมามีการอธิบายไว้เพียงบางส่วนการศึกษาหัวข้อ “ความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาศตวรรษในสังคมไทย พ.ศ. 2497-2563” นี้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการศึกษาที่มีความสำคัญในแง่ของการขยายความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสตรีไทยในส่วนที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพของสตรีไทย อีกทั้งยังอาจจะมีส่วนในการขยายความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับด้านหนึ่งของประวัติศาสตร์ของระบบศาลยุติธรรมของไทยได้อีกด้วย

1.2 จุดประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในสังคมไทยตั้งแต่พ.ศ. 2497-2563
2. เพื่อศึกษาประเด็นการกีดกันทางเพศและการคลี่คลายของการกีดกันทางเพศในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2497-2563
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในสังคมไทยตั้งแต่พ.ศ. 2497-2563

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ปฏิญานีพนธ์นี้กำหนดขอบเขตเวลาเริ่มต้นที่พ.ศ. 2497 ซึ่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการซึ่งยินยอมให้สตรีรับราชการเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการได้ สำหรับขอบเขตเวลาสิ้นสุดของปฏิญานีพนธ์นี้กำหนดที่พ.ศ. 2563 ซึ่งมีผู้พิพากษาหญิงได้ดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา ประมุขสูงสุดของข้าราชการฝ่ายตุลาการ

1.4 ความสำคัญของการศึกษา หรือ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในสังคมไทย ตั้งแต่พ.ศ. 2497-2563

มีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายถึงที่มาของการกีดกันทางเพศและการคลี่คลายของการกีดกันทางเพศในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2497-2563

มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในสังคมไทยตั้งแต่พ.ศ. 2497-2563

1.5 วิธีการศึกษาค้นคว้า

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยโดยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยศึกษาจากเอกสารชั้นต้น ได้แก่ กฎหมายและพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะศึกษาค้นคว้า บันทึกความทรงจำของคนร่วมสมัย หนังสือรุ่นหลังสำเร็จการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย และเอกสารชั้นรอง ได้แก่ หนังสือวิทยานิพนธ์และบทความในวารสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มที่ 1 งานศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของผู้หญิงในสังคมไทย

งานศึกษากลุ่มนี้เป็นงานศึกษาที่อธิบายถึงความเป็นมาและเหตุปัจจัยที่ทำให้ผู้หญิงประกอบอาชีพหนึ่ง ๆ เช่น วิทยานิพนธ์ของ ญัฐสุวดี ชนะชัย เรื่อง “สตรีในสังคมไทยสมัยใหม่: ศึกษากรณีสตรีซึ่งประกอบอาชีพพยาบาล (พ.ศ. 2439-2485)” งานศึกษาชิ้นนี้อธิบายให้เห็นถึงสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทยสมัยใหม่ระหว่าง พ.ศ. 2439-2485 โดยศึกษาจากกรณีของสตรีซึ่งประกอบอาชีพพยาบาล ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การที่ผู้หญิงในช่วงเวลานี้เข้าสู่อาชีพพยาบาลมีเหตุปัจจัยมาจากการที่ชนชั้นสูงส่งเสริมการก่อตั้งโรงพยาบาลและการศึกษาวิชาพยาบาล เนื่องจากชนชั้นสูงรับรู้และยอมรับแพทยศาสตร์และผดุงครรภ์แผนใหม่ ประกอบกับการที่ชนชั้นสูงเห็นคุณค่าของชีวิตมนุษย์มากขึ้น ขณะที่ปัจจัยที่ทำให้ผู้หญิงจำนวนหนึ่งเข้าสู่อาชีพพยาบาลเนื่องจากมีปัจจัยหลายประการเกื้อหนุน อาทิ การเปิดโรงพยาบาลของมิชชันนารี การที่รัฐบาลต้องการผลิตนางพยาบาลเพื่อรองรับความจำเป็นด้านการแพทย์ การเกิดทัศนคติของสตรีต่อการประกอบอาชีพในสังคมสมัยใหม่ โดยที่ในช่วงแรก บทบาทและสถานภาพของอาชีพนาง

พยาบาลยังไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมเท่าไรนัก แต่ต่อมากการยอมรับบทบาทและสถานภาพของอาชีพนางพยาบาลมีมากขึ้น เนื่องจากชนชั้นสูงของไทยส่งเสริมอาชีพนางพยาบาลและจากการร่วมมือกันของผู้ประกอบอาชีพนางพยาบาลที่ร่วมกันก่อตั้งสมาคมนางพยาบาลแห่งกรุงสยามขึ้นในพ.ศ. 2470³⁶

วิทยานิพนธ์ของ เปรมสิริ ขวนไชยสิทธิ เรื่อง “ผู้หญิงกับอาชีพครูในสังคมไทย พ.ศ. 2456-2479” งานศึกษาชิ้นนี้อธิบายให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้สตรีไทยในช่วง พ.ศ. 2456-2479 ออกมาทำงานนอกบ้านโดยประกอบอาชีพครูและปัจจัยที่ทำให้สถานภาพของครูผู้หญิงต่างจากครูผู้ชาย ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การที่ผู้หญิงมีโอกาสประกอบอาชีพครูเนื่องจากรัฐได้ขยายการศึกษาของผู้หญิงและจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงด้วยความคาดหวังให้ผู้หญิงได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนแล้วทำหน้าที่เป็นแม่เรือนที่มีคุณภาพ โดยผู้หญิงที่เข้ามาประกอบอาชีพครูในช่วงแรก ๆ มักเป็นบุตรของชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง ทำให้อาชีพครูผู้หญิงเป็นการปรับเปลี่ยนสถานภาพของผู้หญิงไทยได้ในระดับหนึ่ง แต่สถานภาพของครูผู้หญิงยังด้อยกว่าครูผู้ชาย ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479 ทำให้สถานภาพของครูผู้หญิงดีขึ้นในระดับหนึ่ง³⁷

วิทยานิพนธ์ของ ปิยะพร จันวัน เรื่อง “ทัศนนะของ “ผู้หญิงทำงาน” ในสังคมไทย พ.ศ. 2500-2516” งานศึกษาชิ้นนี้อธิบายให้เห็นถึงการประกอบอาชีพนอกบ้านของผู้หญิงในช่วงพ.ศ. 2500-2516 ว่าผู้หญิงชนชั้นกลางได้เข้าสู่อาชีพใหม่ ๆ คือ เลขานุการ นักบัญชี และพนักงานธนาคาร ซึ่งเพิ่มมากขึ้นเพื่อรองรับการขยายตัวของภาคธุรกิจเอกชน โดยผู้หญิงทำงานในช่วงเวลานี้มีทัศนนะด้านบวกต่อการทำงานซึ่งทำให้มีรายได้เพื่อใช้จ่ายส่วนตัวและใช้จ่ายในครอบครัว ขณะเดียวกันผู้หญิงทำงานในสมัยพัฒนา (พ.ศ. 2500-2516) ก็ต้องยอมรับค่านิยมของสังคมเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้หญิงในฐานะเมียและแม่ ทำให้ผู้หญิงทำงานสมัยพัฒนายอมรับภาระการทำงานนอกบ้านและหน้าที่ในครอบครัวคู่กันไป³⁸

วิทยานิพนธ์ของ ภาวินี บุนนาค เรื่อง “เพศสภาพและชนชั้นของอาชีพนางผดุงครรภ์ นางพยาบาล ในสยาม พ.ศ. 2439-2478” งานศึกษาชิ้นนี้อธิบายให้เห็นถึงการประกอบอาชีพนางผดุง

³⁶ ณีฐฎดี ชนะชัย (2530). สตรีในสังคมไทยสมัยใหม่: ศึกษากรณีสตรีซึ่งประกอบอาชีพพยาบาล (พ.ศ. 2439-2485). วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

³⁷ เปรมสิริ ขวนไชยสิทธิ (2538). ผู้หญิงกับอาชีพครูในสังคมไทย พ.ศ. 2456-2479.

³⁸ ปิยะพร จันวัน (2547). ทัศนนะของ “ผู้หญิงทำงาน” ในสังคมไทย พ.ศ. 2500-2516. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ครรรค์และนางพยาบาลของผู้หญิงในสยามช่วงพ.ศ. 2439-2478 โดยชี้ว่าที่มาของการที่ผู้หญิงออกมาประกอบอาชีพนางผดุงครรภ์และนางพยาบาลเกิดจากการที่ชนชั้นนำสยามสมัย สมบูรณาญาสิทธิราชย์ต้องการแสดงออกถึงความศิวิไลซ์เช่นเดียวกับชาติตะวันตก จึงได้สร้างผู้หญิงที่มีความรู้การผดุงครรภ์และการพยาบาลสมัยใหม่ขึ้น ผู้หญิงกลุ่มแรกที่เข้ามาศึกษาและประกอบอาชีพนางผดุงครรภ์และนางพยาบาลเป็นคนที่อยู่ในเครือข่ายอุปถัมภ์ของชนชั้นสูง ผู้หญิงกลุ่มนี้มาประกอบอาชีพนางผดุงครรภ์และนางพยาบาลเพื่อช่วยสนับสนุนลำดับชั้นทางสังคมของครอบครัวตน ต่อมาเมื่อระบบราชการและเศรษฐกิจขยายตัวขึ้น ตลอดจนในเวลาต่อมา ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย กลุ่มผู้หญิงที่มาจากครอบครัวข้าราชการระดับกลาง-ล่าง รวมทั้งหญิงที่มาจากครอบครัวสามัญชน ได้เข้าศึกษาวิชาผดุงครรภ์และพยาบาลมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงข้ามจากปริณิณทลในบ้านออกสู่พื้นที่สาธารณะมากขึ้น อย่างไรก็ตามตัวตนของผู้หญิงที่ประกอบอาชีพนางผดุงครรภ์และนางพยาบาลยังคงยึดโยงกับบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงตามกรอบของระบบปิตาธิปไตยหรือผู้ชายเป็นใหญ่ที่สืบทอดกันมาในสังคม นับตั้งแต่อดีต³⁹

วิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการประกอบอาชีพของผู้หญิงไทยที่ได้ยกมาทั้ง 4 เล่มเป็นงานศึกษาที่ให้แนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ของผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่และออกมาทำงานนอกบ้าน อันเป็นสิ่งที่แสดงถึงการที่ผู้หญิงได้มีสถานภาพทางสังคมเพิ่มขึ้น รวมทั้งอิทธิพลของระบบปิตาธิปไตยต่อการประกอบอาชีพนอกบ้านของผู้หญิง โดยผู้วิจัยจะได้อาศัยแนวทางการศึกษาของงานศึกษาเหล่านี้มาปรับใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ของอาชีพผู้พิพากษาสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2497-2563 ซึ่งเป็นกรณีที่ยังไม่มีการศึกษาอย่างเป็นระบบมาก่อน

กลุ่มที่ 2 งานศึกษาเกี่ยวกับนโยบายของรัฐและความคาดหวังของสังคมต่อบทบาทของสตรีไทย

งานศึกษากลุ่มนี้เป็นงานศึกษาเกี่ยวกับนโยบายของรัฐและความคาดหวังของสังคมที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของสตรีไทย เช่น วิทยานิพนธ์ของ นันทิรา ขำภิบาล เรื่อง “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487” งานศึกษาชิ้นนี้อธิบายให้เห็นถึงลักษณะและจุดมุ่งหมายของนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงของรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2481-2487 รวมถึงปัจจัยที่มาของการกำหนดนโยบายและผลกระทบของนโยบายที่มีต่อบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงในสมัยนั้น ผลการศึกษาแสดงให้เห็น

³⁹ ภาวิณี บุณนาค (2563). *เพศสภาพและชนชั้นของอาชีพนางผดุงครรภ์ นางพยาบาล ในสยาม พ.ศ. 2439-2478*. วิทยานิพนธ์ ปริญญาตรี (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เห็นว่ารัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีนโยบายยกฐานะของผู้หญิงให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศและสนับสนุนให้ผู้หญิงไทยมีบทบาทในสังคม เศรษฐกิจ และการป้องกันประเทศ เช่น การเป็นกองอาสาอากาศ การเป็นยุวสตรีและกองทหารหญิง รวมไปถึงการที่รัฐบาลได้ส่งเสริมการศึกษาและการประกอบอาชีพของผู้หญิง การประกาศเรื่องวัฒนธรรมผัวเมีย การประกาศคุ้มครองสิทธิของผู้หญิง โดยปัจจัยที่ทำให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินนโยบายเช่นนี้มาจาก 1) ทศนคติส่วนตัวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีต่อผู้หญิงไทย 2) นโยบายสร้างชาติซึ่งเป็นนโยบายหลักของรัฐบาล 3) การที่ประเทศไทยอยู่ในภาวะสงคราม ด้านผลของการดำเนินนโยบายพบว่า นโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้กลุ่มผู้หญิงชนชั้นสูงและชนชั้นกลางได้ออกมาเป็นหัวหอกในการยกสถานะของผู้หญิงสามัญชนทั้งด้านการศึกษาและด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่⁴⁰

วิทยานิพนธ์ของสุชสวรรค์ แดงภักดี เรื่อง “ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยสมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2481-2487” งานศึกษาชิ้นนี้อธิบายถึงนโยบายของรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและการประกอบอาชีพของสตรีไทยในช่วง พ.ศ. 2481-2487 ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าในสมัยสร้างชาติ (พ.ศ. 2481-2487) รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความคาดหวังให้สตรีไทยมีสถานภาพที่ดีขึ้น ได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคกับผู้ชาย รวมทั้งมีการส่งเสริมให้สตรีได้ออกมาทำงานนอกบ้าน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลสมัยสร้างชาติได้ดำเนินนโยบายในการยกสถานภาพของสตรี ในขณะที่เดียวกันผู้หญิงเองก็ได้ได้ออกมามีบทบาทในการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ในทางกฎหมาย อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อสตรีไทยในช่วงเวลาต่อมา⁴¹

งานศึกษาเกี่ยวกับนโยบายของรัฐและความคาดหวังของสังคมต่อบทบาทของสตรีไทยที่ได้ยกมาทั้ง 2 เล่ม เป็นงานศึกษาที่ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของผู้หญิงกับปัจจัยทางการเมืองและสังคมอันเป็นที่มาของบทบาทของผู้หญิงในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ผู้วิจัยจะได้นำเอาแนวทางนี้มาปรับใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ของอาชีพผู้พิพากษาสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2497-2563

⁴⁰ นันทิรา ขำภิบาล (2530). *นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁴¹ สุชสวรรค์ แดงภักดี (2538). *ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยสมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2481-2487*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กลุ่มที่ 3 งานศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นที่เกี่ยวกับผู้หญิง

งานศึกษากลุ่มนี้เป็นงานศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นที่เกี่ยวกับผู้หญิง โดยคนในสังคมทั้งผู้ชายและผู้หญิง เช่น วิทยานิพนธ์ของ จิตติมา พรอรุณ เรื่อง “การเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2489-2519” งานศึกษาชิ้นนี้อธิบายถึงพัฒนาการและกระบวนงานเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2489-2519 โดยแสดงถึงพัฒนาการของการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีตั้งแต่ สมัยปฏิรูปประเทศ (พ.ศ. 2411-2475) ได้มาจนถึงสมัยประชาธิปไตยเบ่งบาน (พ.ศ. 2516-2519) ว่าการเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทยเริ่มมาจากการเคลื่อนไหวของปัญญาชนชายและผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่จึงมีความตระหนักถึงปัญหาสถานภาพทางสังคมของผู้หญิงและเรียกร้องให้มีการปรับปรุงสังคมไทยให้ผู้หญิงมีความเสมอภาคกับผู้ชายในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา ด้านกฎหมาย ด้านการประกอบอาชีพ ฯลฯ โดยใช้วิธีการแสดงความคิดเห็นตามหน้าหนังสือพิมพ์และนิตยสารสตรี ต่อมาเมื่อประเทศได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ได้มีการเรียกร้องสิทธิสตรีประเด็นความไม่เสมอภาคระหว่างเพศชายกับเพศหญิงโดยการเคลื่อนไหวมีทั้งที่มาจากกลุ่มคนที่มีแนวคิดเสรีนิยมและกลุ่มคนที่มีแนวคิดแบบสังคมนิยม ด้านวิธีการเรียกร้องสิทธิสตรีในช่วงการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีหลายรูปแบบทั้งการแสดงความคิดเห็นตามหน้าหนังสือพิมพ์ นิตยสารสตรี การรวมกลุ่มกันของสตรีชนชั้นกลางเป็นคณะทำงานเรื่องสิทธิสตรี มาในสมัยเผด็จการทหารระบบสฤษดิ์ (พ.ศ. 2501-2516) การเรียกร้องสิทธิสตรีในช่วงเวลานี้เป็นไปอย่างยากลำบากด้วยรัฐบาลเผด็จการทหารควบคุมการเคลื่อนไหวเสรีภาพของประชาชน เมื่อเข้าสู่ สมัยประชาธิปไตยเบ่งบาน (พ.ศ. 2516-2519) การเรียกร้องสิทธิสตรีมีความคึกคักขึ้นมากเนื่องจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทำให้การปกครองแบบเผด็จการทหารพังลง สถานการณ์ทางการเมืองและสังคมกลับสู่บรรยากาศประชาธิปไตย กลุ่มเรียกร้องสิทธิสตรีที่มีแนวคิดเสรีนิยมและที่มีแนวคิดสังคมนิยมได้ออกมาเคลื่อนไหวหาแนวร่วมทั้งในสถาบันการเมืองและสาธารณชน โดยฝ่ายเสรีนิยมสามารถผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายหลายประการ ส่วนการเคลื่อนไหวของฝ่ายสังคมนิยมต้องยุติบทบาทลงภายหลังเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519⁴²

วิทยานิพนธ์ของ จิรกาญจน์ สงวนพวง เรื่อง “การเคลื่อนไหวของกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้า พ.ศ. 2504-2519” งานศึกษาชิ้นนี้อธิบายถึงการเคลื่อนไหวของกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้า ในช่วง พ.ศ. 2504-2519 ที่ออกมาเรียกร้องให้นายจ้างปรับปรุงสภาพการทำงานและค่าจ้าง โดย

⁴² จิตติมา พรอรุณ (2538). *การเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2489-2519*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชี้ให้เห็นถึงรูปแบบของการเคลื่อนไหว ปัจจัยที่ทำให้กรรมกรหญิงรวมกลุ่มกันออกมาเคลื่อนไหว และปฏิบัติการของนายจ้างต่อการเคลื่อนไหวของกรรมกรหญิง ผลการศึกษาพบว่าการเคลื่อนไหวของกรรมกรหญิงในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ยังไม่มีแนวทางการเคลื่อนไหวที่ชัดเจน และไม่มีคามรุนแรงเนื่องจากข้อจำกัดทางการเมืองในช่วงเวลานั้น โดยปัจจัยที่ทำให้กรรมกรหญิงรวมกลุ่มกันออกมาเรียกร้องให้นายจ้างปรับปรุงสภาพการทำงานและค่าจ้างของกรรมกรหญิง ได้แก่ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจความเป็นอยู่ของกรรมกรหญิง ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 การเคลื่อนไหวของกลุ่มกรรมกรหญิงมีลักษณะรุนแรงขึ้นภายใต้บรรยากาศทางการเมืองที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น โดยการเคลื่อนไหวของกรรมกรหญิงถูกต่อต้านจากนายจ้าง รัฐบาล และกลุ่มพลังฝ่ายขวาที่ฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ ทำให้เกิดการเผชิญหน้ากันเป็นระยะ ๆ ระหว่างฝ่ายกรรมกรหญิงกับฝ่ายนายจ้าง จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 การเคลื่อนไหวของกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้าจึงหยุดลงจากสถานการณ์ทางการเมืองที่ฝ่ายขวายึดอำนาจ⁴³

วิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นที่เกี่ยวกับผู้หญิงที่ได้ยกมาทั้ง 2 เล่ม ส่วนหนึ่งเป็นงานศึกษาที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ไขกฎหมาย อีกด้านหนึ่งงานศึกษาที่ยกมาได้เปิดประเด็นให้ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้หญิงเองได้มีการรวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยเหตุปัจจัยด้านใดด้านหนึ่ง ไม่ได้เป็นฝ่ายเคลื่อนไหวตามความคาดหวังของสังคมเพียงฝ่ายเดียว ผู้วิจัยจะได้นำเอาแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของผู้หญิงกับปัจจัยทางการเมืองและสังคมอันเป็นที่มาของบทบาทของผู้หญิงในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ มาปรับใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ของอาชีพผู้พิพากษาสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2497-2563

กลุ่มที่ 4 งานศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงในระบบราชการด้านความยุติธรรม

งานศึกษากลุ่มนี้เป็นงานที่ศึกษาเกี่ยวกับการทำงานของผู้หญิงในระบบราชการด้านความยุติธรรม เช่น งานวิจัยของ ประภาพรรณ อุดมจรรยา เรื่อง “ผู้หญิงบนเส้นทางนักบริหารในระบบราชการไทย งานด้านตุลาการ” งานวิจัยเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่านับตั้งแต่มีการก่อตั้งกระทรวงยุติธรรมและระบบราชการด้านความยุติธรรมขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 งานด้านตุลาการโดยเฉพาะการเป็นผู้พิพากษาถูกผู้ขายครอบงำอย่างต่อเนื่องยาวนานมาเป็นเวลากว่า 106 ปี โดยในช่วง 5 ทศวรรษแรกมีการกีดกันทางเพศไม่ให้ผู้หญิงรับราชการเป็นผู้พิพากษา แม้ว่าต่อมาจะมี

⁴³ จิราภรณ์ สงวนพวก (2538). *การเคลื่อนไหวของกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้า พ.ศ. 2504-2519*.

การเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเป็นผู้พิพากษาอันเป็นผลจากการรับกระแสความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน และการที่รัฐบาลไทยต้องการได้รับการยอมรับจากสากล หากแต่ในทางปฏิบัติแล้วระบบราชการ ด้านความยุติธรรมของไทยมีความเหลื่อมล้ำทางเพศโดยข้าราชการผู้พิพากษาที่อยู่ในตำแหน่ง ระดับผู้บริหารส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย มีผู้หญิงส่วนน้อยที่ทำงานในระดับผู้บริหาร ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเพศในงานราชการด้านตุลาการเริ่มคลี่คลายเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งมีบทบัญญัติเรื่องความเสมอภาคระหว่างชายหญิง ทำให้ในกระทรวงยุติธรรมมีการปรับเปลี่ยนทิศทาง เปิดโอกาสให้ผู้พิพากษาศรีก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งระดับผู้บริหารมากขึ้น⁴⁴

วิทยานิพนธ์ของ อัญญาภิลักษณ์ รักชิตธรรม เรื่อง “พันธกรณีทางกฎหมายของประเทศ ไทยต่อหลักความเสมอภาคระหว่างเพศในการทำงาน กรณีศึกษาในสำนักงานอัยการสูงสุด” วิทยานิพนธ์เรื่องนี้อธิบายถึงความไม่เสมอภาคทางเพศในสำนักงานอัยการสูงสุดซึ่งเป็นหน่วยงาน ราชการที่ทำงานด้านกระบวนการยุติธรรมเช่นเดียวกับกระทรวงยุติธรรม ต่างกันตรงที่ข้าราชการ ฝ่ายอัยการขึ้นต่อกระทรวงมหาดไทย โดยความไม่เสมอภาคทางเพศในสำนักงานอัยการสูงสุดมี ลักษณะคล้ายกับในกระทรวงยุติธรรม กล่าวคือนับจากมีการก่อตั้งกรมอัยการในสังกัดกระทรวง ยุติธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2436 จนมีการโอนกรมอัยการมาสังกัดกระทรวงมหาดไทย เมื่อ พ.ศ. 2465 เรื่อยมาจนถึงพ.ศ. 2534 คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ได้มีคำสั่งให้แยกกรม อัยการออกจากกระทรวงมหาดไทย โดยเปลี่ยนชื่อเป็น “สำนักงานอัยการสูงสุด” ในกำกับดูแลของ นายกรัฐมนตรี กระทั่งใน พ.ศ. 2545 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม มีผลให้สำนักงานอัยการสูงสุดเปลี่ยนเป็นส่วนราชการที่ไม่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงหรือทบวง โดยมีฐานะเป็นกรมในกำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม วิทยานิพนธ์ของ อัญญาภิลักษณ์ รักชิตธรรม ซึ่งให้เห็นว่าในทางประวัติศาสตร์แล้วก่อน พ.ศ. 2518 มี กฎกระทรวงมหาดไทยที่ห้ามผู้หญิงเป็นข้าราชการอัยการ โดยกฎกระทรวงดังกล่าวถูกยกเลิกเมื่อ พ.ศ. 2518 เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ซึ่งมีบทบัญญัติ เรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย จากการที่มีการประกาศยกเลิกกฎกระทรวง มหาดไทยฉบับที่ 7 ห้ามผู้หญิงเป็นข้าราชการอัยการ การยกเลิกกฎกระทรวงทำให้ผู้หญิงเข้าสู่ อาชีพข้าราชการอัยการได้ โดยสำนักงานอัยการสูงสุดเริ่มรับผู้หญิงเข้าเป็นพนักงานอัยการในปี พ.ศ. 2520 อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติแล้วมีความเหลื่อมล้ำระหว่างอัยการชายกับอัยการหญิง

⁴⁴ ประภาพรพรณ อุดมจรรยา. (2541). ผู้หญิงบนเส้นทางนักบริหารในระบบราชการไทย งานด้านตุลาการ. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา.

ดังปรากฏว่าใน พ.ศ. 2549 มีอัยการสตรีไม่ถึงร้อยละ 20 ของอัยการทั้งหมด และมีอัยการหญิงดำรงตำแหน่งในระดับผู้บริหารน้อยกว่าอัยการชาย เนื่องมาจากอคติทางเพศซึ่งสำนักงานอัยการสูงสุดได้ดำเนินการเสริมสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศให้สอดคล้องกับมติคณะรัฐมนตรี ปี พ.ศ. 2544 โดยสำนักงานอัยการสูงสุดได้จัดทำแผนแม่บทด้านการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย และเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2544 เพื่อแก้ปัญหาความไม่เสมอภาคทางเพศในสายงานพนักงานอัยการ⁴⁵

งานวิจัยและวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับผู้หญิงในระบบราชการด้านความยุติธรรมที่ได้ยกมาทั้ง 2 เล่ม เปิดประเด็นให้เห็นถึงความไม่เสมอภาคทางเพศในระบบข้าราชการที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงที่เป็นข้าราชการตุลาการและข้าราชการอัยการ ประเด็นดังกล่าวนี้เป็นประเด็นที่ปริญญาณิพนธ์เรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2497-2563” จะนำมาศึกษาและอธิบายให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอาชีพผู้พิพากษาสตรีนับจากมีการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงรับราชการเป็นผู้พิพากษาจนถึงจุดที่ผู้พิพากษาสตรีได้ดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกาและศาลอุทธรณ์ โดยชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้โดยสัมพันธ์ไปกับบริบททางการเมืองและสังคมในช่วงเวลาที่ศึกษา แนวทางการศึกษานี้เป็นการเติมเต็มงานวิจัยของประภาพรรณ อุดมจรรยา ซึ่งให้ภาพความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงของอาชีพผู้พิพากษาสตรีระหว่าง พ.ศ. 2497-2541 โดยสังเขป และมุ่งเน้นที่สถานการณ์ของข้าราชการสตรีฝ่ายตุลาการในช่วง พ.ศ. 2540-2541 เป็นหลัก ส่วนปริญญาณิพนธ์ของผู้วิจัยจะอธิบายถึงประวัติศาสตร์ของอาชีพผู้พิพากษาสตรีในช่วง พ.ศ. 2497-2540 ที่ละเอียดยิ่งขึ้น พร้อมทั้งอธิบายเรื่องราวความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาสตรีช่วงทศวรรษ 2550 ถึงต้นทศวรรษ 2560 อันเป็นส่วนที่เพิ่มขึ้นจากงานวิจัยของประภาพรรณ อุดมจรรยา

ส่วนวิทยานิพนธ์ของ อัญญาภิลักษณ์ รักจิตธรรม เนื่องจาก อัญญาภิลักษณ์ ศึกษาเกี่ยวกับพนักงานอัยการสตรี ในขณะที่ปริญญาณิพนธ์ของผู้วิจัยศึกษาเกี่ยวกับผู้พิพากษาสตรี ด้วยบริบทของหน่วยงานที่ต่างกันคือ สำนักงานอัยการสูงสุดสังกัดอยู่กับกระทรวงมหาดไทยเป็นเวลานาน ก่อนที่จะเปลี่ยนมาอยู่ในกำกับดูแลของนายกรัฐมนตรีแล้วค่อยเปลี่ยนมาอยู่ในกำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ขณะที่ศาลยุติธรรมสังกัดอยู่กับกระทรวงยุติธรรมเป็น

⁴⁵ อัญญาภิลักษณ์ รักจิตธรรม (2550). พันธกรณีทางกฎหมายของประเทศไทยต่อหลักความเสมอภาคระหว่างเพศในการทำงาน กรณีศึกษาในสำนักงานอัยการสูงสุด. วิทยานิพนธ์ น.ม. (นิติศาสตร์), คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เวลานานก่อนที่จะแยกออกมาจากกระทรวงยุติธรรม กลายเป็นหน่วยราชการภายใต้การกำกับดูแลของประธานศาลฎีกา เมื่อ พ.ศ. 2543 ดังนั้นวิทยานิพนธ์ของอัญญาภิลักษณ์ รัชชิตธรรม จึงเป็นงานศึกษาที่ผู้วิจัยใช้เป็นแนวเทียบในการพิจารณาถึงความไม่เสมอภาคทางเพศระหว่างชายกับหญิงในระบบราชการด้านความยุติธรรมและบริบทของความเปลี่ยนแปลงในสำนักงานอัยการสูงสุดเพื่อช่วยในการตีความความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาศรีในสังคมไทยระหว่างพ.ศ. 2497-2563

1.7 แหล่งข้อมูลและสถานที่ศึกษาค้นคว้า

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้หลักฐานขั้นต้นได้แก่ เอกสารจดหมายเหตุ บันทึกความทรงจำของคนร่วมสมัย และหลักฐานชั้นรองได้แก่ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ บทความ หนังสือ โดยสถานที่ศึกษาค้นคว้า ได้แก่

- หอสมุดแห่งชาติ
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
- สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- หอสมุดปริทัศน์มยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บทที่ 2

การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทย พ.ศ. 2497 – 2517

บทนี้ต้องการอธิบายถึงความเป็นมาและอุปสรรคของการเข้าสู่อาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยนับตั้งแต่พ.ศ. 2497 ที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2497 ซึ่งเปิดโอกาสให้สตรีรับราชการเป็นข้าราชการตุลาการได้ จนถึงปีพ.ศ. 2517 ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนอีกครั้ง หลังจากที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่มีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญรับรองเรื่องความเสมอภาคทางเพศว่า หญิงมีสิทธิทุกประเภทเท่าเทียมกับชาย ต่างจากรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้าที่มีบทบัญญัติรับรองความเสมอภาคของบุคคล แต่ไม่มีการกล่าวถึงความเสมอภาคทางเพศ อันส่งผลให้มีการผ่อนปรนให้สตรีทำหน้าที่ผู้พิพากษาในศาลชั้นต้นประเภทอื่น ๆ เพื่อไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ต่อมาในพ.ศ. 2518 ได้มีการยกเลิกกฎกระทรวงยุติธรรมฉบับที่ 4 อันเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถเป็นผู้พิพากษาในศาลสูงและศาลอื่น ๆ ได้ โดยประเด็นเกี่ยวกับการประกอบอาชีพผู้พิพากษาหญิงหลังจากมีการยกเลิกกฎกระทรวงยุติธรรม ฉบับที่ 4 จะได้กล่าวในบทต่อไป คำถามสำคัญของบทที่ 2 นี้คือ การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยในช่วงระหว่างพ.ศ. 2497-2517 เกิดขึ้นในบริบทอย่างไร อะไรคืออุปสรรคของสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาในช่วงเวลานี้

2.1 การขยายโอกาสของสตรีในการศึกษาวิชากฎหมาย

เมื่อสังคมสยามก้าวเข้าสู่ยุคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นยุคของการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยตามรูปแบบตะวันตก เช่น รูปแบบของการเมืองการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์⁴⁶ เส้นทางการคมนาคมแบบใหม่ การแพทย์และการพยาบาล การศึกษา รวมทั้งการปรับปรุงระบบกฎหมายและงานยุติธรรม อันเป็นข้ออ้างดึงของบรรดาอารยประเทศมาเป็นระยะเวลาช้านานว่าระบบกฎหมายและการศาลของประเทศสยามนั้น

⁴⁶ ดู สมเกียรติ วันทะนะ (2533). "รัฐสมบูรณาญาสิทธิในสยาม 2435-2475." *วารสารสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์* 17 (1): 23-44.

ป่าเถื่อน ล้าสมัย และด้วยเหตุนี้เองประเทศสยามจึงต้องจำยอมเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ประเทศมหาอำนาจเหล่านั้นอย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้⁴⁷

ในการปฏิรูประบบกฎหมายและงานยุติธรรมนั้นในปีพ.ศ. 2440 พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้ตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อผลิตนักกฎหมายสำหรับทำงานในระบบงานยุติธรรมรูปแบบใหม่ซึ่งนำแบบอย่างมาจากตะวันตก ทั้งนี้โรงเรียนกฎหมายที่ตั้งขึ้นนี้เปิดให้เฉพาะผู้ชายที่เข้าเรียน ดังเห็นได้จากข้อเรียกร้องในบทความเรื่อง “สนทนากับเอกะสตรี” ในนิตยสารสตรีไทยซึ่งเผยแพร่เมื่อเดือนตุลาคม ในพ.ศ. 2469 ที่กล่าวว่าหลายปีแล้วที่มีสตรียื่นใบสมัครเข้าเรียนที่โรงเรียนกฎหมายเพื่อจะได้ประกอบอาชีพผู้พิพากษาหรือไม่ก็ทนายความ แต่ใบสมัครถูกปฏิเสธ⁴⁸ สำหรับการจัดการศึกษาของสตรีนั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการตั้งโรงเรียนสตรีขึ้นหลายแห่งทั้งโดยมิชชันนารี เช่น โรงเรียนการช่างสตรี โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง และโรงเรียนที่ตั้งโดยชนชั้นนำสยาม เช่น โรงเรียนสตรีสุนันทาลัย โรงเรียนราชกุมารี โรงเรียนเสาวภา โรงเรียนราชินี⁴⁹ ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) สตรีชาวสยามได้รับโอกาสเพิ่มขึ้นในการเข้าถึงการศึกษาสมัยใหม่ แต่ในแง่การประกอบอาชีพของสตรีกลับปรากฏว่ามีการจำกัดอาชีพของสตรีไว้เพียงในวงแคบ ๆ ได้แก่ ครู พยาบาล ช่างตัดเสื้อผ้า โดยเฉพาะเมื่อมีการตั้งโรงเรียนสภากาชาดสยามขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อทำหน้าที่จัดการศึกษาด้านพยาบาลให้แก่สตรี ประกอบกับมีมิชชันนารีชาวอเมริกันเปิดโรงเรียนพยาบาล ทำให้จำนวนของผู้หญิงชาวสยามที่ศึกษาและประกอบอาชีพนางพยาบาลมีเพิ่มขึ้นต่อเนื่องมาจนถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว⁵⁰

ด้านการประกอบอาชีพครูผู้หญิงนั้นในต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงอย่างเป็นทางการเป็นแบบแผนโดยรัฐเมื่อพ.ศ. 2456 ต่อมาในช่วงต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การจัดการศึกษาของผู้หญิงมีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น เมื่อคณะ

⁴⁷ วุฒิชัย มูลศิลป์. (2554). สมเด็จพระปิยมหาราชกับการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ, พิมพ์คำ. หน้า 69.

⁴⁸ จิตติมา พรอรุณ. (2538). เล่มเดิม. หน้า 32-33.

⁴⁹ ยุพภรณ์ แจ่มเจนกิจ. (2530). เล่มเดิม. บทที่ 2-3.

⁵⁰ ณีฐวดี ชนะชัย. (2530). เล่มเดิม.

อักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปิดรับนิสิตหญิงเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2470 โดยนิสิตหญิงรุ่นแรกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับประกาศนียบัตรครุมัธยม อันเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ผู้หญิงประกอบอาชีพครูระดับมัธยมศึกษา⁵¹

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีโอกาสในการศึกษาความรู้สมัยใหม่และประกอบอาชีพครู พยาบาล ช่างตัดเสื้อ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับโอกาสในการศึกษาและการประกอบอาชีพของผู้ชายแล้วถือได้ว่ามีความไม่เป็นธรรมทางเพศในการประกอบอาชีพ ดังเห็นได้จากข้อเขียนของผู้หญิงในนิตยสาร “กุลสตรี” ซึ่งเป็นนิตยสารที่ออกโดยผู้หญิงกลุ่มแรก ๆ ที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่ โดยนิตยสารกุลสตรีซึ่งออกเมื่อพ.ศ. 2449 ได้มีข้อเขียนที่วิเคราะห์ถึงการแบ่งแยกแรงงานที่ไม่เป็นธรรมทางเพศระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย โดยชี้ให้เห็นว่าแม้ผู้หญิงและผู้ชายจะมีหน้าที่ต่างกันในด้านสังคม แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงต้องมีสถานะด้อยกว่าผู้ชาย นิตยสารกุลสตรีจึงเรียกร้องให้มีการเพิ่มโอกาสของผู้หญิงในการศึกษาเล่าเรียน⁵² ขณะที่นิตยสารสตรีซึ่งออกในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงเรียกร้องเรื่องการศึกษาของสตรีแต่ได้ขยายข้อเรียกร้องให้มีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของสตรีให้เท่าเทียมกับบุรุษ เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเรียนวิชาอื่น ๆ เช่นเดียวกับผู้ชาย⁵³

ถึงแม้ว่าโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมจะก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2440 และไม่มีกฎระเบียบสงวนสิทธิในการเข้าศึกษาไว้เฉพาะบุรุษอย่างเป็นทางการเป็นกิจจะลักษณะ แต่ในทางปฏิบัติไม่ปรากฏว่าโรงเรียนกฎหมายรับสตรีเข้าศึกษาในสถานศึกษาแห่งนี้ จนกระทั่งในพ.ศ. 2471 ซึ่งเป็นช่วงปลายของการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โรงเรียนสอนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมได้รับสตรีคนแรกคือ นางสาวแรม พรหมโบล เข้าศึกษาและจบเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนแรกของไทยในพ.ศ. 2473 แต่ทว่าโอกาสในการเข้าเรียนวิชากฎหมายของสตรีครั้งนี้ไม่ได้เกิดจากแรงขับเคลื่อนจากการเรียกร้องของกลุ่มสตรีโดยตรง หากแต่การที่เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในสมัยนั้นคือ มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ตัน บุนนาค) รับนางสาวแรม พรหมโบล เป็นนักเรียนโรงเรียนกฎหมาย อาจมาจากเหตุผลที่ว่านางสาวแรมเป็นบุตรสาวของพันตำรวจเอกพระยา

⁵¹ เปรมสิริ ชวนไชยสิทธิ์. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 57-86.

⁵² ศิริพร สะโครบานันต์. (2526, สิงหาคม-ตุลาคม). *เล่มเดิม*. หน้า 30-31.

⁵³ *แหล่งเดิม*. หน้า 31.

บุเรศผดุงกิจ (รวัย พรหมโอบล) อธิบดีกรมตำรวจในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมจึงรับบุตรของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งเป็นที่รู้จักให้เข้าเรียน⁵⁴

ภาพประกอบ 1นางสาวแรม พรหมโอบล

ที่มา: <https://pridi.or.th/th/content/2020/05/266>

ต่อมาโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมได้รับนางสาวศิริ จูตรีรัตน์ เข้าเรียนโดยนางสาวศิริสำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนที่ 2 ของไทยเมื่อพ.ศ. 2475⁵⁵ อย่างไรก็ตามทั้งนางสาวแรม พรหมโอบล และนางสาวศิริ จูตรีรัตน์ ก็ไม่สามารถก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งข้าราชการตุลาการในกระทรวงยุติธรรมได้ ถึงแม้ว่าจะมีคุณสมบัติครบถ้วนตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2471 ซึ่งมีเนื้อความดังต่อไปนี้ก็ตาม

⁵⁴ แหล่งเดิม. หน้า 32-36.

⁵⁵ สุขสรณ์ แดงภักดี. (2538). แหล่งเดิม. หน้า 23-26.

มาตรา 5 ผู้เข้ารับราชการเป็นข้าราชการตุลาการ ต้องเป็นผู้มีนิสัยดี และเป็นบุคคลดีจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

(1) มีสัญชาติเป็นชาวสยาม

(2) อายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าปี

(6) สอบไล่กฎหมายได้รับประกาศนียบัตรชั้นเนติบัณฑิตและเป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภาแล้ว...⁵⁶

ดังนั้นทั้งนางสาวแรม พรหมโอบ และนางสาวศิริ จุฑีรัตน์ จึงประกอบอาชีพทนายความซึ่งเป็นอาชีพเดียวที่ผู้หญิงซึ่งเรียนด้านกฎหมายสามารถใช้หาเลี้ยงชีพได้ จนกระทั่งประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างเต็มระบบในพ.ศ. 2475 บรรยากาศแห่งการเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพและความเท่าเทียมกันในกลุ่มสตรีมีการศึกษาโดยมีแรงผลักดันมาจากประกาศของคณะราษฎรในข้อที่ 4 ที่ว่า “ต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน” ก็เริ่มแบ่งบานขึ้นในเวลาเดียวกัน โดยหนึ่งในข้อเรียกร้องดังกล่าวได้รวมถึงสิทธิที่เท่าเทียมกับบุรุษทางพฤตินัยในเรื่องทางการเมือง รวมถึงโอกาสในการก้าวเข้าสู่สายอาชีพซึ่งแต่เดิมสงวนไว้ให้เพียงบุรุษ อันได้แก่ แพทย์ นักเขียน รวมไปถึงทนายความ ด้วย⁵⁷

การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในช่วงพ.ศ. 2475 ทำผ่านตัวกลางสำคัญได้แก่ หนังสือพิมพ์และนิตยสาร ซึ่งเป็นสื่อกลางในการแสดงเจตจำนงต่อรัฐของบรรดาสตรีผู้มีการศึกษา รวมถึงเพื่อใช้แสดงออกทางความคิดระหว่างสตรีด้วยกันเองและวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ในสังคม ทั้งนี้ หนังสือพิมพ์หญิงไทย ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายวันที่มีสตรีชนชั้นกลางเป็นผู้ดำเนินการตีพิมพ์เผยแพร่ ได้ทำหน้าที่เป็นปากเสียงให้กับสตรีในการเรียกร้องสิทธิในเรื่องต่าง ๆ รวมไปถึงทำหน้าที่วิเคราะห์เหตุการณ์ทางการเมืองเพื่อให้สตรีเข้าใจสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองในช่วงเวลานั้น⁵⁸

⁵⁶ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พุทธศักราช 2471 (2471). ราชกิจจานุเบกษา.

⁵⁷ สุขสวัสดิ์ แดงภักดี. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 9-10.

⁵⁸ ศิริพร สะโครบาเน็ค. (2526, สิงหาคม-ตุลาคม). *เล่มเดิม*. หน้า 33-34.

แม้จะไม่ได้รับราชการในตำแหน่งข้าราชการตุลาการหรือข้าราชการอัยการ แต่ก็ปรากฏว่าสตรีไทยซึ่งมีความรู้ทางด้านกฎหมายได้รับการไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในการขับเคลื่อนกฎหมายไทยให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะคุณแรม พรหมโอบ ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการตำแหน่งกรรมการและเลขานุการ ในการจัดทำร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 กฎหมายลักษณะครอบครัวว่าด้วยเรื่องชายสามารถจดทะเบียนสมรสเป็นสามีภรรยา กับหญิงได้แค่คนเดียว ในพ.ศ. 2476⁵⁹

2.2 การกีดกันและการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงประกอบอาชีพข้าราชการตุลาการ: ภาพสะท้อนพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พุทธศักราช 2471-2497

ผลจากการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยของคณะราษฎรในพ.ศ. 2475 นั้นได้มีพันธกิจหนึ่งที่รัฐบาลต้องเร่งดำเนินการ คือ การให้การศึกษาที่เท่าเทียมกันแก่ราษฎรทั้งชายและหญิง ด้วยเหตุนี้เองในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2477 ได้มีการสถาปนามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น โดยศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งในช่วงแรกของการก่อตั้งนั้นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจัดการเรียนการสอนในรูปแบบตลาดวิชาแห่งแรกของประเทศไทยโดยมุ่งเน้นการเรียนการสอนในวิชาการเมืองและกฎหมายเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อให้ราษฎรได้รับการศึกษาขั้นสูง และเพื่อให้ประชาชนชาวสยามมีความรู้สอดคล้องกับการเมืองการปกครองของประเทศที่เพิ่งมีการเปลี่ยนแปลงควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้ก่อนหน้าที่จะสถาปนามหาวิทยาลัยแห่งที่ 2 ของประเทศสยามขึ้นนี้ได้มีการออกพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476 ซึ่งมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติมีผลให้มีการโอนคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ ซึ่งแต่เดิมสังกัดอยู่กับคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้ามาไว้ในการจัดการของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง⁶⁰

⁵⁹ สุขสวรรค์ แดงภักดี. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 14.

⁶⁰ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476 (2476, 20 มีนาคม). ราชกิจจานุเบกษา.

ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เรียนว่า “ตลาดวิชา” ทำให้ทางมหาวิทยาลัยแห่งนี้สามารถรับผู้สนใจเข้าศึกษาได้อย่างไม่จำกัดจำนวน ราษฎรทั้งชายและหญิงต่างมีสิทธิเข้ารับการศึกษานในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้อย่างเท่าเทียม แต่กระนั้นจากสถิติการจบการศึกษาในวิชานิติศาสตร์ของสตรีไทยในช่วง 11 ปีแรก นับตั้งแต่ พ.ศ. 2477 – 2488 กลับพบว่า มีเพียง 55 คนเท่านั้น⁶¹ ซึ่งแม้ว่าข้อมูลตัวเลขนี้จะแสดงให้เห็นถึงจำนวนของนิติศาสตรบัณฑิตหญิงที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในระยะเวลาหนึ่งทศวรรษ แต่สตรีไทยในช่วงเวลานั้นก็ยังไม่สามารถดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาได้ เนื่องจากมีบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2482 ได้ระบุคุณสมบัติของผู้สมัครสอบเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการว่าต้องเป็นชายและอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 32 วรรคท้าย แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2482 ซึ่งบัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา 32 วรรคท้าย “ตำแหน่งราชการใดที่โดยลักษณะปริมาณหรือคุณภาพของงานไม่เหมาะสมแก่การแต่งตั้งสตรีเข้ารับราชการ ให้เจ้ากระทรวงทำความตกลงกับ ก.พ. วางข้อบังคับไว้ไม่ให้สตรีเข้ารับราชการในตำแหน่งนั้น”⁶²

เหตุผลที่ตัวบทกฎหมายระบุไว้เช่นนี้เนื่องมาจากสังคมไทยในยุคนั้นมีกรอบทางความคิดที่ว่าสตรีเป็นเพศที่อ่อนแอ บอบบางไม่มีความอดทนต่องานที่ยากลำบาก อีกทั้งยังต้องพึ่งพาผู้ชายในการช่วยเหลือในการทำหน้าที่การงานให้ประสบความสำเร็จ และนอกจากนี้เมื่อพิจารณาหน้าที่งานของข้าราชการตุลาการแล้วจะเห็นว่าเป็นงานที่ต้องใช้ความเด็ดขาด เด็ดเดี่ยวในการตัดสินคดี ซึ่งชั้นสู่ศาล อีกทั้งยังเป็นตำแหน่งงานที่ต้องย้ายสถานที่ทำงานไปตามสถานที่ต่าง ๆ ในระยะเวลาทุก ๆ สองปี และด้วยหน้าที่แม่ของสตรีซึ่งพ่วงอยู่ในตัวที่แม้ว่าสังคมไทยในช่วงเวลานี้จะเปิดโอกาสให้บรรดาสตรีที่มีการศึกษาออกไปทำงานนอกบ้านได้แล้ว แต่ทว่าพวกเธอก็ยังคงต้องรับหน้าที่ดูแลบุตรของตนเองอยู่ ดังนั้น ตำแหน่งดังกล่าวจึงไม่เหมาะสมแก่สตรีตามความคิดของผู้วางหลักเกณฑ์ทางกฎหมายด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้

⁶¹ จิตติมา พรอรุณ. (2538). เล่มเดิม. หน้า 53.

⁶² พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2482 (2482). ราชกิจจานุเบกษา. หน้า 1002 – 1003.

ต่อมาประเทศไทยก้าวเข้าสู่สมัยสร้างชาติภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ที่พยายามผลักดันให้สังคมไทยมีความทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมประเพณี รวมไปถึงแนวความคิดในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะกับสตรีไทยซึ่งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีนโยบายมุ่งเน้นอบรมให้สตรีไทยมีความเป็นแม่และเมียที่ดี ส่งผลให้มีการจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพแก่สตรีเพื่อสอดคล้องกับนโยบายรัฐนิยม 12 ฉบับ ประกอบกับที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับสภาวะสงครามที่ยาวนานทำให้การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ ของสตรีในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ชบเซาลงกว่าช่วงก่อนหน้านั้นมาก⁶³

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงในพ.ศ. 2488 การเมืองไทยในช่วง 2 ปีหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นช่วงของความผันผวนทางการเมือง มีการเปลี่ยนแปลงนายกรัฐมนตรีหลายครั้งและเกิดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างแกนนำคณะราษฎรนำมาสู่การรัฐประหาร พ.ศ. 2490 อันเป็นการปิดฉากทางการเมืองของคณะราษฎรโดยคณะรัฐประหารของจอมพลผิน ชุณหะวัณ⁶⁴ หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 จอมพลผิน ชุณหะวัณ ได้สนับสนุนให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งในช่วงพ.ศ. 2491-2500 ซึ่งตลอดช่วงเกือบทศวรรษที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งนี้เป็นช่วงเวลาที่ต้องเร่งฟื้นฟูสภาพสังคม การเมือง เศรษฐกิจรวมไปถึงกฎหมายให้ทันสมัย เพื่อจะได้เป็นที่ยอมรับแก่นานาประเทศ⁶⁵ กระแสของการเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมของสตรีชั้นกลางที่มีการศึกษาได้กลับมาอีกครั้ง ถึงแม้ว่าในช่วงเวลานี้จะมีการเปิดโอกาสให้สตรีได้มีบทบาทในสังคมมากขึ้นจากช่วงเวลาก่อนหน้า แต่ความคาดหวังของสังคมที่มีต่อสตรีไทยในช่วงเวลานั้นก็ยังอยู่ในกรอบที่ว่าสตรีควรเป็นแม่และเมียที่ดี ดำรงตนเป็นตัวอย่างที่ดีของลูก ๆ อยู่ อย่างไรก็ตามก็ดีรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้การยอมรับความสามารถของสตรีไทยในการประกอบการงานได้เช่นบุรุษ นำมาสู่การแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เพิ่มโอกาสให้สตรีในการประกอบอาชีพราชการดังปรากฏว่า รัฐบาลได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนโดยเพิ่มอัตราเงินเดือนของข้าราชการสตรีให้

⁶³ จิตติมา พรอรุณ. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 55-58.

⁶⁴ ดู สุทธาศัย ยิ้มประเสริฐ (2551). *สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย*, กรุงเทพฯ : พี. เพรส. หน้า 50 – 65. และ บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ (2563). *การเมืองไทยร่วมสมัย*, กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า. หน้า 68 – 74.

⁶⁵ จิตติมา พรอรุณ. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 62.

เท่าเทียมกันกับบุรุษ เช่น ให้แพทย์หญิง อาจารย์หญิง หัวหน้าแผนกหญิง ได้รับเงินเดือนในอัตราที่เท่าเทียมกับผู้ชาย⁶⁶ นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2497 โดยมีบทบัญญัติข้อจำกัดในการปฏิบัติงานของข้าราชการชายและหญิงให้มีความเท่าเทียมกันและสอดคล้องกับหน้าที่งานซึ่งได้รับมอบหมายตามความเป็นจริงด้วย ดังที่ มาตรา 46 ของพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2497 ได้ระบุว่า

“ตำแหน่งข้าราชการพลเรือนใดที่มีลักษณะหรือคุณภาพของงานไม่เหมาะสมแก่การแต่งตั้งบุรุษหรือสตรีเข้ารับราชการ ให้กระทรวงเจ้าสังกัดทำความตกลงกับ ก.พ. วางข้อบังคับไว้มิให้แต่งตั้งบุรุษ หรือ สตรี เข้ารับราชการในตำแหน่งนั้น”⁶⁷

อย่างไรก็ตามในส่วนของการรับราชการกระทรวงยุติธรรมพบว่า แม้ในพ.ศ. 2497 จะมีการยกเลิกพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พุทธศักราช 2485 และประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พุทธศักราช 2497 แต่ในส่วนของคุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งข้าราชการตุลาการนั้นยังคงปิดกั้นโอกาสของผู้หญิง ดังปรากฏว่า พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2497 กำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครสอบข้าราชการตุลาการ ไว้ว่า 1. ผู้สมัครสอบข้าราชการตุลาการต้องสอบไล่ได้วิชากฎหมายจากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2. ผู้สมัครสอบต้องเป็นผู้ที่คณะกรรมการแพทย์มีจำนวนไม่น้อยกว่า 3 คน ซึ่งคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม (ก.ต.) กำหนดชื่อ ได้ตรวจร่างกายและจิตใจแล้ว และ ก.ต. พิจารณารายงานของแพทย์แล้วเห็นว่าสมควรรับสมัครได้⁶⁸ อีกทั้ง พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2497 มาตรา 22 ได้ระบุไว้ว่าไม่มีการแต่งตั้งผู้หญิงเข้ารับ

⁶⁶ แหล่งเดิม. หน้า 64.

⁶⁷ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2497 (2497). ราชกิจจานุเบกษา. หน้า 34.

⁶⁸ สัญชัย ผลฉาย และคณะ (2546). ระบบการคัดเลือกและการอบรมข้าราชการตุลาการในศาลยุติธรรม : รายงานวิจัย, กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล. หน้า 24.

ราชการตำแหน่งข้าราชการตุลาการโดยข้ออ้างว่าผู้หญิงไม่เหมาะกับลักษณะ ปริมาณ และคุณภาพ ของงานตำแหน่งนี้⁶⁹

2.3 กระแสเรียกร้องสิทธิสตรีระหว่าง พ.ศ. 2475-2516

การเรียกร้องสิทธิสตรีได้เป็นกระแสสังคมอย่างชัดเจนนับตั้งแต่พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า ในช่วงพ.ศ.2475 ได้มีการเรียกร้องสิทธิสตรีผ่านหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้จากงานศึกษาของ จิตติมา พรอรุณ ชี้ว่าในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ช่วงแรก (พ.ศ. 2481-2487) กระแสการเรียกร้องสิทธิสตรีโดยกลุ่มสตรีและปัญญาชนได้ซบเซาลง เนื่องจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบายยกระดับสถานภาพของสตรี ประกอบกับหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นสื่อที่มีบทบาทในการเรียกร้องสิทธิสตรีเผชิญกับภาวะขาดแคลนกระดาษซึ่งเป็นวัตถุดิบหลักในการพิมพ์หนังสือเนื่องจากระหว่างพ.ศ. 24- 2487 ประเทศไทยอยู่ในช่วงสงครามครั้งที่ 2 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ควบคุมการจ่ายกระดาษให้แก่หนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ หากหนังสือพิมพ์ฉบับใดตีพิมพ์เนื้อหาที่ไม่เป็นที่พอใจของรัฐบาลอาจจะไม่ได้รับกระดาษจากโรงงานในประเทศ ทำให้หนังสือพิมพ์หลายฉบับโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์สตรีที่มีเนื้อหาแสดงความคิดเห็นก้าวหน้าต้องหยุดกิจการไป หนังสือพิมพ์ที่ให้ความสนใจผู้อ่านสตรีเป็นพิเศษเหลือเพียงหนังสือพิมพ์ “สวนอักษร” ที่มี “หน้าผู้หญิง” เป็นประจำทุกฉบับ แต่เนื้อหาส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่เรื่องอ่านเล่นมากกว่าจะให้ความสนใจประเด็นที่เกี่ยวกับสตรี⁷⁰

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง การเมืองไทยได้เกิดความผันผวนมีการเปลี่ยนแปลงนายกรัฐมนตรีถึง 5 คนนับจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2487 โดยนายกรัฐมนตรี 5 คนที่ได้เป็นผู้นำรัฐบาลหลังจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น นายกรัฐมนตรีแต่ละคนต่างประสบปัญหาเสถียรภาพทางการเมืองและดำรงตำแหน่งได้เพียงช่วงสั้น ๆ โดยเหตุการณ์สำคัญที่เป็นจุดเปลี่ยนทางการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือการรัฐประหารพ.ศ. 2490 โดยคณะทหารฝ่ายอนุรักษ

⁶⁹ ประภาพรรณ อุดมจรรยา (2541). ผู้หญิงบนเส้นทางนักบริหารในระบบราชการไทย งานด้านตุลาการ. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา. หน้า 17.

⁷⁰ จิตติมา พรอรุณ. (2538). เล่มเดิม. หน้า 56-58.

นิยมที่นำโดยจอมพลผิน ชุณหะวัณ⁷¹ ผลของการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กลับมามีตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 ระหว่างพ.ศ. 2491-2500 ทั้งนี้เกือบตลอดทศวรรษ 2490 ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในสังคมได้เกิดกระแสการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีตามกระแสความคิด 2 แนวคือ แนวความคิดเสรีนิยมและแนวความคิดสังคมนิยม โดยการเรียกร้องสิทธิสตรีตามแนวคิดเสรีนิยมที่เห็นได้ชัดในช่วงทศวรรษ 2490 ได้แก่การเรียกร้องให้แก้กฎหมายให้เกิดความเสมอภาคระหว่างเพศชายกับเพศหญิง องค์การที่มีบทบาทเคลื่อนไหวในแนวทางนี้ได้แก่ สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ซึ่งมีท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ภริยาของนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่เป็นประธานสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งที่เคลื่อนไหวในแนวทางนี้คือ สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2490 โดยสตรีกลุ่มหนึ่งที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีทางด้านกฎหมายและการเมือง ส่วนการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรีตามแนวคิดสังคมนิยมที่เห็นได้ชัดในช่วงทศวรรษ 2490 ได้แก่การเผยแพร่งานเขียนของปัญญาชนฝ่ายซ้าย เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์, จิตร ภูมิศักดิ์ ที่วิเคราะห์เกี่ยวกับสถานภาพของสตรีตามแนวคิดสังคมนิยมที่ชี้ว่า ผู้หญิงถูกกดขี่ให้มีสถานะด้อยกว่าผู้ชาย เนื่องจากผู้ชายได้ถือครองทรัพย์สินที่เป็นเครื่องมือในการเลี้ยงชีพของครอบครัว⁷²

การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีดำเนินต่อมาโดยในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501-2506) กลุ่มสตรีที่เคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีตามแนวคิดเสรีนิยมอย่างสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายได้ลดบทบาทของตนเองโดยเน้นทำกิจกรรมด้านการให้บริการปรึกษาด้านกฎหมาย การให้ความรู้ การช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อน ส่วนเรื่องการเรียกร้องสิทธิสตรีไม่โดดเด่นเท่าไรนัก ขณะที่การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีตามแนวคิดสังคมนิยมไม่สามารถเผยแพร่ความคิดและทำกิจกรรมเคลื่อนไหวอย่างชัดเจนได้ เหตุที่การเรียกร้องสิทธิสตรีลดความเข้มข้นลงเนื่องจากรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้นโยบายการปกครองแบบเผด็จการทหาร มีการออกกฎควบคุมบทบาทและกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนอย่างเคร่งครัด รวมทั้งมีการปราบปรามและจับกุมผู้ที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและมีแนวคิดสังคมนิยม⁷³ กระนั้นก็ตามในสมัย

⁷¹ ดู บัณฑิต จันทร์โรจนกิจ. (2563). *เล่มเดิม*. หน้า 65-74. และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2544). *ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2475-2500*, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. บทที่ 8.

⁷² จิตติมา พรอรุณ. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 83-115.

⁷³ *แหล่งเดิม*. หน้า 118-127.

รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการออกกฎหมายที่เพิ่มสิทธิบางประการให้แก่สตรี ดังปรากฏว่า ในพ.ศ. 2502 กระทรวงยุติธรรมได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ 4 ให้ผู้หญิงสามารถรับราชการเป็นผู้พิพากษา แต่กฎกระทรวงฉบับนี้กำหนดให้ผู้หญิงรับราชการเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชน⁷⁴

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรมในพ.ศ. 2506 จอมพลถนอม กิตติขจร ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีโดยสืบทอดการปกครองระบบเผด็จการทางทหาร⁷⁵ แต่ทว่าในช่วงเวลานี้ได้มีการผ่อนปรนมาตรการต่าง ๆ มากขึ้น รวมถึงมีการยกเลิกธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรพุทธศักราช 2502 และประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 ซึ่งบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ให้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น เห็นได้จากบทบัญญัติของมาตรา 33 แห่งรัฐธรรมนูญที่บัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพสมบูรณ์ในการพูด การเขียน การพิมพ์และการโฆษณา การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้ จะกระทำได้ก็แต่โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลอื่น หรือเพื่อหลีกเลี่ยงภาวะคับขัน หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความเสื่อมทรามทางจิตใจของยุวชน...”⁷⁶

นอกจากนี้ บทบัญญัติแห่งมาตรา 35 และ 36 แห่งรัฐธรรมนูญยังให้สิทธิแก่ประชาชนในการรวมตัวกันเพื่อชุมนุม หรือรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งเป็นสมาคมเพื่อประกอบกิจการงานบางอย่าง ตราบเท่าที่การกระทำนั้นเป็นไปอย่างสงบและไม่ละเมิดต่อกฎหมาย

มาตรา 35 วรรคแรก บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพสมบูรณ์ในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ”

⁷⁴ ประภาพรรณ อุดมจรรยา. (2541). *เล่มเดิม*. หน้า 17.

⁷⁵ โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (2548). *การเมืองการปกครองไทย : หลายมิติ*, กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย . หน้า 104 – 111.

⁷⁶ (2511, 20 มิถุนายน). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*. เล่ม 58. หน้า 9.

มาตรา 36 วรรคแรก บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพสมบูรณ์ในการรวมตัวกันเป็นสมาคม เมื่อมีวัตถุประสงค์ไม่เป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย”⁷⁷

ดังนั้นการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของสตรีจึงกลับมาแสดงออกอย่างเด่นชัดอีกครั้งหลังจากรัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 โดยในช่วงพ.ศ. 2512-2513 สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายได้ทำกิจกรรมรณรงค์ อภิปราย หรือเขียนเรื่องความไม่เป็นธรรมทางกฎหมายต่อสตรีลงหนังสือต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้แก่สตรีทั่วไปและเปิดโอกาสให้สตรีและคนทั่วไปได้วิพากษ์วิจารณ์เรื่องความไม่เป็นธรรมทางกฎหมายต่อสตรี โดยสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายได้รวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของประชาชน นำเสนอฝ่ายรัฐบาลให้ทราบถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชนโดยเฉพาะของสตรี ขอเรียกร้องหลักที่สามคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายเสนอต่อรัฐบาลคือ ขอแก้ไขกฎหมาย 5 เรื่อง 1) แก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการจดทะเบียนสมรสเพื่อป้องกันฝ่ายชายจดทะเบียนสมรสซ้อน 2) แก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพหรืออาชีพของสตรี ให้ภรรยาสามารถประกอบวิชาชีพหรืออาชีพที่ทำมาก่อนสมรสต่อไปได้โดยไม่ต้องขอความยินยอมจากสามี 3) แก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา ให้ภรรยามีอำนาจจำหน่ายสินบริโภค (ทรัพย์สินที่ตนมีอยู่เดิมก่อนสมรส) โดยไม่ต้องขอความยินยอมจากสามี 4) ให้เพิ่มเติมความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1500 ว่าด้วยการหย่า ให้ภรรยาสามารถฟ้องหย่าสามีได้หากสามีให้การอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันภรรยา 5) ให้เพิ่มเติมบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1595 ว่าด้วยค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร กำหนดให้บิดาต้องให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรแม้ว่าจะหย่าขาดจากภรรยาเดิมและไปสมรสกับภรรยาใหม่แล้ว โดยไม่สามารถอ้างว่ามีภรรยาและบุตรใหม่จึงไม่มีเงินจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรที่เกิดจากภรรยาเดิมได้⁷⁸

ทั้งนี้ทางรัฐบาลโดยคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ทำการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ตามข้อเสนอของสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย 3 ข้อคือ 1) เรื่องการประกอบอาชีพของภรรยาที่สามารถประกอบอาชีพที่ทำมาก่อนสมรสต่อไปได้โดยไม่ต้องขอความยินยอมจาก

⁷⁷ แห้งเดิม.

⁷⁸ จิตติมา พรอรุณ. (2538). *เดิมเดิม*. หน้า 132-140.

สามี่ ทั้งนี้คณะกรรมการกฤษฎีกาได้เพิ่มเติมเงื่อนไขว่า อาชีพของภรรยาต้องไม่เป็นอาชีพที่เสื่อมเสีย ต่อชื่อเสียงและเกียรติของสามี่ 2) เรื่องเหตุในการหย่า 3) เรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร⁷⁹

นอกจากการเคลื่อนไหวของสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแล้วน่าจะสนใจว่า ในบรรยากาศทางการเมืองที่รัฐบาลผ่อนปรนการควบคุมกิจกรรมการแสดงออกความคิดเห็นและการเรียกร้องสิทธิของประชาชน นับจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 ทำให้นิสิตนักศึกษาที่มีการเคลื่อนไหวแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพสังคมและการเมืองผ่านข้อเขียนในวารสารต่าง ๆ รวมทั้งมีการจัดตั้ง “ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย” ขึ้นใน พ.ศ. 2513 เพื่อเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางการเมืองและสังคมของนิสิตนักศึกษา⁸⁰ ในบริบทเช่นนี้พบว่า มีนักศึกษาหญิงที่รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมทางสังคม เห็นได้ชัดจากที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นับตั้งแต่พ.ศ. 2513 ได้มีนักศึกษาหญิงที่รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมทางสังคม เช่น กลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์ กลุ่มผู้หญิงศิลปศาสตร์ รวมถึงกลุ่มอิสระอีกหลายกลุ่ม โดยกลุ่มนักศึกษาหญิงเหล่านี้ได้ทำกิจกรรมทางสังคมและการเมือง เช่น การอภิปรายและจัดทำหนังสือเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิงที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ การต่อต้านฐานทัพทหารของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย การต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น การต่อต้านการประกวดนางสาวไทย การเรียกร้องสิทธิของกรรมกร⁸¹

เมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร ในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุดและผู้บัญชาการทหารบก ได้ตั้งตนเป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติและยึดอำนาจจากรัฐบาล (ซึ่งมีจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี) เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 โดยอ้างเรื่องความวุ่นวายทางการเมืองจากการเดินขบวนต่อต้านรัฐบาล คณะปฏิวัติได้ยกเลิกสภานิติบัญญัติ ยกเลิกพรรคการเมือง ยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 และประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2515 ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ.

⁷⁹ แหล่งเดิม. หน้า 148.

⁸⁰ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2536). *ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาไทยในยุคแรก*. กรุงเทพฯ: แกรมมี่ พับลิชชิ่ง เฮ้าส์. หน้า 25 – 30.

⁸¹ สุณี ไชยรส (2547). *การหลอมรวมอุดมการณ์ เฟมินิสต์ ประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน: ศึกษาผ่านประสบการณ์สุณี ไชยรส*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สตรีศึกษา), สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 88 – 93.

2502 ที่ใช้ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์⁸² กล่าวได้ว่า จอมพลถนอม กิตติขจร ได้นำระบบเผด็จการทหารแบบเข้มขันกลับมาใช้อีกครั้งทำให้เกิดกระแสต่อต้านจอมพลถนอมทั้งจากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และจากประชาชน ประกอบกับเกิดกรณีอื้อฉาวคือ กรณีเฮลิคอปเตอร์ของทหารที่ไปล่าสัตว์ในเขตป่าสงวนทุ่งใหญ่นเรศวร โดยอ้างว่าไปปฏิบัติราชการลับ แต่ซากกลับเฮลิคอปเตอร์มาตกที่นครปฐม ทำให้รู้ว่าทหารกลุ่มนี้ไปล่าสัตว์เพราะมีซากสัตว์ป่าในบริเวณที่เฮลิคอปเตอร์ตก กรณีนี้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ว่าทหารใช้ทรัพย์สินราชการไปทำผิดกฎหมาย ตลอดจนเกิดการเรียกร้องรัฐธรรมนูญโดยกลุ่มนิสิตนักศึกษา อาจารย์ นักหนังสือพิมพ์และนักการเมือง ซึ่งออกแจกใบปลิวเรียกร้องให้ประชาชนต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ เจ้าหน้าที่ตำรวจได้จับกุมกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ นำมาสู่การประชุมของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัวกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ การชุมนุมครั้งใหญ่ของนิสิตนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในเดือนตุลาคม 2516 นี้ได้ขยายขึ้นเป็นการเดินขบวนขับไล่รัฐบาลระหว่างวันที่ 13-15 ตุลาคม 2516 ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516”⁸³

หากพิจารณาลงไปในรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2546 พบว่ามีนักเรียนนักศึกษาหญิงที่ร่วมเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญและสิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย โดยนักศึกษาหญิงจำนวนหนึ่งได้มีส่วนร่วมในการประชุมกับองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เกี่ยวกับการชุมนุมเรียกร้องรัฐธรรมนูญ และในการเคลื่อนไหวขบวนออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปตามถนนราชดำเนินเพื่อไปยังลานพระบรมรูปทรงม้า เยาวชนนักเรียนนักศึกษาหญิงจำนวนมากอาสาเป็นแถวหน้าถือธงชาติและพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ บรมราชชนนีพันปีหลวง เดินอยู่หน้าขบวนด้วยความมุ่งหวังให้เป็นการปลุกเร้าให้ประชาชนเห็นว่าแม้ผู้หญิงตัวเล็ก ๆ ก็ไม่หวั่นไหวในการต่อสู้⁸⁴

⁸² โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2548). *เล่มเดิม*. หน้า 106-107.

⁸³ เรียบเรียงจาก บัณฑิต จันทร์โรจนกิจ. (2563). *เล่มเดิม*. หน้า 122-126. และ โดม ไกรปรกรณ์ (2563). *เส้นทางประชาธิปไตย*, กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า. หน้า 130-151.

⁸⁴ สุณี ไชยรส. (2547). *เล่มเดิม*. หน้า 113-116.

ภาพประกอบ 2 การเดินขบวนของนักศึกษาและประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

ที่มา: มณฑล ไบบัว (เมธีวงศ์) และ จิระนันท์ พิตรปรีชา. (2556). หุดเข็มนาฬิกา. หน้า

33.

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จบลงด้วยชัยชนะของฝ่ายประชาชน จอมพลถนอม กิตติขจร, จอมพลประภาส จารุเสถียร, พันเอกณรงค์ กิตติขจร พร้อมครอบครัวได้ลี้ภัยไปต่างประเทศ ประเทศไทยกลับมาปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมอีกครั้ง โดยเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้นหลายประการ ในส่วนที่เกี่ยวกับผู้หญิงนั้น เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงทั้งในฐานะปัจเจกและในฐานะกลุ่มที่เป็นองค์กรหรือขบวนการ เข้ามามีบทบาทเด่นในเวทีสาธารณะ⁸⁵ ผลอย่างเป็นรูปธรรมของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ต่อสถานภาพของสตรีเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ซึ่งร่างขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 โดยเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นการแสดงปณิธานของประชาชนว่าจะรักษาเทิดทูนไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย ต้องการความเป็นธรรมทางสังคมและเศรษฐกิจ ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม รวมทั้งคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังนั้นเนื้อหาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 มาตรา 28 จึงบัญญัติเรื่องสิทธิเสรีภาพที่เท่าเทียมกันระหว่างชาย-หญิง⁸⁶ ข้อบัญญัติ

⁸⁵ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และคณะ (2541). "การปลดปล่อยของสิบสี่ตุลา." *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 19, ฉบับที่ 12 (ต.ค.2541), หน้า 110-112.

⁸⁶ บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ (2558). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย : ความเป็นมาและสาระสำคัญ*. กรุงเทพฯ, สถาบันพระปกเกล้า. หน้า 93 - 96.

ข้อนี้ของรัฐธรรมนุญทำให้การเลือกปฏิบัติแบบเพศนิยมในอาชีพหลายอาชีพได้คลี่คลายหรือผ่อนปรน ดังพบว่า กรณีของอาชีพข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 กระทรวงยุติธรรมได้ผ่อนปรนให้ผู้พิพากษาศรีปฏิบัติหน้าที่ในศาลชั้นต้นอื่น ๆ ได้ ทั้งที่กฎกระทรวงยุติธรรมฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2502) กำหนดให้สตรีเป็นได้เฉพาะผู้พิพากษาในศาลคดีเด็กและเยาวชน การผ่อนปรนให้ผู้พิพากษาศรีทำหน้าที่ในศาลชั้นต้นอื่น ๆ ได้นี้เนื่องจากกระทรวงยุติธรรมเกรงว่าการจำกัดให้ผู้พิพากษาศรีทำหน้าที่ได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชนจะขัดกับรัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 มาตราที่ 28 ที่ระบุว่า ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน⁸⁷

2.4 ปัจจัยภายนอกต่อการยกสถานภาพของสตรี

การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสตรีในสังคมไทยไม่ได้มีที่มาจากปัจจัยภายในสังคมไทยเท่านั้น หากแต่ปัจจัยภายนอกก็มีส่วนไม่น้อยให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสถานภาพสตรีดังปรากฏว่า ในยุคของการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยนั้นชาวตะวันตกได้นำเอาความคิดเรื่องความเท่าเทียมกันของหญิงและชายเข้ามาแสดงให้ชนชั้นสูงของสยามได้เห็นและรับรู้ เห็นได้จากที่หมอบรัดเลย์มิชชันนารีชาวอเมริกัน เดินทางแขนกรรยาไปเข้าไปในพระราชวังเมื่อเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ชนชั้นสูงของสยามได้เห็นและเข้าใจว่าสำหรับชาวอเมริกันแล้วหญิงและชายมีความเสมอภาคกัน หญิงไม่ได้ต่ำต้อยกว่าชาย การแสดงออกของหมอบรัดเลย์ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับเอาประเพณีที่ให้หญิงมีบทบาทคู่เคียงกับชายเอาไว้บางส่วน เมื่อมีชาวตะวันตกเข้าเฝ้า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงให้พระราชินีเสด็จออกมาต้อนรับแขกชาวตะวันตกด้วย⁸⁸

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการจัดการศึกษาสมัยใหม่ขึ้นโดยมิชชันนารีชาวอเมริกันได้ตั้งโรงเรียนของสตรีขึ้น อาทิ โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง (ตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2417) หลังจากมิชชันนารีอเมริกันดำเนินงานด้านการศึกษาของสตรีได้ 15 ปี ชนชั้นสูงของสยามจึงตั้งโรงเรียนสตรีขึ้น เช่น โรงเรียนสตรีสุนันทาลัย (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2423) โรงเรียนราชินี (สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ

⁸⁷ ประภาพรรณ อุดมจรรยา. (2541). *เล่มเดิม*. หน้า 31.

⁸⁸ สายชล วรรัตน (2528). *ผลกระทบของหมอบรัดเลย์ต่อสังคมไทย*. กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 30.

ทรงให้ตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2447)⁸⁹ หรือการตั้งโรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีที่มาจากกรณีที่ชนชั้นสูงของสยามได้รู้และสัมผัสความรู้การแพทย์สมัยใหม่ของชาวตะวันตก ทำให้ชนชั้นสูงของสยามตั้งโรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ขึ้นเพื่อสร้างผู้หญิงที่มีความรู้การพยาบาลและการผดุงครรภ์สมัยใหม่อันเป็นการแสดงออกถึงความศิวิไลซ์ของสยามที่ไม่ตกเป็นรองชาติตะวันตก⁹⁰

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นพระองค์ทรงสานต่อทางด้านโรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ที่พระราชบิดาได้ทรงทำไว้⁹¹ นอกจากนี้ด้วยภูมิหลังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษเป็นเวลานาน ได้ทรงพบเห็นและเรียนรู้ความศิวิไลซ์ของชาติตะวันตกเป็นอย่างดี เมื่อพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ของสยาม พระองค์จึงทรงมุ่งสร้างและแสดงออกถึงภาพลักษณ์แห่งความรุ่งเรือง (ศิวิไลซ์) ของสยามที่มีความเป็นสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก เพื่อให้สยามได้รับการยอมรับและมีความทัดเทียมชาติตะวันตก หนึ่งในสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำคือ ทรงให้สตรีชนชั้นสูงรู้จัก “การเข้าสมาคม” ตามแบบอย่างวัฒนธรรมของราชสำนักในยุโรป หลังจากทีวัฒนธรรมการให้ผู้หญิง “เข้าสมาคม” ตามแบบอย่างของชาวตะวันตกได้แพร่หลายในหมู่ชนชั้นสูงได้ระยะหนึ่งแล้ววัฒนธรรมดังกล่าวได้แพร่เข้ามาสู่คนชั้นกลางด้วย⁹²

ถึงกระนั้นวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างชายกับหญิงในสังคมตะวันตกอย่างวัฒนธรรม “ผิวเดียวเมียวเดียว” ไม่ได้ได้รับการตอบรับจากชนชั้นสูงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว⁹³ จนกระทั่งเกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ประเด็นการสร้างเสมอภาคระหว่างชายกับหญิงด้วยการ

⁸⁹ ดู พงศาวดารเมืองแฉ่งเจเนกิจ. (2530). เล่มเดิม. บทที่ 2-3.

⁹⁰ ภาวิณี บุณนาค. (2563). เล่มเดิม. หน้า 30-52.

⁹¹ แหล่งเดิม. หน้า 50-67.

⁹² เพชรสุภา ทศนพันธ์ (2542). แนวคิดเรื่อง “การเข้าสมาคม” และผลกระทบต่อสตรีไทย พ.ศ. 2461-2475. วิทยานิพนธ์ ปริญญาตรี. (ประวัติศาสตร์), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บทที่ 2 – 3.

⁹³ สุรเชษฐ์ สุขลาภกิจ (2556). ผิวเดียวเมียวเดียว” ในสังคมไทยสมัยใหม่จากทศวรรษ 2410 ถึงทศวรรษ 2480. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บทที่ 2 – 3.

ประกาศใช้กฎหมายครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียวจึงถูกนำมาพิจารณาอีกครั้งโดยในปีพ.ศ. 2478 รัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว ซึ่งเป็นกฎหมายที่ระบุให้มีการจดทะเบียนสมรสแบบ “ผัวเดียวเมียเดียว”⁹⁴

การยกสถานภาพของสตรีตามแบบอย่างของชาติตะวันตกจะยิ่งเข้มข้นขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยในช่วง 2 ปีแรกของรัฐบาลนี้ได้ดำเนินนโยบายเชิดชูสถานภาพของสตรีอันเป็นส่วนหนึ่งในนโยบายสร้างชาติไทยให้เจริญทัดเทียมชาติมหาอำนาจ ในส่วนของการเชิดชูสถานภาพของสตรีนั้นรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้สนับสนุนให้ผู้หญิงมีบทบาททางเศรษฐกิจ เป็นผู้ประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรม ตลอดจนเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้รับราชการทหารและส่งเสริมให้ผู้หญิงได้รับการศึกษาเท่าเทียมกับผู้ชายโดยเพิ่มจำนวนโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดขึ้นทั่วประเทศและให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตั้งสาขาวิชาที่เหมาะสมกับการศึกษาของสตรีเพิ่มขึ้น⁹⁵

ทั้งนี้เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นระหว่างพ.ศ. 2482-2488 ทำให้หลังสงครามยุติได้มีการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติ (The United Nations) ขึ้นเพื่อทำหน้าที่รักษาสันติภาพ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในประเทศสมาชิก การเกิดขึ้นขององค์การสหประชาชาติมีผลอย่างมากต่อการยกสถานภาพของสตรีไทย เนื่องจากไทยได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2489 โดยเป็นสมาชิกลำดับที่ 55 ของสหประชาชาติ การที่ไทยเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติจึงได้รับรู้ถึงปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (รับรองและประกาศโดยสมัชชาสหประชาชาติเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (รับรองโดยสมัชชาสหประชาชาติเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2509 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2519) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (รับรองโดยสมัชชาสหประชาชาติเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2509 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2519) ประเทศไทยได้นำเอาหลักการบางอย่างขององค์การสหประชาชาติมาใช้ไว้ในรัฐธรรมนูญของไทยด้วย ดังพบว่าในระหว่างที่สหประชาชาติมีการจัดทำและมีมติเห็นชอบต่อปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอยู่นั้น ประเทศไทยอยู่ระหว่างการร่างรัฐธรรมนูญซึ่งต่อมาแล้วเสร็จเป็นรัฐธรรมนูญ

⁹⁴ แหล่งเดิม. หน้า 114-120.

⁹⁵ นันทิรา ขำภิบาล. (2530). เล่มเดิม. บทที่ 3-4.

แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492 โดยที่สภาร่างรัฐธรรมนูญได้นำเอาเนื้อหาหลายประการของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492 ซึ่งได้รับคำยกย่องว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย ให้การปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากที่สุดฉบับหนึ่ง⁹⁶

นอกจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว ข้อตกลงฉบับอื่น ๆ ที่สหประชาชาติเสนอยังมีอิทธิพลต่อประเทศไทยอยู่ไม่น้อยดังพบว่าในปีพ.ศ. 2497 ประเทศไทยได้ร่วมลงนามในอนุสัญญาของสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิทางการเมืองของสตรีที่องค์การสหประชาชาติเปิดลงนามตั้งแต่วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2496 โดยประเทศไทยได้ลงนามและให้สัตยาบันต่ออนุสัญญาดังกล่าวเมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2497 สาระสำคัญของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองของสตรีคือ 1) ให้สตรีมีสิทธิในการเลือกตั้งทั้งหลายเท่าเทียมกับบุรุษ 2) ให้สตรีมีสิทธิได้รับเลือกตั้งเข้าองค์การทุกแห่งเท่าเทียมกับบุรุษ ไม่มีการเลือกปฏิบัติ 3) ให้สตรีมีสิทธิที่จะดำรงตำแหน่งเกี่ยวกับสาธารณะโดยเท่าเทียมกับบุรุษ ไม่มีการเลือกปฏิบัติ⁹⁷

อีกทั้งอิทธิพลของสหประชาชาติต่อการส่งเสริมสถานภาพของสตรีไทยยังเห็นได้จากที่ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2499 สำนักงานวัฒนธรรมฝ่ายหญิง สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ยื่นข้อเสนอขอแก้ไขกฎหมายบางประการต่อสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา โดยสำนักงานวัฒนธรรมฝ่ายหญิงได้ให้เหตุผลของการขอแก้ไขกฎหมายบางประการว่าเพื่อให้กฎหมายของไทยมีความสอดคล้องกับข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีที่องค์การสหประชาชาติให้การรับรอง⁹⁸

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่าปัจจัยจากภายนอกมีอิทธิพลต่อการยกสถานภาพของสตรีไทยโดยในยุคปฏิรูปประเทศ (สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) จนถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-

⁹⁶ มาลี พฤษพงษ์ศาวลี (2552). *สิทธิความเป็นคนของผู้หญิง: พันธกรณีระหว่างประเทศ กฎหมาย และข้อถกเถียง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และ โครงการสตรีและเยาวชนศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 30 – 35.

⁹⁷ สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ (2535). *เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรือง คือสถานภาพแห่งสตรี*. กรุงเทพฯ, สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์. หน้า 104 – 106.

⁹⁸ จิตติมา พรอรุณ. (2538). *เรื่องเดิม*. หน้า 66-67.

2487) นั้นความศิวิไลซ์ตามแบบชาติตะวันตกเป็นหลักหมายหนึ่งที่ผลักดันให้ผู้นำประเทศทำการยกสถานภาพของสตรี แต่หลังจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงองค์การสหประชาชาติเป็นปัจจัยหนึ่งของการยกสถานภาพของสตรีในประเทศไทย

2.5 การประกอบอาชีพผู้พิพากษาหญิง ระหว่างพ.ศ. 2508-2517

นับจากพ.ศ. 2502 ที่กระทรวงยุติธรรมได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ 4 อนุญาตให้สตรีเป็นผู้พิพากษาในศาลคดีเด็กและเยาวชน พบว่าหลังจากนั้นอีก 6 ปี ในปีพ.ศ. 2508 จึงมีสตรีที่เข้าสู่เส้นทางอาชีพผู้พิพากษาหญิงคนแรกในประวัติศาสตร์แห่งวงการตุลาการของประเทศไทยคือ ท่านชลอจิตต์ จิตตรุทระ ซึ่งสอบแข่งขันเพื่อดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชน⁹⁹ เพื่อความกระจ่างเกี่ยวกับการเข้าสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของคุณชลอจิตต์ จิตตรุทระ ผู้พิพากษาสตรีคนแรกของประเทศไทยจึงขออธิบายถึงข้อกำหนดของพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2497 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่พ.ศ. 2497 – 2520 ครอบคลุมเวลาที่คุณชลอจิตต์ขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้พิพากษา พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาไว้ 2 ประการดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วคือ 1. ผู้สมัครสอบข้าราชการตุลาการต้องสอบไล่ได้วิชากฎหมายจากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2. ผู้สมัครสอบต้องเป็นผู้ที่คณะกรรมการแพทย์มีจำนวนไม่น้อยกว่า 3 คน ซึ่งคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม (ก.ต.) กำหนดชื่อ ได้ตรวจร่างกายและจิตใจแล้ว และ ก.ต. พิจารณารายงานของแพทย์แล้วเห็นว่าสมควรรับสมัครได้

⁹⁹ ประภาพรพรรณ อุดมจรรยา. (2541). *เล่มเดิม*. หน้า 17.

ภาพประกอบ 3 คุณชวลอจิตต์ จิตตรุทธะ ผู้พิพากษาศรีคนแรกแห่งประเทศไทย

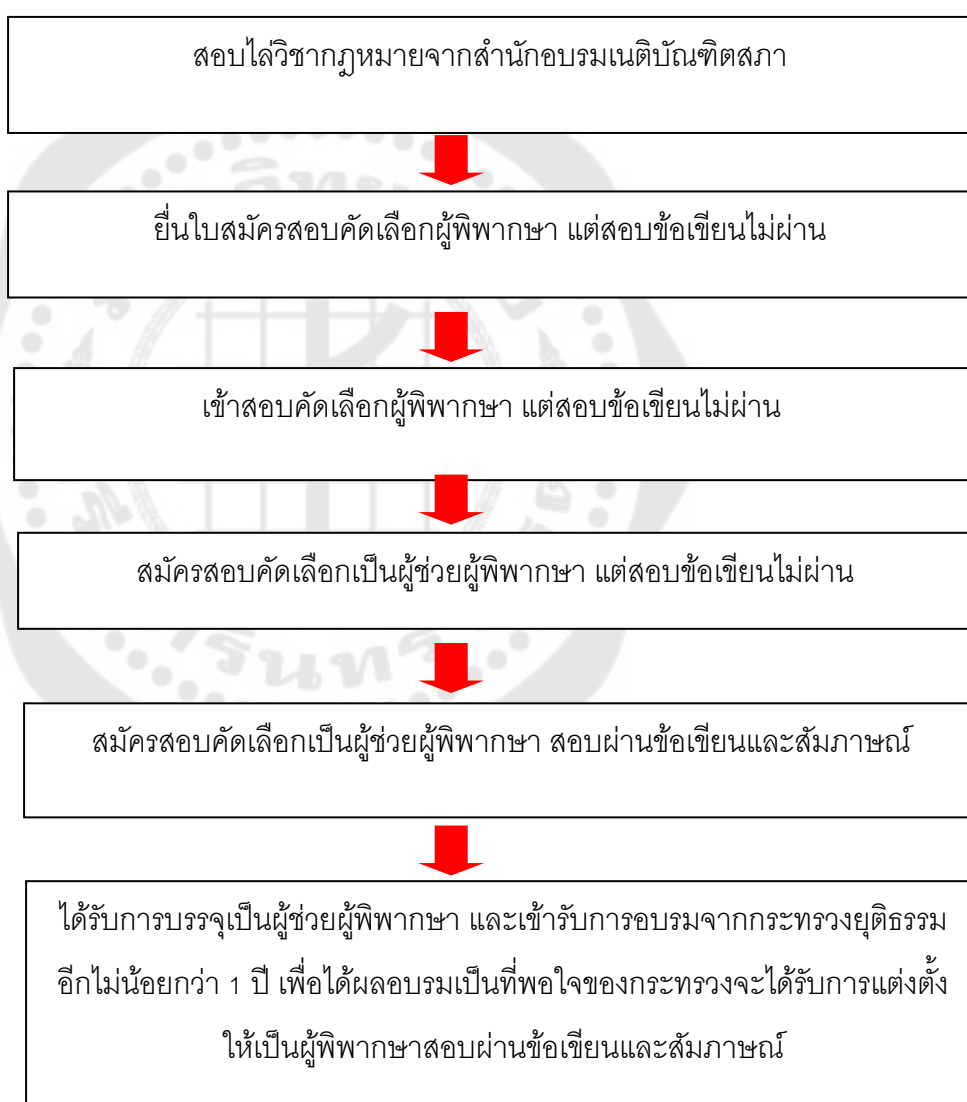
ที่มา: คู่มือแม่บ้านทางวิทยุและโทรทัศน์ ฉบับที่ 60 ปีที่ 5 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2509

จากบทสัมภาษณ์คุณชวลอจิตต์ที่เผยแพร่ในหนังสือ “คู่มือแม่บ้านทางวิทยุและโทรทัศน์ ฉบับที่ 60 ปีที่ 5 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2509” ทำให้ทราบว่าเส้นทางสู่อาชีพผู้พิพากษาของท่านค่อนข้างยากลำบากโดยคุณชวลอจิตต์สอบไล่ได้วิชากฎหมายจากสำนักอบรมเนติบัณฑิตสภาในปีการศึกษา 2499 เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2500 ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2501 ได้ยื่นใบสมัครสอบคัดเลือกผู้พิพากษา แต่สอบข้อเขียนไม่ผ่านจึงไม่ได้สอบสัมภาษณ์ ถัดมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2502 ได้สอบคัดเลือกผู้พิพากษาอีกครั้ง สอบข้อเขียนไม่ผ่านเช่นเดิม จากนั้นในพ.ศ. 2505 ได้มีการออกพระราชกฤษฎีกากำหนดวันเปิดดำเนินการของศาลคดีเด็กและเยาวชนประจำจังหวัดสงขลา ดังนั้นคุณชวลอจิตต์ซึ่งมุ่งมั่นจะเป็นผู้พิพากษาจึงปฏิบัติตามข้อกำหนดของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 ที่กำหนดให้สตรีเข้ารับราชการเป็นข้าราชการตุลาการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาเพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งข้าราชการตุลาการในศาลคดีเด็กและเยาวชน โดยคุณชวลอจิตต์สมัครสอบคัดเลือกเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาในเดือนมกราคม พ.ศ. 2507 แต่สอบข้อเขียนไม่ผ่าน จึงสมัครสอบอีกครั้งในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2508 ครั้งหลังนี้สอบได้ทั้ง

ข้อเขียนและสัมภาษณ์จึงได้รับการบรรจุให้เป็นข้าราชการตุลาการในตำแหน่งผู้พิพากษาเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2508 แล้วเข้ารับการอบรมจากกระทรวงยุติธรรมอีก 1 ปี เมื่อผลการอบรมเป็นที่น่าพอใจของกระทรวงยุติธรรมว่า ผู้ช่วยผู้พิพากษามีความรู้ ความสามารถและความประพฤติเหมาะสมที่จะเป็นผู้พิพากษา จึงได้แต่งตั้งคุณชลอจิตต์เป็นผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชน¹⁰⁰

เราอาจสรุปขั้นตอนการเข้าสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของคุณชลอจิตต์ จิตตรุทระ ได้เป็นแผนภาพดังนี้

ประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าจะช่วยเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับการเข้าสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของสตรีได้กระจ่างยิ่งขึ้นอีกคือ การพิจารณาเปรียบเทียบเส้นทางสู่ตำแหน่งของผู้พิพากษาที่เป็นสตรี

¹⁰⁰ (2509). "สตรีที่น่ารู้จัก". คู่มือแม่บ้านทางวิทยุและโทรทัศน์ 5(60). หน้า 30 – 34.

กับผู้พิพากษาที่เป็นบุรุษ โดยในที่นี้ผู้วิจัยจะได้นำเอาข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของคุณคมกริช วัฒนเสถียร ซึ่งเป็นบุคคลร่วมสมัยกับคุณชลอจิตต์ จิตตรุทธะ ดังปรากฏข้อมูลว่าคุณคมกริช วัฒนเสถียร สอบนิติศาสตร์บัณฑิตและเนติบัณฑิตได้พร้อมกันในพ.ศ. 2496 (ก่อนคุณชลอจิตต์ จิตตรุทธะ สอบไล่วิชากฎหมายจากสำนักอบรมเนติบัณฑิตสภาเพียง 4 ปี) เข้ารับราชการที่กระทรวงยุติธรรมในตำแหน่งเสมียนศาลอุทธรณ์ระหว่างพ.ศ. 2495-2499 แล้วสอบได้ทุนรัฐบาลไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกาจนสำเร็จการศึกษาด้านกฎหมายที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดและกลับมาไทยเมื่อพ.ศ. 2503 แล้วสอบคัดเลือกเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาในปีเดียวกัน เมื่อผ่านการสอบทั้งข้อเขียนและสัมภาษณ์ในปีนั้นก็ฝึกงานและอบรมเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาระหว่างพ.ศ. 2503-2505 หลังผ่านการอบรมแล้วคุณคมกริชได้รับแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษาโดยเป็นผู้พิพากษาประจำกระทรวง ต่อมากระทรวงยุติธรรมได้โอนคุณคมกริชมาดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองคุมประพฤติ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลาง ศาลคดีและเยาวชนกลาง ในพ.ศ. 2505¹⁰¹ (3 ปีก่อนหน้าคุณชลอจิตต์ จิตตรุทธะ ได้รับการบรรจุเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาและเข้ารับการอบรมจากกระทรวงยุติธรรมเพื่อเป็นผู้พิพากษา)

จากข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางสู่ตำแหน่งของคุณคมกริช วัฒนเสถียร ที่ได้กล่าวมา เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับเส้นทางสู่อาชีพผู้พิพากษาของคุณชลอจิตต์ จิตตรุทธะ จะเห็นได้ว่า นอกเหนือจากข้อแตกต่างสำคัญที่ว่าด้วยบทบัญญัติของกฎกระทรวงยุติธรรมฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2502) กำหนดให้สตรีเป็นได้เฉพาะผู้พิพากษาในศาลคดีเด็กและเยาวชน ในขณะที่ผู้ชายสามารถเป็นผู้พิพากษาในศาลได้ทุกประเภท สำหรับขั้นตอนการขึ้นสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของผู้พิพากษาสตรีกับผู้พิพากษายายไม่ต่างกันมากนัก (ดู ตารางที่ 2 ประกอบ) ทั้งนี้ไม่นับเรื่องจำนวนครั้งการสอบคัดเลือกผู้ช่วยผู้พิพากษาและผู้พิพากษา ซึ่งมีที่มาจากความสามารถส่วนบุคคล

¹⁰¹ คมกริช วัฒนเสถียร (2559). *นักกฎหมายฮาร์วาร์ดสู่บัลลังก์ตุลาการ*. กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์บัณฑิตไทย.

ตาราง 2 เปรียบเทียบขั้นตอนการเข้าสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของคุณชะลอจิตต์ จิตต์รุทระ

กับคุณคมกริช วัฒนเสถียร

ขั้นตอน	คุณชะลอจิตต์ จิต ตรุทระ	คุณคมกริช วัฒน เสถียร	หมายเหตุ
การสอบไล่วิชา กฎหมาย	✓	✓	ตามข้อมูลที่มีคุณชะลอ จิตต์ สอบไล่จากสำนัก อบรมเนติบัณฑิตสภา ส่วนคุณคมกริชสอบได้ เนติบัณฑิต
สอบคัดเลือก ผู้พิพากษา	✓	X	จากข้อมูลที่มีคุณชะลอ จิตต์ได้สอบคัดเลือกเป็นผู้ พิพากษาแต่สอบไม่ผ่าน ส่วนคุณคมกริชเข้ารับ ราชการเป็นเสมียนศาล อุทธรณ์ ต่อมาสอบได้ทุน ไปศึกษาต่อที่ประเทศ สหรัฐอเมริกา
สอบคัดเลือกเป็น ผู้ช่วยผู้พิพากษา	✓	✓	
เข้าอบรมของ กระทรวงยุติธรรม	✓	✓	

นับจากพ.ศ. 2508 ซึ่งคุณชะลอจิตต์ จิตตรุทระ เข้าสู่เส้นทางในการเป็นผู้พิพากษาศาลคดี
เด็กและเยาวชนตามที่กฎกระทรวงยุติธรรม ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2502) กำหนดให้ผู้หญิงเป็นผู้

พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชน จนถึงพ.ศ. 2517 ที่กระทรวงยุติธรรมอนุมัติให้ผู้พิพากษาทำหน้าที่ผู้พิพากษาในศาลชั้นต้นอื่น ๆ ได้เพื่อไม่เป็นการขัดกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ที่บัญญัติเรื่องความเสมอภาคในการทำงานระหว่างเพศชายกับเพศหญิงไว้ โดยตลอดช่วงพ.ศ. 2508-2517 มีผู้หญิงจำนวนหนึ่งที่ได้รับราชการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาและผู้พิพากษา (ดู ตารางที่ 3)

ตาราง 3 จำนวนผู้หญิงที่รับราชการตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาและผู้พิพากษา

ระหว่างพ.ศ. 2508-2517

พ.ศ.	ผู้ช่วยผู้พิพากษา	ผู้พิพากษา
2508	-	-
2509	1	1
2510	-	-
2511	-	-
2512	-	-
2513	-	-
2514	1	1
2515	2	2
2516	-	--
2517	1	1

ที่มา: รวบรวมข้อมูลจาก ราชกิจจานุเบกษา เรื่อง แต่งตั้งข้าราชการตุลาการ โดย สำนักนายกรัฐมนตรี ระหว่างปี พ.ศ. 2508 – 2517

สรุปท้ายบท

นับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) สถานภาพทางสังคมของผู้หญิงได้พัฒนาขึ้นจากเดิมเริ่มจากการที่สตรีชั้นสูงได้รับโอกาสทางการศึกษา ต่อมาได้มีการขยายการศึกษาของสตรีมาอย่างสตรีชนชั้นกลางซึ่งใช้ความรู้ที่ได้จากการศึกษาสมัยใหม่ ออกมาประกอบอาชีพนอกบ้าน อย่างไรก็ตามก็ดีขึ้นด้วยกรอบทางความคิดและความคาดหวังจากสังคมต่อสตรีในเรื่องของการเป็นแม่และเมียที่ดีทำให้การประกอบอาชีพของผู้หญิงในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นจำกัดขอบเขตแคบ ๆ เพียงแค่อาชีพครู ช่างตัดเสื้อ และพยาบาล ด้านการศึกษาพบว่าการปิดกั้นไม่ให้สตรีได้ศึกษาวิชาความรู้จำนวนหนึ่ง ดังเห็นได้จากการศึกษาวิชากฎหมายซึ่งในช่วงแรกนั้นมีการสงวนไว้สำหรับบุรุษ เป็นเหตุให้สตรีไทยต้องต่อสู้เรียกร้องเป็นเวลา 3 ทศวรรษจึงจะได้รับโอกาสในการเข้าศึกษาที่โรงเรียนกฎหมาย โดยในพ.ศ. 2471 โรงเรียนสอนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมได้รับสตรีคนแรกคือ นางสาวแรม พรหมโอบล เข้าศึกษาและจบเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนแรกของไทยในพ.ศ. 2473 แต่โอกาสในการเข้าเรียนวิชากฎหมายของสตรีครั้งนี้ไม่ได้เกิดจากแรงขับเคลื่อนจากการเรียกร้องของกลุ่มสตรีโดยตรง หากแต่อาจมาจากเหตุผลที่ว่านางสาวแรมเป็นบุตรของพันตำรวจเอกพระยาบุเรศผดุงกิจ (รวย พรหมโอบล) อธิบดีกรมตำรวจ หลังจากนั้นโรงเรียนกฎหมายได้รับนางสาวศิริ จูตรีรัตน์ เข้าเรียนโดยนางสาวศิริสำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนที่ 2 ของไทยเมื่อพ.ศ. 2475

ถึงแม้ว่าในพ.ศ. 2473 และ 2475 จะมีสตรีสองท่านจบการศึกษาระดับเนติบัณฑิตจากโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม คือ คุณแรม พรหมโอบล และคุณศิริ จูตรีรัตน์ แต่ทั้งสองท่านไม่สามารถก้าวเข้าสู่อาชีพสูงสุดของสายงานยุติธรรมอย่างอาชีพข้าราชการตุลาการได้เนื่องด้วยในทางปฏิบัติแล้วพบว่ากระทรวงยุติธรรมไม่มีการตั้งผู้หญิงเป็นข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) แม้ว่าพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2471 ซึ่งมีผลบังคับใช้อยู่ในขณะนั้นจะไม่มีบทบัญญัติห้ามผู้หญิงเป็นข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) ก็ตาม ทั้งนี้ภายหลังหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ถึงจะปรากฏว่าคณะราษฎรพยายามเปลี่ยนแปลงให้เกิดความเท่าเทียมกันทางสังคมระหว่างเพศชายและเพศหญิงดังเห็นได้จากการตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในลักษณะตลาดวิชาขึ้นในพ.ศ. 2477 เพื่อเปิดโอกาสให้การศึกษาที่เท่าเทียมกันแก่ราษฎรทั้งชายและหญิง อย่างไรก็ตามการปิดกั้นโอกาสของผู้หญิงในการประกอบอาชีพผู้พิพากษายังคงมีอยู่ต่อมาโดยพระราชบัญญัติข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2482 ซึ่งตราขึ้นในสมัย

รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ระบุดูคุณสมบัติของผู้สมัครสอบเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการว่า ต้องเป็นชาย ภายใต้สภาวะที่การปกครองของประเทศเปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วแต่ยังมีความเหลื่อมล้ำทางเพศในการประกอบอาชีพจึงยังปรากฏว่ามีการเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรีและปัญญาชนเพื่อเรียกร้องสิทธิของสตรีเกือบตลอดช่วงระหว่างพ.ศ. 2475 ซึ่งประเทศไทยเริ่มใช้การปกครองระบอบประชาธิปไตย จนถึงพ.ศ. 2516 ซึ่งเกิดการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ของประชาชนเพื่อขับไล่เผด็จการทหาร เปลี่ยนการปกครองกลับมาสู่ระบอบประชาธิปไตยอีกครั้งหลังจากผู้นำทหารได้ทำการรัฐประหารและปฏิวัติล้มระบอบประชาธิปไตยแล้วใช้ระบอบการปกครองแบบเผด็จการตลอดช่วงระหว่างพ.ศ. 2490-2516 โดยการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิของสตรีในช่วงพ.ศ. 2475-2516 นี้บางช่วงขบเซาเนื่องจากบรรยากาศทางการเมืองในขณะนั้น ๆ

ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสตรีไปในทิศทางที่ดีขึ้นนั้นนอกจากจะมีที่มาจากปัจจัยภายในประเทศดังที่ได้กล่าวมา ยังมีปัจจัยจากภายนอกที่มีส่วนสนับสนุนการยกสถานภาพของสตรีไทยด้วย กล่าวคือในยุคปฏิรูปประเทศ (สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) จนถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487) นั้นความศิวิไลซ์ตามแบบชาติตะวันตกเป็นปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้ผู้นำประเทศทำการยกสถานภาพของสตรี แต่หลังจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง องค์การสหประชาชาติได้เป็นปัจจัยหนึ่งของการยกสถานภาพของสตรีในประเทศไทย เนื่องจากประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติและได้ลงนามในปฏิญญาและอนุสัญญาขององค์การสหประชาชาติที่ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีอันมีผลผูกพันให้ไทยต้องปฏิบัติตามปฏิญญาและอนุสัญญาขององค์การสหประชาชาติ

ในส่วนของการประกอบอาชีพผู้พิพากษาพบว่า ตามกฎหมายได้เปิดช่องทางให้ผู้หญิงรับราชการเป็นข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) ตั้งแต่พ.ศ. 2502 ซึ่งกระทรวงยุติธรรมได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ 4 อนุญาตให้สตรีเป็นผู้พิพากษาในศาลคดีเด็กและเยาวชน แต่กว่าจะมีผู้หญิงขึ้นมาเป็นผู้พิพากษาได้ก็ในพ.ศ. 2508 ซึ่งคุณชลอจิตต์ จิตตะรุทธะ สอบได้ตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาและเข้ารับการอบรมของกระทรวงยุติธรรมเพื่อก้าวขึ้นมาเป็นผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชน โดยขั้นตอนการเข้าสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของคุณชลอจิตต์ เมื่อเปรียบเทียบกับผู้พิพากษาร่วมสมัยที่เป็นเพศชายพบว่าขั้นตอนการเข้าสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาระหว่างผู้พิพากษาที่เป็นสตรีกับผู้พิพากษาที่เป็นบุรุษไม่แตกต่างกันมากนัก อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากภาพใหญ่ของการรับ

ราชการเป็นข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) แล้วยังคงกล่าวได้ว่ามีการเลือกปฏิบัติและปิดกั้นการประกอบอาชีพข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) ของสตรีอยู่มากดังที่ได้กล่าวแล้วว่ากฎกระทรวงยุติธรรม ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2502 กำหนดให้ผู้หญิงเป็นได้เฉพาะผู้พิพากษาในศาลคดีเด็กและเยาวชน ขณะที่ผู้ชายเป็นผู้พิพากษาได้ในศาลทุกประเภท จุดเปลี่ยนของผู้หญิงที่รับราชการเป็นผู้พิพากษาเกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ซึ่งมีผลให้เกิดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 โดยสาระสำคัญประการหนึ่งของรัฐธรรมนูญฉบับนี้คือ มีการบัญญัติเรื่องสิทธิเสรีภาพที่เท่าเทียมกันระหว่างชาย-หญิง ทำให้กระทรวงยุติธรรมได้ผ่อนปรนให้ผู้พิพากษาสตรีปฏิบัติหน้าที่ในศาลชั้นต้นอื่น ๆ ได้เพื่อคลายการเลือกปฏิบัติต่อสตรีซึ่งเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2517 ในบทต่อไปจะได้อธิบายถึงการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยภายหลังพ.ศ. 2517 ว่าเป็นอย่างไร

บทที่ 3

การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยระหว่างพ.ศ. 2517-2535

ในพ.ศ. 2517 ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในอาชีพผู้พิพากษา ที่เกี่ยวข้องกับสตรีคือ จากเดิมที่กฎกระทรวงยุติธรรมฉบับที่ 4 ซึ่งตราขึ้นเมื่อพ.ศ. 2502 กำหนดให้สตรีเป็นผู้พิพากษาได้ เฉพาะศาลคดีเด็กและเยาวชนเท่านั้น แต่จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 มาตรา 28 วรรคสอง ที่ระบุว่าชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ทำให้กระทรวงยุติธรรม มีการผ่อนปรนให้สตรีเป็นผู้พิพากษาในศาลชั้นต้นอื่น ๆ ได้ เนื่องจากเกรงว่าการจำกัดให้สตรี เป็นได้เฉพาะผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชนจะขัดกับรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม สตรีถูกจำกัด ไม่ให้ขึ้นไปอยู่ในศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุด จนกระทั่งในพ.ศ. 2535 จึงมีการยินยอมให้สตรีเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาในศาลฎีกาได้¹⁰² สำหรับบทที่ 3 ของปริญญาณีพนธ์นี้ผู้วิจัยจะอธิบายถึงเส้นทาง และความเป็นไปของสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาในสังคมไทย ช่วงระหว่างพ.ศ. 2517-2535 อันเป็นประวัติศาสตร์ช่วงที่ 2 ของการที่สตรีได้ประกอบอาชีพผู้พิพากษา โดยเนื้อหาของการ อธิบายนี้ผู้วิจัยจะอธิบายให้เห็นถึงเส้นทางและความเป็นไปของสตรีในการประกอบอาชีพผู้ พิพากษาที่สัมพันธ์อยู่กับบริบททางประวัติศาสตร์ของสังคมไทยโดยรวมและบริบทของกระทรวง ยุติธรรมในช่วงพ.ศ. 2517-2535 คำถามสำคัญของบทที่ 3 นี้คือ การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของ สตรีในเงื่อนไขที่มีขยายโอกาสให้สตรีทำหน้าที่ผู้พิพากษาในศาลชั้นต้นประเภทอื่น ๆ เพิ่มขึ้นจาก เดิมที่ให้สตรีเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชนนี้ สตรีที่ประกอบอาชีพผู้พิพากษา มีสถานภาพที่เสมอภาคกับบุรุษที่ประกอบอาชีพผู้พิพากษาหรือไม่ อย่างไร อะไรคืออุปสรรคของ สตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาในช่วงเวลานี้

3.1 ปัจจัยภายในประเทศที่มีผลต่อสถานะของสตรีไทยช่วงพ.ศ. 2517-2535

การเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งใหญ่ของขบวนการนักศึกษาและประชาชนเพื่อเรียกร้อง ประชาธิปไตย ขับไล่รัฐบาลเผด็จการทหารในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ได้เปิดพื้นที่ให้สตรีมี ส่วนร่วมทางการเมืองและตระหนักถึงพลังของตนเองในการผลักดันให้สังคมเปลี่ยนแปลงไป

¹⁰² ประภาพรรณ อุดมจรรยา. (2541). เล่มเดิม. หน้า 31-32.

ในทางที่เพิ่มสิทธิให้สตรี ตลอดจนส่งผลให้มีการบรรจุเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศชายกับเพศหญิงลงในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 ของปริญญาานิพนธ์นี้แล้ว การเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรียังคงมีอยู่ต่อมาดังเห็นได้จากที่ สุณี ไชยรส หนึ่งในสมาชิกของขบวนการนักศึกษาในช่วงพ.ศ. 2516-2519 ได้เล่าถึงประสบการณ์ชีวิตเมื่อครั้งเป็นนักศึกษาว่า ในพ.ศ. 2517 นักศึกษากลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์ได้จัดพิมพ์หนังสือ “ทางเลือก” ซึ่งนำเสนอเกี่ยวกับสถานภาพของผู้หญิงที่ถูกเอารัดเอาเปรียบทางสังคม ออกแจกจ่ายคนทั่วไป ต่อมากลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์ได้ร่วมกับกลุ่มนิสิตนักศึกษาหญิงมหาวิทยาลัยต่าง ๆ จัดนิทรรศการและพิมพ์หนังสือเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผู้หญิงที่ถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคม ทั้งนี้กลุ่มนิสิตนักศึกษาได้ทำกิจกรรมลักษณะนี้สืบเนื่องต่อมาจนถึงพ.ศ. 2519 จึงหยุดชะงักไปเนื่องจากขบวนการนักศึกษาถูกล้อมปราบในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519¹⁰³

3.1.1 การขยายตัวของกระแสเรียกร้องสิทธิสตรีระหว่าง พ.ศ. 2517 – 2535

ขณะที่ขบวนการนักศึกษามีการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรี อีกด้านหนึ่งพบว่าทางภาครัฐได้เปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง ดังเห็นได้การตั้งสมัชชาแห่งชาติเพื่อจัดทำร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ซึ่งในสมัชชาแห่งชาติมีสตรีจำนวน 128 คนจากจำนวนสมาชิกทั้งหมด 2,346 คน นอกจากนี้ยังมีสตรีที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติจำนวน 19 คนจากจำนวนสมาชิกทั้งหมด 299 คน ได้แก่ นางกุหลาบ มัลลิกะมาส, นางจันทนี สันตะบุตร, คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร, นางชนันต์ ปิยะอุย, นางดวงเดือน ณ เชียงใหม่, นางเต็มศิริ บุญยสิงห์, นางบรรจง นิवासบุตร, คุณหญิงบุญเลื่อน เครือตราฐ, นางแรม พรหมโอบล บุญยประสพ, คุณหญิงเลอศักดิ์ สมบัติศิริ, คุณหญิงสมศรี เจริญรัชต์ภาคย์, คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร, คุณหญิงสุภาพ วิเศษสุรการ, นางสุรีย์พันธ์ มณีวัตร, นางเสริมศรี เอกชัย, คุณหญิงอัมพร มีสุข¹⁰⁴

จากการที่สตรีได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองพบว่า สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายได้เข้ามามีบทบาทในการเรียกร้องความเท่าเทียมกันทางเพศในสังคมโดยตัวแทนของสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายได้เสนอให้มีการรับรองความเสมอภาคกันระหว่างชายหญิงตามกฎหมายก่อน แล้วถึงเสนอให้มีการแก้ไขบทบัญญัติบางมาตราในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์โดยเฉพาะในหมวดที่ว่าด้วยครอบครัว ทรัพย์สิน และสิทธิต่าง ๆ สำหรับคู่สมรสให้มีความ

¹⁰³ สุณี ไชยรส. (2547). เล่มเดิม. หน้า 120-127.

¹⁰⁴ ประกาศ แต่งตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (2516, 24 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา.

สอดคล้องกันกับสิทธิความเสมอภาคที่ได้รับการรับรองตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นกฎหมายที่มีลำดับชั้นสูงสุดในขั้นตอนต่อไป นอกจากนี้ยังมีการเสนอให้แก้ไขกฎ ข้อบังคับของกระทรวงต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องกันกับสิทธิและความเสมอภาคของสตรีตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ฉบับปรับปรุงแก้ไขใหม่ด้วย¹⁰⁵ บุคคลสำคัญที่เรียกร้องมีความเปลี่ยนแปลงเช่นว่านี้ คือ คุณสุมาลี วีระไวทยะ ซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์ คุณสุมาลีได้เสนอให้มีบทบัญญัติรับรองความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิงไว้ในแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 ซึ่งที่ประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ มีมติให้ผ่านด้วยคะแนนเสียงข้างมาก จำนวน 97 ต่อ 31 เสียง¹⁰⁶ ทำให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่รับรองความเท่าเทียมระหว่างชายหญิงไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแห่ง มาตรา 28 วรรคสอง ความว่า “ชายและหญิงมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน...”¹⁰⁷

นอกจากวรรคสองแห่งบทบัญญัติมาตรา 28 แล้ว รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 ยังมีการแก้ไขบทบัญญัติอีกหลายมาตรา ที่จะเป็นการเอื้อให้มีการผ่อนปรนข้อจำกัดในการประกอบกรรมสิทธิ์ของสตรีไว้อีกหลายมาตรา กล่าวคือ

มาตรา 47 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร”¹⁰⁸

จากบทบัญญัติแห่งมาตรานี้แสดงให้เห็นว่าไม่ว่าชายหรือหญิงย่อมเลือกถิ่นที่อยู่อาศัยของตนได้ ไม่มีกฎหมายใดสามารถบังคับหรือจำกัดที่อยู่แก่เขาได้หากบุคคลนั้น ๆ ไม่มีความสมัครใจ และอาจหมายรวมถึงการให้สิทธิแก่หญิงที่มีคู่สมรสแล้วที่ไม่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกับสามีเสมอไปได้ หากมีความจำเป็นต้องแยกกันอยู่ หรือเพื่อประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตหรือประกอบกรรมสิทธิ์ของเธอ โดยสามีจะอ้างข้อนี้เป็นเหตุแห่งการฟ้องหย่าไม่ได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นข้างต้นเป็นการชี้ให้เห็นว่าไม่ควรมีกฎหมายเฉพาะองค์กรหรือหน่วยงานใดจำกัดสิทธิในการประกอบอาชีพบางประการของสตรีโดยอ้างว่าสตรีไม่มีความสะดวกและความคล่องตัวในการ

¹⁰⁵ จิตติมา พรอรุณ. (2538). *เรื่องเดิม*. หน้า 157-162.

¹⁰⁶ วิมลศิริ ชำนาญเวช (2562). "มิติหญิงชายในรัฐธรรมนูญ." *รพี* ๖๒ 62.

¹⁰⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517. มาตรา 28.

¹⁰⁸ *แหล่งเดิม*. มาตรา 47.

เดินทางไปรับปฏิบัติหน้าที่ ณ สถานที่ซึ่งอยู่ห่างจากถิ่นที่อาศัย หรือไม่มีความสะดวกต่อการย้ายถิ่นทางสำหรับประกอบอาชีพบางอย่างได้อีก

อีกทั้งมาตรา 48 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ยังบัญญัติถึงสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพโดยใช้คำว่า “บุคคล” ซึ่งกินความรวมถึงทั้งชายและหญิงไว้อย่างชัดเจน เพื่อเปิดโอกาสให้ทั้งชายและหญิงสามารถเลือกประกอบกรรมอาชีพของตนได้อย่างอิสระเสรี ห้ามไม่ให้หน่วยงานหรือนายจ้างคนใดใช้ข้อจำกัดเรื่องเพศสภาพและความสามารถของบุคคลมาเป็นเกณฑ์สำหรับแบ่งแยกเพื่อคัดเลือกรับบุคคลเข้าทำงานอย่างไม่เป็นธรรม เว้นเสียแต่การกระทำนั้นจะเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ เศรษฐกิจ หรือเป็นผลเสียและหรือขัดต่อศีลธรรมอันดีของสังคม อันก่อให้เกิดผลกระทบต่อสวัสดิภาพของบุคคลอื่น ๆ โดยมาตราดังกล่าวบัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา 48 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ

การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเรื่องความมั่นคงของรัฐ หรือเศรษฐกิจแห่งชาติ หรือเพื่อความเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือสวัสดิภาพของประชาชน หรือผังเมือง”¹⁰⁹

หลังจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 พบว่าหน่วยงานราชการต่าง ๆ มีการแก้ไขกฎระเบียบข้อบังคับซึ่งขัดกับรัฐธรรมนูญดังกล่าวว่า ในพ.ศ. 2518 กระทรวงกลาโหมได้ยกเลิกระเบียบที่กำหนดให้นายทหารหญิงได้รับยศสูงสุดแก่นายพันโท ทำให้นายทหารหญิงที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมสามารถได้รับยศนายพลได้ เช่นเดียวกับที่กระทรวงมหาดไทยได้ยกเลิกข้อบังคับว่าด้วย มิให้แต่งตั้งสตรีเข้ารับราชการบางตำแหน่งในกรมการปกครอง ซึ่งข้อบังคับนี้ประกาศใช้เมื่อพ.ศ. 2512 จากการยกเลิกข้อบังคับนี้ทำให้สตรีสามารถเป็นปลัดอำเภอได้ อันเป็นบันไดก้าวแรกไปสู่การเป็นนายอำเภอและผู้ว่าราชการจังหวัดส่วนกระทรวงยุติธรรมในพ.ศ. 2518 มีการยกเลิกกฎกระทรวงฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2502) ซึ่งกําหนดให้สตรีเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชน จากการยกเลิกกฎกระทรวงฉบับดังกล่าวทำให้สตรีสามารถเป็นผู้พิพากษาในศาลอื่น ๆ ได้ อีกทั้งในปีเดียวกันนี้ (พ.ศ. 2518) กระทรวงยุติธรรม

¹⁰⁹ แหล่งเดิม. มาตรา 48.

ยังได้ยกเลิกกฎกระทรวงฉบับที่ 3 เพื่อเปิดโอกาสให้สตรีเข้ารับราชการในตำแหน่งข้าราชการอัยการได้ ด้านกระทรวงการต่างประเทศได้มีการยกเลิกระเบียบที่กำหนดให้สตรีที่มีสามีต้องได้รับความยินยอมจากสามีในการขอหนังสือเดินทางไปต่างประเทศ เหลือเพียงให้มีผู้รับรองคำประกันการเดินทางเหมือนบุคคลทั่วไปที่ประสงค์จะเดินทางไปต่างประเทศ อีกทั้งกระทรวงการต่างประเทศเริ่มแต่งตั้งให้สตรีดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูต¹¹⁰ ไม่เพียงเท่านี้รัฐบาลยังได้ตั้งคณะกรรมการพิจารณาแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2517 ที่ระบุเรื่องความเสมอภาคระหว่างชายกับหญิง จากการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้มีการเพิ่มสิทธิหลายประการให้แก่สตรี เช่น สิทธิของภรรยาในการประกอบอาชีพและวิชาชีพตามที่ประสงค์โดยไม่ต้องขึ้นกับสามี สิทธิของภรรยาในการจัดการสินส่วนตัวของตนเองได้โดยไม่ต้องขอความยินยอมจากสามีก่อน¹¹¹

การเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรีในช่วงพ.ศ. 2517-2519 ไม่ได้มีเฉพาะแต่กลุ่มนิสิตนักศึกษาและภาครัฐเท่านั้น การเคลื่อนไหวอีกทางหนึ่งมาจากกลุ่มกรรมกรหญิงที่รวมตัวกันเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิของตน ดังเห็นได้จากการเคลื่อนไหวกรณีโรงงานอุตสาหกรรมสิ่งทอในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลปลดกรรมกรออกจากงานในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2517 กรณีกรรมกรหญิงของบริษัทสแตนดาร์ดคาร์แมนท์หยุดงานประท้วงในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2519 เนื่องจากไม่พอใจที่บริษัทไล่ตัวแทนของกรรมกรซึ่งเข้าไปเจรจาเรื่องขอขึ้นค่าแรงและสวัสดิการ ออกจากงาน กรณีการหยุดงานประท้วงของกรรมกรโรงงานลัคกี้เท็กซ์ (ไทย) ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2519 เพื่อขอขึ้นค่าแรงและให้บริษัทปรับปรุงสวัสดิการของคณงาน กรณีการประท้วงของกรรมกรหญิงโรงงานฮาร่า พ.ศ. 2519 ซึ่งเริ่มต้นจากกรรมกรขอขึ้นค่าแรงและให้โรงงานเพิ่มสวัสดิการให้คณงาน แต่การเจรจาระหว่างฝ่ายนายจ้างกับฝ่ายกรรมกรประสบความสำเร็จล้มเหลว ทางฝ่ายกรรมกรจึงยึดโรงงานแล้วเปิดเป็นโรงงานสามัคคีกรรมกร ผลิตเสื้อผ้าขายเองและมีการระดมทุนด้วยการขายหุ้นให้ประชาชนหุ้นละ 20 บาท แล้วนำเงินทุนมาผลิตสินค้าขายประชาชนในราคาถูก ก่อนที่กรรมกรส่วนหนึ่งจะถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมเนื่องจากนายจ้างเจ้าของโรงงานได้แจ้งความให้จับกุมกรรมกรที่ยึดโรงงานฮาร่า กรณีการประท้วงของกรรมกรในช่วงพ.ศ. 2517-2519 ที่ยกมาทั้ง 4 กรณีนี้เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดเบื้องหลังจะพบว่า การลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวของกรรมกรหญิงเหล่านี้มีพื้นฐานมาจากการที่กรรมกรหญิงได้รับความรู้เรื่องสิทธิของตนเองจากนักศึกษา นักวิชาการ ศูนย์ประสานงานกรรมกรแห่งชาติ สหภาพ

¹¹⁰ จิตติมา พรอรุณ. (2538). *การเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2489-2519*. หน้า 235-237.

¹¹¹ *แหล่งเดิม*. หน้า 237-239.

แรงงานแห่งประเทศไทย ซึ่งทำกิจกรรมให้ความรู้แก่กรรมกรอย่างคึกคักในช่วงพ.ศ. 2516-2519 โดยนักศึกษาและองค์กรที่กล่าวมานี้ได้มีบทบาทสนับสนุนช่วยเหลือการเคลื่อนไหวของกรรมกรหญิงในช่วงพ.ศ. 2517-2579 ทั้ง 4 กรณี¹¹²

นอกจากปัจจัยภายในประเทศที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังพบว่าปัจจัยจากภายนอกที่มีผลต่อการยกสถานะภาพของสตรีไทยด้วย กล่าวคือจากการที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกแห่งสหประชาชาติ ทำให้ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขต่าง ๆ ที่สหประชาชาติกำหนดขึ้น ประจวบกับที่สหประชาชาติได้กำหนดให้ปี 2518 เป็นปีสตรีสากล อีกทั้งในโอกาสปีสตรีสากล องค์กรแรงงานระหว่างประเทศได้ออกปฏิญญาว่าด้วยความเสมอภาคของโอกาสในการทำงาน และการได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมของลูกจ้างหญิง โดยมีข้อเรียกร้องให้เปิดโอกาสและส่งเสริมให้สตรีเข้ามามีบทบาทอย่างเต็มที่ในทางเศรษฐกิจ รวมถึงห้ามนำข้ออ้างในเรื่องเกี่ยวกับเพศ สถานภาพการสมรส อายุ ตลอดจนพื้นฐานทางครอบครัวมาใช้เป็นเงื่อนไขในการกำหนดคุณสมบัติของสตรีในตลาดแรงงาน นอกจากนี้ยังเสนอว่าสตรีจะต้องได้รับสินจ้างและสวัสดิการณอย่างเท่าเทียมกันกับบุรุษด้วย ด้วยเหตุที่ไทยได้ลงมติรับรองปฏิญญาว่าด้วยความเสมอภาคของสตรี การมีส่วนร่วมในการพัฒนา การสร้างสันติ จึงเป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ผลักดันให้รัฐบาลไทยดำเนินการด้านการยกสถานะภาพของสตรี¹¹³

อย่างไรก็ดี บรรยายการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนนี้ดำเนินมาได้เพียง 3 ปีก็สิ้นสุดลงเมื่อกฎมนุรักษานิยมได้ทำการล้อมปราบนักศึกษา ปัญญาชน ซึ่งเป็นกลุ่มพลังทางการเมืองกลุ่มหนึ่งในเวลานั้นโดยฝ่ายอนุรักษนิยม อ้างว่านักศึกษา ปัญญาชน เป็นคอมมิวนิสต์ เป็นภัยต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จึงล้อมปราบนักศึกษา ปัญญาชน ที่ชุมนุมอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อประท้วงที่จอมพลถนอม กิตติขจร กลับมาประเทศไทย การล้อมปราบนักศึกษา ปัญญาชน ครั้งนี้ตามมาด้วยการที่ฝ่ายทหารได้ทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 โดยการเมืองการปกครองภายหลังรัฐประหารครั้งนี้กลับสู่บรรยากาศของการปกครองแบบเผด็จการอีกครั้ง แต่เป็นรัฐบาลเผด็จการพลเรือนภายใต้การนำของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งรัฐบาลได้เข้ามาควบคุมสื่อมวลชนอย่างเข้มงวด แต่ทว่ามาตรการดังกล่าวกลับไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองภายในสังคมได้ นำมาสู่การรัฐประหารโดยทหารอีกครั้งในพ.ศ. 2520¹¹⁴

¹¹² จีรกาญจน์ สงวนพวก. (2538). เล่มเดิม. บทที่ 5.

¹¹³ จิตติมา พรอรุณ. (2538). เล่มเดิม. หน้า 156.

¹¹⁴ ดู สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. (2551). เล่มเดิม. บทที่ 9-10.

การรัฐประหารในพ.ศ. 2520 มีวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้มีความเป็นประชาธิปไตยแบบผสมผสานระหว่างอำนาจนิยมและประชาธิปไตย มีการประนีประนอมและผ่อนคลายความเข้มงวดระหว่างรัฐบาลกับสื่อมวลชน รวมถึงเร่งรัดให้มีการระบวงการร่างรัฐธรรมนูญและเลือกตั้งทั่วไปภายใน 1 ปีหลังจากวันที่มีการรัฐประหาร ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 นี้ มีการแต่งตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติจำนวน 360 คน ในจำนวนนี้มีสมาชิกที่เป็นสตรีรวมทั้งสิ้น 9 คน หนึ่งในสตรีผู้มีส่วนบทบาทในการผลักดันให้สิทธิของสตรีได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ คือ คุณหญิงนันทกา สุประภาตะนันท์ ท่านได้อภิปรายให้สมาชิกสภาฯ ได้เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องมีการบัญญัติข้อความ “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” ไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจนเพื่อคุ้มครองและป้องกันการใช้กฎหมายที่เหลื่อมล้ำและละเมิดสิทธิของสตรีในภายหลัง¹¹⁵ ดังเห็นได้จากข้อความบางส่วนในการอภิปรายมีดังนี้

“ที่บอกว่าบุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย คำนี้เป็นคำที่ซ่อนวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ไว้อย่างหนึ่ง ที่ว่าบุคคลเรานั้นไม่ใช่ว่าจะมีสิทธิมีเสรีภาพจะทำอะไรก็ได้ตามชอบใจต้องมีกฎหมายเขียนเอาไว้ อันนี้ก็เป็นที่ทราบอยู่ดี ที่นี้ถ้าสมมุติว่าจะมีกฎหมายออกมาระบุความแตกต่างหรือเหลื่อมล้ำของหญิงและชายด้วยแล้วละก็ ย่อมจะทำได้ถ้าหากว่าไม่มีข้อความอันนี้เขียนไว้ให้ชัดว่า ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน”¹¹⁶

เมื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ผ่านการอนุมัติรับหลักการของสภาฯ แล้ว สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้แต่งตั้งคณะกรรมการวิสามัญเพื่อพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญขึ้น 35 คน เพื่อทำการแก้ไข ปรับปรุง แก้ไขและเพิ่มเติมบทบัญญัติภายในร่างรัฐธรรมนูญตามคำแปรญัตติและข้อเสนอจากหลาย ๆ ฝ่าย ซึ่งคุณหญิงนันทกา เป็นสตรีเพียงผู้เดียวที่ได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างฯ ในครั้งนั้น เมื่อได้รับความไว้วางใจให้ทำหน้าที่ตรงนี้แล้ว คุณหญิงนันทกาได้เปิดอภิปรายต่อสภาร่างรัฐธรรมนูญอีกหลายหน เพื่อให้คณะกรรมการเห็นถึงความสำคัญของการรับรองความเสมอภาคและเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิงไว้ในรัฐธรรมนูญ

¹¹⁵ อีรณันท์ วีระธนากร and กนิษฐา ชิตช่าง (2558). "บทบาทของสมาชิกสภาสตรีในการเคลื่อนไหวผลักดันสิทธิในรัฐธรรมนูญ: ศึกษากรณีคุณหญิงนันทกา สุประภาตะนันท์." *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* 41(2): 91 - 108.

¹¹⁶ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร 2525 อ้างถึงใน อีรณันท์ วีระธนากร และ กนิษฐา ชิตช่าง. (2558). *เล่มเดิม*. หน้า 97.

ฉบับที่กำลังจะประกาศใช้นี้ โดยชี้แจงโต้แย้งเหตุผลที่ว่า คำว่า “บุคคล” ซึ่งใช้ในรัฐธรรมนูญฉบับที่ผ่าน ๆ มานั้นมีความหมายครอบคลุมถึงชายและหญิงรวมถึงเพศอื่น ๆ จึงไม่จำเป็นต้องระบุคำว่าชายหรือหญิงลงไปในร่างรัฐธรรมนูญอีก ทั้งนี้คุณหญิงนันทาทายกเหตุผลว่ารัฐธรรมนูญไทยที่ผ่าน ๆ มามักใช้เพียงคำว่าบุคคลซึ่งทำให้เกิดการจำกัดสิทธิสตรี แต่เมื่อมีการระบุอย่างชัดเจนว่า “ชายและหญิงเท่าเทียมกัน” ในรัฐธรรมนูญ 2517 จึงได้มีการแก้ไขกฎหมายตามมาหลายฉบับ อันส่งผลให้สตรีมีสิทธิมากขึ้น นอกจากนี้การรับรองสิทธิอย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญยังเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการออกกฎหมายใหม่จำกัดสิทธิสตรีอีก¹¹⁷

อย่างไรก็ตามเมื่อร่างรัฐธรรมนูญได้เข้าสู่การพิจารณาของสภาร่างรัฐธรรมนูญในวาระที่ 2 ก็ยังคงไม่มีการแก้ไขเพิ่มเติมข้อความในส่วนที่เป็นการรับรองสิทธิสตรีตามที่คุณหญิงนันทาทายกเสนอไปยังที่ประชุมของคณะกรรมการวิสามัญฯ โดยเหตุผลหลัก ๆ ที่สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญยกขึ้นโต้แย้งได้แก่เรื่องความแข็งแกร่งและสรีระตามธรรมชาติของสตรี ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อรวมถึงหลักศาสนา ข้อคัดค้านเหล่านี้ทำให้ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าตามทัศนคติของคนในสมัยนั้นยังมีอิทธิพลเรื่องชายเป็นใหญ่อยู่มาก ในการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญวาระนี้ คุณหญิงนันทาทายกได้อภิปรายชี้แจงพร้อมยกตัวอย่างข้อดีของการมีบทบัญญัติรับรองสิทธิสตรี อย่างกรณีการแก้ไขกฎกระทรวงยุติธรรมและกระทรวงมหาดไทยที่เปิดโอกาสให้สตรีสามารถเป็นข้าราชการตุลาการและอัยการไว้ด้วย

“ดิฉันขอกราบเรียนยกตัวอย่างอีกบางประการเพื่อประกอบการพิจารณาของที่ประชุม คือ กระทรวงยุติธรรมได้ออกกฎกระทรวงมาตั้งแต่ปี 2502 ไม่ให้ผู้หญิงเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการยกเว้นตุลาการในศาลคดีเด็กและเยาวชน และมายกเลิกกฎกระทรวงเมื่อปี 2518 เปิดให้สตรีเป็นข้าราชการตุลาการได้ ก็โดย อ่างเหตุผลในการยกเลิกกฎกระทรวงนี้ว่าเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญปี 2517 กระทรวงมหาดไทยก็เช่นกัน...”¹¹⁸

ถึงกระนั้นก็ตามข้อเสนอของคุณหญิงนันทาทายกไม่ผ่านการเห็นชอบจากสภาร่างรัฐธรรมนูญ โดยการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี 2521 นี้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาเกี่ยวกับการรักษา

¹¹⁷ ชีรนนท์ ชีระธนากร และ กนิษฐา ชิตช่าง. (2558). *เล่มเดิม*. หน้า 98.

¹¹⁸ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร 2526 อ้างถึงใน ชีรนนท์ ชีระธนากร และ กนิษฐา ชิตช่าง. (2558). *เล่มเดิม*. หน้า 98.

สถานะทางการเมืองการปกครองของกองทัพเป็นหลัก รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของหลักคิดที่ว่าด้วยเรื่องของชายเป็นใหญ่

การเคลื่อนไหวทางสังคมประเด็นเกี่ยวกับสตรีจะกลับมาเคลื่อนไหวอีกครั้งหนึ่งในปี 2523 เมื่อรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประกาศใช้นโยบาย 66/2523 เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยวางอาวุธและกลับคืนเข้าสู่เมืองโดยไม่เอาผิด นักศึกษาก็ให้กลับมาศึกษาต่อ ด้วยบรรยากาศทางการเมืองที่ผ่อนคลายมากขึ้นทำให้การเคลื่อนไหวทางสังคมประเด็นเกี่ยวกับสตรีกลับมาอีกครั้งหนึ่งโดยผู้ที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน (Non Government Organizations – NGOs) อาทิ มูลนิธิเพื่อนหญิง (ตั้งเมื่อพ.ศ. 2523) โดยกลุ่มคนที่เห็นว่าในสังคมไทยนั้นผู้หญิงอยู่ในฐานะผู้ด้อยโอกาสทางสังคม จึงต้องการพัฒนาความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ของสังคมให้ตระหนักว่าหญิงและชายมีความเสมอภาคกันในความ เป็นมนุษย์ กิจกรรมที่มูลนิธิเพื่อนหญิงทำออกมาในรูปของการพิทักษ์สิทธิและให้ความช่วยเหลือ สตรีที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤต เช่น ปัญหาสามีทอดทิ้งหรือทำร้าย ปัญหาการถูกล่วงละเมิดและการบังคับ คำประเวณี การถูกละเมิดปฏิบัติในการประกอบอาชีพ¹¹⁹

ในเวลาต่อมาได้มีการตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนเกี่ยวกับสตรีเพิ่มขึ้น เช่น สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีในพระอุปถัมภ์พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระราชทานัดดา มาตุ (ตั้งเมื่อพ.ศ. 2525)¹²⁰ ศูนย์ข่าวผู้หญิง (ตั้งเมื่อพ.ศ. 2527 ต่อมาในพ.ศ. 2530 ได้เปลี่ยนชื่อ เป็นมูลนิธิผู้หญิง)¹²¹ ศูนย์ฮอทไลน์ ซึ่งให้คำปรึกษาทางโทรศัพท์แก่ผู้หญิงและคนทั่วไปในทุก ๆ เรื่อง (ตั้งเมื่อพ.ศ. 2529 ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นมูลนิธิศูนย์ฮอทไลน์)¹²² การเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนา เอกชนด้านสตรีในช่วงพ.ศ. 2523-2530 มีส่วนสำคัญต่อกระแสสังคมเรื่องสิทธิสตรีอย่างมาก เนื่องจากองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรีที่ก่อตั้งและดำเนินกิจกรรมหลังปี 2523 ส่วนใหญ่จะมีผู้นำ องค์กรที่มีประสบการณ์ในการต่อสู้เรียกร้องในประเด็นทางการเมืองการปกครองในช่วง 14

¹¹⁹ สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และ สุรพล มุละดา (2544). *จากรากหญ้าถึงขอบฟ้า: อดีต ปัจจุบัน และอนาคตขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย*. กรุงเทพฯ, โครงการจัดพิมพ์คบไฟ. หน้า 74 – 76. และ นุ่มนวล ยัพราช (2549). *พัฒนาการทางการเมืองของขบวนการสิทธิสตรีไทย. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในไทย*. ไอ. อ. และคณะ. กรุงเทพฯ, ประชาธิปไตยแรงงาน.: 122 - 124.

¹²⁰ สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และ สุรพล มุละดา. (2544). *เล่มเดิม*. หน้า 77.

¹²¹ *เล่มเดิม*. หน้า 84.

¹²² กฤตยา อาชวนิจกุล และ กนกวรรณ ธีรารัตน (2545). *ขบวนการทางสังคมบนมติการเมืองเรื่องเพศและร่างกายผู้หญิง. วิถีชีวิต วิถีผู้ ขบวนการประชาชนร่วมสมัย*. ผ. พ. และคณะ. กรุงเทพฯ, ไอ. เอส. ฟรินด์ซิงส์: 34 - 129.

ตุลาคม 2516 – 6 ตุลาคม 2519 มาก่อน ดังนั้นองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรีเหล่านี้ซึ่งมีแกนนำเป็นคนชั้นกลางที่มีการศึกษาได้เข้าไปปฏิบัติงานในชุมชนชนบทโดยส่งเสริมให้ความรู้แก่สตรีในชนบทให้มีการรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อเป็นปากเป็นเสียงให้ตัวเอง ทำให้เกิดองค์กรสตรีระดับพื้นฐานขึ้นในชนบท เช่น ในภาคเหนือมีกลุ่มสตรีรากหญ้า ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านหญิง ขณะที่ตามจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศก็มีกลุ่มแม่บ้านและคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด¹²³

การขยายตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรีมีผลให้การเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรีขยายประเด็นจากการเรียกร้องสิทธิและโอกาสของผู้หญิงในการศึกษา การทำงาน การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายครอบครัว มาสู่เรื่องสิทธิของผู้หญิงในการควบคุมดูแลเนื้อตัวร่างกายของตนเอง อันได้แก่ 1) สิทธิในการตัดสินใจที่จะมีเพศสัมพันธ์กับใคร (sexual intercourse) ที่ไหน เมื่อไร 2) สิทธิในการตัดสินใจที่จะตั้งครรภ์หรือไม่ (pregnancy) 3) สิทธิในการตัดสินใจว่าถ้าตั้งครรภ์แล้วจะยุติการตั้งครรภ์นั้นหรือรักษาครรภ์ไว้และคลอดบุตร โดยการเคลื่อนไหวในประเด็นนี้อย่างเป็นรูปธรรมในสังคมไทยเห็นได้จากการเคลื่อนไหวแก้ไขกฎหมายอาญา มาตรา 305 ที่กำหนดให้การทำแท้งเป็นความผิดทางกฎหมาย ยกเว้นทำแท้งเพราะการตั้งครรภ์นั้นมีผลกระทบต่อสุขภาพของผู้หญิงและกรณีที่มีการตั้งครรภ์นั้นเป็นผลจากการถูกระงับการตั้งครรภ์อย่างการข่มขืน โดยที่การทำแท้งต้องทำโดยแพทย์ การเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขกฎหมายมาตรานี้มีมาตั้งแต่ช่วงพ.ศ. 2517-2518 แล้ว สาระสำคัญที่ขอแก้ไขคือ ให้เพิ่มเหตุให้ทำแท้งได้โดยชอบด้วยกฎหมาย หากการตั้งครรภ์นั้นเกิดขึ้นหลังเกิดข้อผิดพลาดในการวางแผนครอบครัว อย่างไรก็ตามความพยายามรอบนี้ไม่ประสบความสำเร็จ¹²⁴ จึงมีการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการทำแท้งอีกครั้งในช่วงพ.ศ. 2523-2524 โดยเพิ่มข้อเสนอในการแก้ไขกฎหมายอาญา มาตรา 305 ให้การทำแท้งโดยไม่มี ความผิดตามกฎหมายครอบคลุมถึงการที่ผู้หญิงยุติการตั้งครรภ์เนื่องจากแพทย์ตรวจพบว่าทารกในครรภ์เมื่อคลอดออกมาจะพิการทางกายหรือทางจิต ตลอดจนกรณีที่การตั้งครรภ์นั้นเกิดจากการคุมกำเนิดของหญิงหรือสามีซึ่งได้รับบริการจากแพทย์หรือโดยคำสั่งแพทย์แล้วเกิดความผิดพลาด ทำให้เกิดการตั้งครรภ์ได้ทั้งที่ได้คุมกำเนิดแล้ว แม้ว่าข้อเสนอนี้จะผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ในสภาผู้แทนราษฎรแล้วแต่ไม่ผ่านการรับรองในวุฒิสภา ข้อเสนอจึงตกไป ต่อมาในพ.ศ. 2530 ได้มีการเสนอแก้ไขกฎหมายอาญา มาตรา 305 โดยเสนอเพิ่ม

¹²³ กนกพร ศรีอ่อนเที่ยง (2540). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของกลุ่มรณรงค์เพื่อพัฒนาสิทธิสตรีในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ ร.ม. (การปกครอง), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 46.

¹²⁴ กฤตยา อาชวนิจกุล และ กนกวรรณ ธรรววรรณ. (2545). *เล่มเดิม*. หน้า 44-51.

เงื่อนไขให้มีการทำแท้งได้ในกรณีที่เด็กทารกในครรภ์คลอดมาอาจพิการหรืออาจเป็นพาหะนำโรคร้ายอย่างโรคเอดส์ ข้อเสนอดังกล่าวทำให้เกิดกระแสคัดค้านโดยให้เหตุผลว่าการแก้ไขกฎหมายเรื่องการทำแท้งจะนำไปสู่การเกิดธุรกิจรับทำแท้งซึ่งเป็นเรื่องผิดศีลธรรม เป็นการฆ่าชีวิตที่บริสุทธิ์ ความพยายามแก้ไขกฎหมายครั้งนี้ไม่ประสบความสำเร็จ ไม่มีความคืบหน้าในขั้นตอนของสภาผู้แทนราษฎร ถัดมาในช่วงพ.ศ. 2534-2535 ได้มีการเสนอแก้ไขกฎหมายอาญา มาตรา 305 โดยขยายเงื่อนไขการทำแท้งที่กฎหมายอนุญาตให้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีครรภ์ที่ติดเชื้อเอดส์สามารถทำแท้งได้ เพราะเด็กที่เกิดมาอาจถูกรังเกียจ ถูกทอดทิ้ง และกลายเป็นภาระสังคม ข้อเสนอนี้ได้ถูกกระแสคัดค้านและไม่ประสบความสำเร็จอีกครั้ง¹²⁵ ทั้งนี้องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรีจำนวนหนึ่งได้มีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวเรื่องการแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการทำแท้งอันเป็นก้าวแรกของสิทธิของผู้หญิงในการควบคุมร่างกายของตนเอง¹²⁶

นอกจากการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสตรีที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อพิจารณาในเชิงมหภาคพบว่าสตรีได้มีส่วนร่วมทางการเมืองระดับประเทศด้วย ดังปรากฏว่าในช่วงวันที่ 5-20 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ได้เกิดการชุมนุมของประชาชนเพื่อต่อต้านพลเอกสุจินดา คราประยูร นายกรัฐมนตรีที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งและเป็นผู้นำคนสำคัญของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ทำให้รัฐบาลของพลเอกสุจินดาส่งกำลังทหารพร้อมอาวุธมาปราบปรามประชาชนที่มาชุมนุมที่ถนนราชดำเนินจนเกิดเหตุการณ์นองเลือดที่เรียกว่า “เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ” หรือ “เหตุการณ์พฤษภาเลือด”¹²⁷ ในการชุมนุมทางการเมืองครั้งนี้มีผู้หญิงเข้าร่วมในเหตุการณ์เป็นสัดส่วนเท่า ๆ กันกับผู้ชาย¹²⁸

การเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรีโดยกลุ่มนิสิตนักศึกษา กลุ่มกรรมกรหญิง องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรี ที่เกิดขึ้นในช่วงพ.ศ. 2517-2535 ตลอดจนการที่ผู้หญิงได้มีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเหตุการณ์พฤษภาเลือด พ.ศ. 2535 ซึ่งได้กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของกระแสเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทย ช่วงพ.ศ. 2517-2535

¹²⁵ ชลิดาภรณ์ สงสัมพันธ์ (2561). *เถียงกันเรื่องแท้ง : สุขภาพ เสรีภาพ ศีลธรรม*. กรุงเทพฯ, คบไฟ. หน้า 97 – 122.

¹²⁶ *แหล่งเดิม*. หน้า 209-210.

¹²⁷ ดู โดม ไกรปกรณ์. (2563). *เล่มเดิม*. หน้า 183-199.

¹²⁸ กรวิภา บุญเชื้อ (2537). *แนวทางต่อสู้ขององค์กรสตรีไทยกับอำนาจในการแปรเปลี่ยน* (บทวิเคราะห์). *ผู้หญิงกับอำนาจที่จะแปรเปลี่ยน*. ก. อ. (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ, คบไฟ. หน้า 28.

3.1.2 การขยายตัวของสตรีที่ศึกษาระดับอุดมศึกษา

งานศึกษาของ จิตตมาศ จิระสถิตย์พร ได้ชี้ให้เห็นว่า หลักสูตรการศึกษาสำหรับสตรีในช่วงพ.ศ. 2500-2516 นั้นโดยภาพรวมยังคงมุ่งเน้นส่งเสริมให้ผู้หญิงทำหน้าที่ภรรยาและมารดาที่ดีอยู่อย่างเดิม แม้ว่าจะมีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาโดยการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่ ณ ขณะนั้น อาทิ นำเอาหลักการทางวิทยาศาสตร์ พลศึกษา ความรู้ด้านโภชนาการอาหาร ซึ่งถือเป็นวิทยาการสมัยใหม่มาประยุกต์เข้ากับหลักสูตรทางการศึกษา แต่ก็เป็นการนำเอาความรู้สมัยใหม่เหล่านี้มาใส่ไว้ให้ผู้หญิงเรียนเพื่อให้นำความรู้ที่ได้เรียนมาไปประยุกต์ใช้กับการเลี้ยงดูบุตรของตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับบุตรหลานของตนโตมาอย่างมีคุณภาพ ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง เป็นพลเมืองที่มีสุขภาพดี สติปัญญาเฉลียวฉลาด เป็นกำลังหลักสำหรับทำงานเพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าแก่ประเทศชาติ ด้วยเหตุนี้หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับสตรีจึงเน้นไปที่วิชาคหกรรมและงานฝีมือเป็นหลัก โดยในหลักสูตรการศึกษา พุทธศักราช 2503 ได้ระบุจำแนกประเภทของเนื้อหาวิชาตามเพศสภาพชายหญิงไว้ในระดับมัธยมศึกษาอย่างชัดเจนคือ มีเป้าหมายให้นักเรียนชายมุ่งเน้นไปทางสายอาชีพ ในขณะที่นักเรียนหญิงจะเน้นฝึกทักษะวิชาการคำนวณ การประกอบอาหารรวมถึงการดูแลบ้านเรือนให้เรียบร้อย อย่างไรก็ตามจากสภาพเศรษฐกิจของประเทศที่ภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมกำลังขยายตัวจึงมีความต้องการพนักงานตำแหน่งงานเลขานุการที่ทำงานด้านการคิดวิเคราะห์จัดการข้อมูลขององค์กรหรือกิจการมีความเป็นระบบระเบียบ รัฐจึงให้ความสำคัญกับหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับคณิตศาสตร์และการคำนวณ ได้มีการแทรกวิชาเลขานุการรวมถึงทักษะการพิมพ์ดีดเข้าไปในหลักสูตรการศึกษาของสตรีเพื่อให้ผู้หญิงมีทักษะการประกอบอาชีพในภาคธุรกิจ เช่น งานเลขานุการ การประชาสัมพันธ์ งานพิมพ์ดีด¹²⁹

น่าสนใจว่า ในบริบทที่เศรษฐกิจของประเทศกำลังขยายตัวขึ้นนี้ได้เกิดความต้องการบุคลากรที่สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อป้อนเข้าสู่ภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมที่กำลังขยายตัว นำมาสู่การเพิ่มสถานศึกษาระดับชั้นอุดมศึกษาอีกหลายแห่งในเขตภูมิภาคหัวเมืองสำคัญ ๆ ต่าง ๆ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ภาคเหนือ 2507) มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ภาคอีสาน 2509) และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ภาคใต้ 2511) เพื่อรองรับต่อความต้องการดังกล่าว¹³⁰

¹²⁹ จิตตมาศ จิระสถิตย์พร (2560). พัฒนาการทางการศึกษาของผู้หญิงไทย พ.ศ. 2500 - 2540.

วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 72 - 73.

¹³⁰ แหล่งเดิม. หน้า 77.

นอกจากนี้ยังมีมหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยตลาดวิชา¹³¹ แห่งที่ 2 (ถัดจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่นำหลักการเรียนการสอนรูปแบบดังกล่าวมาใช้เมื่อแรกสถาปนาและถูกยกเลิกไปใน พ.ศ. 2495) และใช้ระบบการเรียนการสอนรูปแบบนี้มาจนถึงปัจจุบัน โดยมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้รับการสถาปนาขึ้นเมื่อพ.ศ. 2514 เพื่อสนองต่อความต้องการและแก้ปัญหาความขาดแคลนสถานที่ศึกษาระดับอุดมศึกษาในช่วงต้นศตวรรษที่ 21 เพราะสามารถรับนักเรียนที่จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเข้าศึกษาต่อได้อย่างไม่จำกัดจำนวนและไม่มีระบบสอบคัดเลือกเข้าศึกษา อีกทั้งระบบการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยนี้ยังเอื้อต่อทั้งนักศึกษาที่ไม่สะดวกมาเรียนที่มหาวิทยาลัยเพราะมีภาระหน้าที่งานทำรวมถึงผู้ที่ต้องการหาความรู้เพิ่มเติมด้วย เพราะไม่มีการบังคับชั้นเรียน¹³²

ทั้งนี้จากสัดส่วนของผู้จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยในช่วงทศวรรษ 2500 ถึงทศวรรษ 2510 พบว่ามีผู้หญิงจำนวนไม่น้อยที่เข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาโดยคณะที่ผู้หญิงนิยมเรียนคือ พยาบาลศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ อักษรศาสตร์ ศิลปศาสตร์ เกษศาสตร์ พาณิชยศาสตร์และการบัญชี คณะครุศาสตร์ คณะเหล่านี้ที่มีจำนวนบัณฑิตหญิงมากกว่าบัณฑิตชาย ส่วนคณะที่มีบัณฑิตหญิงจบการศึกษาในอัตราส่วนใกล้เคียงกับบัณฑิตชาย ได้แก่ คณะทันตแพทย์ วิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมวิทยาและเศรษฐกิจศาสตร์ สำหรับคณะที่มีบัณฑิตหญิงจบการศึกษาน้อยกว่าบัณฑิตชายได้แก่ วิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ แพทย์ศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และเกษตรศาสตร์¹³³ ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นจากงานศึกษาของสุพัตรา กอบกิจสุขกุล พบว่าผู้หญิงในช่วงเวลานี้สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีและวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ประเทศไทยนำเข้ามาจากสหรัฐอเมริกา เช่น วัฒนธรรมการกินอยู่ สถานที่อยู่อาศัย สินค้าอุปโภคบริโภคอย่างรถยนต์ โทรทัศน์ เครื่องสุขภัณฑ์ ตู้เย็น วิทยุ ฯลฯ¹³⁴

¹³¹ ตลาดวิชา (Knowledge market) คือมหาวิทยาลัยที่รับบุคคลเข้าศึกษาต่อแบบไม่จำกัดจำนวนและไม่มี การสอบคัดเลือก (ยกเว้นบางคณะที่ต้องใช้ทักษะในการเรียนการสอนแบบเฉพาะ อาทิ คณะ วิศวกรรมศาสตร์ คณะทัศนมาตรศาสตร์ และคณะรังสีเทคนิค เป็นต้น) มีการเรียนการสอนเหมือนกับ มหาวิทยาลัยปกติแต่ไม่บังคับเข้าชั้นเรียน ไม่มีการเช็คชื่อเข้าเรียน สามารถศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองจากตำราที่ ทางมหาวิทยาลัยจัดจำหน่ายเพื่อเข้ารับการทดสอบวัดผลประเมินผลได้

¹³² เรียบเรียงจาก <https://www.ru.ac.th/th/AboutUs/page?view=History>. สืบค้นเมื่อ 13 เมษายน 2565.

¹³³ จิตตมาศ จิระสถิตย์พร. (2560). *เรื่องเดิม*. หน้า 77-78.

¹³⁴ สุพัตรา กอบกิจสุขกุล (2531). *การประกวดนางสาวไทย (พ.ศ. 2477-2530)*, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 139.

การขยายตัวของสตรีที่ศึกษาระดับอุดมศึกษาในช่วงทศวรรษ 2500 ถึงทศวรรษ 2510 กล่าวได้ว่ามีส่วนสัมพันธ์กับกระแสการเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทย ดังปรากฏว่า นิสิตนักศึกษาหญิงในช่วงพ.ศ. 2511-2516 ได้มีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวเรียกร้องเรื่องสิทธิและความเสมอภาคในสังคม โดยประเด็นที่นิสิตนักศึกษาหญิงได้หยิบยกขึ้นมารณรงค์คือเรื่องสิทธิของสตรีเนื่องด้วยกลุ่มนิสิตนักศึกษาหญิงที่ออกมาทำกิจกรรมทางสังคมในช่วงเวลานี้มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างค่านิยมและทัศนคติใหม่ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เกี่ยวกับฐานะของผู้หญิงที่มีความเสมอภาคกับผู้ชาย¹³⁵ จากข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ เมื่อพิจารณาประกอบกับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการขยายตัวของกระแสการเรียกร้องสิทธิสตรีระหว่างพ.ศ. 2517-2535 ที่ได้กล่าวในหัวข้อ 3.1 แล้วว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมของกลุ่มนิสิตนักศึกษาในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จึงอาจกล่าวได้ว่าการขยายตัวของสตรีที่ศึกษาระดับอุดมศึกษามีส่วนสัมพันธ์อยู่กับกระแสการเรียกร้องสิทธิสตรีระหว่างพ.ศ. 2517-2535

3.2 ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อสถานะของสตรีไทย

นอกเหนือจากปัจจัยภายในประเทศแล้วการยกสถานะภาพของสตรีไทยยังมีที่มาจากปัจจัยภายนอกด้วยดังปรากฏว่า องค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้ปี พ.ศ. 2518 เป็นปีสตรีสากล (International Women's Year) และกำหนดให้ช่วง พ.ศ. 2518 – 2528 เป็นทศวรรษสตรีเพื่อความเสมอภาค การพัฒนา และสันติภาพ (The Women's Decade for Equality, Development and Peace)¹³⁶ ในการนี้องค์การสหประชาชาติได้ผลักดันเรื่องความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชายด้วยการกำหนดอนุสัญญาและข้อตกลงระหว่างประเทศเพื่อสร้างข้อผูกมัดระหว่างสหประชาชาติกับรัฐภาคีหรือประเทศที่เข้าร่วมอนุสัญญาโดยยอมรับว่าจะปฏิบัติตามบทบัญญัติต่าง ๆ ของอนุสัญญา หนึ่งในอนุสัญญาเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างหญิงชายที่สหประชาชาติกำหนดขึ้นมาคือ อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women – CEDAW)¹³⁷

อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบได้เข้ามาถึงประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงต้นทศวรรษ 2520 โดยหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียง

¹³⁵ จิตตมาศ จิระสถิตย์พร. (2560). *เล่มเดิม*. หน้า 79.

¹³⁶ มาลี พฤษพงษ์สวัสดิ์. (2552). *เล่มเดิม*. หน้า 37-38.

¹³⁷ สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์. (2535). *เล่มเดิม*. หน้า

เฉียงใต้ได้ลงนามในอนุสัญญาเมื่อพ.ศ. 2523 คือ ฟิลิปปินส์ ลาว อินโดนีเซีย เวียดนาม กัมพูชา¹³⁸ (ดูตารางที่ 4 ประกอบ)

ตาราง 4 ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ลงนามในอนุสัญญาว่าด้วย

การจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ

ประเทศ	วันลงนาม (วัน-เดือน-ปีพ.ศ.)
ฟิลิปปินส์	15 กรกฎาคม 2523
ลาว	17 กรกฎาคม 2523
อินโดนีเซีย	29 กรกฎาคม 2523
เวียดนาม	29 กรกฎาคม 2523
กัมพูชา	17 ตุลาคม 2523
มาเลเซีย	-
สิงคโปร์	-
ไทย	-

ที่มา: ดร.ณิ ดันติวิрманนท์. (2541). “วิวัฒนาการของขบวนการรณรงค์ประเด็นสตรีในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์”. ใน ปารีชาติ วลัยเสถียร, ภาวนา พัฒนศรี, สนิทท์ สิทธิรักษ์ (บรรณาธิการ). สตรีศึกษา. หน้า 37

สำหรับประเทศไทยแล้วแม้ว่าจะไม่ได้ลงนามในปีพ.ศ. 2523 ดังหลายประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบโดยการภาคยานุวัตรคือ การให้ความยินยอมที่จะผูกพันหลังจากที่อนุสัญญาได้เปิดการลงนามแล้วกล่าวคือ ไทยได้เข้าเป็นสมาชิกของอนุสัญญาดังกล่าวเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2528 และอนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้ต่อประเทศไทยตั้งแต่วันที่ 8 กันยายน พ.ศ.

¹³⁸ ดร.ณิ ดันติวิрманนท์ (2541). วิวัฒนาการของขบวนการรณรงค์ประเด็นสตรีในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์. สตรีศึกษา. ก. พ. ปารีชาติ วลัยเสถียร, สนิทท์ สิทธิรักษ์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 37.

2528¹³⁹ เหตุที่ไทยเข้าเป็นภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบในปีพ.ศ. 2528 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของทศวรรษสตรีเพื่อความเสมอภาค การพัฒนา และสันติภาพ เนื่องด้วยปัญหาการเมืองภายในประเทศและรัฐบาลไทยไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสถานภาพของสตรีเท่าไรนัก¹⁴⁰

ถึงแม้รัฐบาลไทยจะล่าช้าในการเข้าเป็นสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบซึ่งองค์การสหประชาชาติผลักดัน แต่วาระปีสตรีสากลเมื่อพ.ศ. 2518 และวาระทศวรรษสตรีเพื่อความเสมอภาค การพัฒนา และสันติภาพ พ.ศ. 2518-2528 ซึ่งสหประชาชาติกำหนดขึ้นก็มีอิทธิพลต่อรัฐบาลไทยอยู่พอสมควร ดังพบว่าหลังจากสหประชาชาติได้จัดตั้งปีสตรีสากลขึ้นเมื่อพ.ศ. 2518 และกระตุ้นให้นานาประเทศให้ความสนใจเกี่ยวกับปัญหาของสตรีและงานพัฒนาสตรี รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531) ได้ตั้งคณะกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทสตรีขึ้นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2522 โดยให้อุณหภูมิการคณะนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คณะกรรมการที่ตั้งขึ้นนี้ทำหน้าที่วางแผนพัฒนาสตรี ส่งเสริมสนับสนุนและประสานงานด้านพัฒนาสตรีทั้งของหน่วยราชการและภาคเอกชน คณะกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทสตรีได้วางแผนพัฒนาสตรีระยะสั้นสำหรับใช้ระหว่างพ.ศ. 2525-2529 ซึ่งรัฐบาลได้นำเอาแผนพัฒนาสตรีนี้ใส่ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) อีกทั้งตั้งคณะกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทสตรียังจัดทำแผนพัฒนาสตรีระยะยาว (พ.ศ. 2525-2544) เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสตรีต่อไป¹⁴¹

นอกจากนี้การที่ไทยเข้าเป็นสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบเมื่อพ.ศ. 2528 รัฐบาลไทยจึงมีข้อผูกพันที่จะต้องรายงานและตอบข้อซักถามของคณะกรรมการว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีตามระยะเวลาที่อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบได้กำหนดไว้ เนื้อหาของรายงานประกอบด้วยสถานภาพด้านต่าง ๆ ของสตรี ความก้าวหน้าและอุปสรรคของรัฐบาลไทยในการดำเนินงานด้านส่งเสริมความเสมอภาคของสตรี¹⁴² ดังพบว่าในปีพ.ศ. 2533 คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ นายกรัฐมนตรี

¹³⁹ มาลี พฤษภสงวาลี. (2552). *เล่มเดิม*. หน้า 17.

¹⁴⁰ *เล่มเดิม*. หน้า 52.

¹⁴¹ สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์. (2535). *เล่มเดิม*. หน้า 197.

¹⁴² มาลี พฤษภสงวาลี. (2552). *เล่มเดิม*. หน้า 52.

บัณฑิตหญิงทางกฎหมายแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ ณ ขณะนั้น ได้รับโอกาสให้เป็นผู้แทนของประเทศเสนอรายงานต่อที่ประชุมอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ซึ่งจัดขึ้นที่นครนิวยอร์ก ระหว่างวันที่ 22 มกราคม ถึง 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2533 โดยคุณหญิงสุพัตราได้ตอบข้อซักถามประเด็นความเสมอภาคระหว่างชายหญิงในสังคมไทยต่อที่ประชุมอนุกรรมการว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ซึ่งได้ห้วงถึงถึงการที่ไทยเข้าร่วมอนุสัญญาโดยขอสงวนไม่ใช้ข้อสัญญา 7 จาก 16 ข้อ เช่น สิทธิของสตรีในการได้รับการจ้างงานชนิดเดียวกับบุรุษ โอกาสของสตรีในการเข้ารับราชการได้ทุกระดับตำแหน่ง โอกาสของสตรีในการได้รับการศึกษาที่เท่ากันกับบุรุษ ทั้งนี้คณะรัฐมนตรีของไทยให้ยกเลิกข้อสงวน 2 ข้อ ได้แก่ ข้อสงวนเกี่ยวกับการจ้างงานซึ่งกฎหมายไทยมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการทำงานกลางคืนของสตรี และข้อสงวนเกี่ยวกับสัญญาและเอกสารที่มีผลทางกฎหมาย ซึ่งมุ่งจำกัดความสามารถทางกฎหมายของสตรี¹⁴³

หลังจากรายงานและตอบข้อซักถามของคณะกรรมการว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบแล้ว คณะกรรมการจะทำรายงานข้อมูลดังกล่าวเสนอต่อคณะกรรมาธิการว่าด้วยสถานภาพสตรีขององค์การสหประชาชาติ¹⁴⁴ ทั้งนี้รัฐบาลไทยเป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกแบบสืบเนื่องต่อมาแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนรัฐบาลชุดใหม่ก็ตาม ดังปรากฏว่าในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2538 (สมัยรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา) ไทยได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (เรื่องนี้จะกล่าวโดยละเอียดยิ่งขึ้นในบทที่ 4) ทั้งยังพบว่า มีสตรีไทยที่ได้ดำรงตำแหน่งกรรมาธิการในคณะกรรมาธิการว่าด้วยสถานภาพสตรีขององค์การสหประชาชาติได้แก่ คุณหญิงอัมพร มีสุข (พ.ศ. 2517-2520) นางสาวสุรี จุติกุล (สมัยแรกระหว่างพ.ศ. 2532-2535 และสมัยที่สองระหว่างพ.ศ. 2536-2539)¹⁴⁵

¹⁴³ สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์. (2535). *เล่มเดิม*. หน้า 187.

¹⁴⁴ มาลี พฤษพงษ์สวัสดิ์. (2552). *เล่มเดิม*. หน้า 53.

¹⁴⁵ *แหล่งเดิม*; ข้อมูลเกี่ยวกับคุณหญิงอัมพร มีสุข นำมาจาก *ครอบครัวมีสุข*. (2558). *น้ำหยดเดียว หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงอัมพร มีสุข* ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 1 กุมภาพันธ์ 2558. หน้า 113.

3.3 สตรีกับการประกอบอาชีพผู้พิพากษาในช่วง พ.ศ. 2517 – 2535

3.3.1 การจัดระบบใหม่ด้านการบริหารราชการในกระทรวงยุติธรรมและการคัดเลือกข้าราชการตุลาการในศาลยุติธรรม ระหว่างพ.ศ. 2517-2535

ในพ.ศ. 2517 ได้มีการออกพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216 ลงวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2515 (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2517 ให้มีการแบ่งส่วนราชการ กระทรวงยุติธรรมใหม่โดยพระราชบัญญัติที่ออกในพ.ศ. 2517 กำหนดให้กระทรวงยุติธรรมมีส่วนราชการ 4 ส่วนประกอบไปด้วย 1) สำนักเลขานุการรัฐมนตรี 2) สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม 3) กรมบังคับคดี 4) สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ ทั้งนี้การแบ่งส่วนราชการกระทรวงยุติธรรมครั้งนี้เนื่องด้วยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ยกฐานะกองบังคับคดีแพ่งและกองบังคับคดีล้มละลาย จัดตั้งเป็นกรมบังคับคดี¹⁴⁶

ถึงกระนั้นก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าการจัดแบ่งส่วนราชการใหม่ของกระทรวงยุติธรรมนี้ ในส่วนการบริหารงานด้านตุลาการที่เป็นการพิจารณาพิพากษาคดี รวมถึงการแต่งตั้งโยกย้ายผู้พิพากษายังคงใช้แนวปฏิบัติตามพระราชบัญญัติตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2477 (สมัยรัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา) ที่ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจเพียงเสนอรายชื่อผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษาหรือโยกย้ายผู้พิพากษา แต่ผู้ที่มีอำนาจชี้ขาดในการแต่งตั้งโยกย้ายผู้พิพากษา คือ คณะกรรมการตุลาการ (ก.ต.) ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของผู้พิพากษา โดยโครงสร้างการบริหารงานเช่นนี้ยังคงใช้สืบต่อมากระทั่ง พ.ศ. 2541¹⁴⁷

นอกจากการจัดระบบการบริหารราชการในกระทรวงยุติธรรมแล้ว อีก 4 ปีต่อมาได้เกิดความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับข้าราชการขึ้นอีกครั้ง กล่าวคือใน พ.ศ. 2521 ได้มีการออกพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2521 เนื้อหาของพระราชบัญญัตินี้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการคัดเลือกข้าราชการตุลาการในศาลยุติธรรมมีหลายประเด็นที่น่าสนใจ โดยสรุปได้ดังนี้

1. กระบวนการคัดเลือกผู้พิพากษาเริ่มจากการศึกษาวิเคราะห์รอบอัตรากำลังของศาลต่าง ๆ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมจะมีคำสั่งกำหนดจำนวนผู้พิพากษาในแต่ละศาล จากนั้นสำนักส่งเสริมงานตุลาการซึ่ง

¹⁴⁶ กระทรวงยุติธรรม (2558). *124 ปีกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2434-2558*. กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม. หน้า 27 – 28.

¹⁴⁷ ประภาพรรณ อุดมจรรยา. (2541). *ผู้หญิงบนเส้นทางนักบริหารในระบอบราชการไทย ตำแหน่งตุลาการ*. หน้า 31 – 32.

รับผิดชอบด้านการจัดสอบเพื่อบรรจุบุคคลเข้ารับราชการเป็นข้าราชการตุลาการตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาจะศึกษาความจำเป็นในการเปิดสอบแล้วนำเสนอที่ประชุมคณะกรรมการตุลาการ (ก.ต.) พิจารณาให้ความเห็นชอบเพื่อดำเนินการจัดสอบ

2. การสอบคัดเลือกบุคคลเพื่อบรรจุรับราชการเป็นข้าราชการตุลาการตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษามี 2 ประเภท คือ
3. การสอบคัดเลือก หรือเรียกกันว่า “สอบสนามใหญ่” ปกติจะจัดสอบทุกปีเพื่อทดแทนตำแหน่งที่ว่างและอัตราว่างจากการเปิดศาลใหม่ โดยการจัดสอบคัดเลือก (สอบสนามใหญ่) นี้ กองงานคณะกรรมการตุลาการ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบ
4. การสอบความรู้ หรือที่เรียกกันว่า “สอบสนามเล็ก” จะเปิดรับสมัครตลอดปี ผู้ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนสามารถสมัครและยื่นหลักฐานการสมัครได้ตลอด เมื่อมีอัตราว่างก็จะจัดทดสอบความรู้เป็นคราว ๆ ไป

ทั้งนี้ การกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครสอบคัดเลือกเป็นข้าราชการตุลาการตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2521 มีข้อแตกต่างจากคุณสมบัติของผู้สมัครสอบก่อนปี 2521 คือ พระราชบัญญัติฉบับ 2521 กำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครสอบว่าผู้สมัครต้องประกอบวิชาชีพทางกฎหมายมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2 ปี โดยเป็นผู้มีประสบการณ์หรือได้ประกอบวิชาชีพด้านกฎหมาย ดังนี้

- จำศาล รองจำศาล
- เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เจ้าพนักงานบังคับคดี
- พนักงานคุมความประพฤติหรือพนักงานบังคับคดีในกระทรวงยุติธรรม
- พนักงานอัยการ
- นายทหารเหล่าพระธรรมนูญ
- ทนายความซึ่งได้ว่าความในศาลมาแล้วไม่น้อยกว่า 200 คดี โดยในจำนวนนี้ต้องเป็นคดีแพ่งไม่น้อยกว่า 5 เรื่อง
- พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งทำหน้าที่พนักงานสอบสวนมาแล้วไม่น้อยกว่า 20 เรื่อง โดยมีผู้บังคับบัญชารับรองว่าได้ปฏิบัติงานพนักงานสอบสวนมาแล้วตามจำนวนที่กำหนด

- อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐ ซึ่งคณะบดีรับรองว่าได้สอนวิชากฎหมายด้านกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายอาญา พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ฯลฯ วิชาใดวิชาหนึ่งหรือหลายวิชา
- เป็นข้าราชการหรือพนักงานเทศบาลตำแหน่งนิติกร หรือผู้บังคับบัญชารับรองว่าได้ปฏิบัติงานอย่างแท้จริงในตำแหน่งนิติกร
- เป็นข้าราชการตำแหน่งเจ้าหน้าที่สืบสวนสอบสวน สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ (สำนักงาน ป.ป.ช.) ซึ่งผู้บังคับบัญชารับรองว่าได้ปฏิบัติงานมาแล้วไม่น้อยกว่า 20 เรื่อง
- เป็นลูกจ้างในกระทรวงยุติธรรม ซึ่งผู้บังคับบัญชารับรองว่าได้ปฏิบัติงานอย่างแท้จริงในหน้าที่นิติกรตามมาตรฐานที่สำนักงานข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) กำหนด¹⁴⁸

พ.ศ. 2471, ฉบับพ.ศ. 2477, ฉบับพ.ศ. 2482, ฉบับพ.ศ. 2485 และฉบับพ.ศ. 2497) อาจกล่าวได้ว่า พระราชบัญญัติข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2517 มีการกำหนดกระบวนการคัดเลือกข้าราชการตุลาการในศาลยุติธรรมไว้อย่างเป็นระบบและขยายขอบเขตคุณสมบัติของผู้สมัครสอบคัดเลือกเป็นข้าราชการตุลาการไว้กว้างกว่าพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการฉบับก่อนหน้า โดยพระราชบัญญัติฉบับพ.ศ. 2521 นี้ใช้ต่อมาจนถึงพ.ศ. 2543 จึงมีการออกพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 ขึ้นมาใช้แทน

การจัดระบบใหม่ด้านการบริหารราชการในกระทรวงยุติธรรมและการคัดเลือกข้าราชการตุลาการในศาลยุติธรรม ระหว่างพ.ศ. 2517 – 2535 ที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงภายในองค์กรกระทรวงยุติธรรมและระบบการคัดเลือกข้าราชการในกระทรวงยุติธรรมประเด็นที่น่าสนใจคือในบริบทที่กระทรวงยุติธรรมและระบบการคัดเลือกข้าราชการตุลาการในศาลยุติธรรมมีความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่เกิดขึ้นนี้ การประกอบอาชีพผู้พิพากษาศรีในช่วง พ.ศ. 2517 – 2535 เป็นไปในทิศทางใด ความเปลี่ยนแปลงของระบบการบริหารราชการและระบบการคัดเลือกข้าราชการตุลาการในศาลยุติธรรมที่เกิดขึ้นในเวลานี้ ส่งผลต่อเส้นทางของสตรีในอาชีพผู้พิพากษาหรือไม่ อย่างไร

¹⁴⁸ (2546). ระบบการคัดเลือกและอบรมข้าราชการตุลาการในศาลยุติธรรม. หน้า 24 – 26.

3.3.2 การประกอบอาชีพผู้พิพากษาศตรี ระหว่าง พ.ศ. 2517 – 2535

ในช่วงพ.ศ. 2517-2535 มีสตรีจำนวนหนึ่งที่ศึกษาระดับอุดมศึกษาที่คณะนิติศาสตร์
 ดังเห็นได้จากจำนวนบัณฑิตคณะนิติศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่แสดงไว้ในตารางที่ 5

ตาราง 5 จำนวนบัณฑิตคณะนิติศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระหว่างพ.ศ. 2517 – 2532

ปีที่สำเร็จการศึกษา	บัณฑิตหญิง	บัณฑิตชาย	รวม	หมายเหตุ
2517	13	74	87	
2518	15	75	90	
2519	18	130	148	
2520	26	103	129	
2521	19	105	124	
2522	34	97	131	
2523	52	105	157	
2524	75	61	136	
2525	63	83	146	
2526	64	94	157	
2527	79	102	181	
2528	81	112	193	
2529	90	97	187	
2530	87	97	184	
2531	82	101	183	
2532	92	94	186	

ที่มา: รวบรวมจากเว็บไซต์ของสมาคมศิษย์เก่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย¹⁴⁹

¹⁴⁹ ออนไลน์ <http://www.lawchulaalumni.com/index.php/member/searchmember/lawchula-1?fbclid=IwAR2fTnWytN4aJFmpGAEieU2tLymxDO3RTCCoS0ccbAVVWmkz3C4ITGGn3M0>. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2565.

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่าในช่วง 5 ปีแรกภายหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขตัวบทกฎหมายให้สิทธิและความเสมอภาคแก่สตรีในการประกอบอาชีพ รวมถึงมีการผ่อนปรนให้ผู้พิพากษาหญิงสามารถว่าคดีในศาลอื่น ๆ นอกจากศาลคดีเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตามจำนวนนิติศาสตรบัณฑิตหญิงก็ยังไม่มากนักเมื่อเทียบกับจำนวนบัณฑิตชายจากคณะเดียวกัน แต่ทว่านับจากพ.ศ. 2522 เป็นต้นมา จำนวนนิติศาสตรบัณฑิตหญิงมีเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะในช่วงพ.ศ. 2528- 2532 ซึ่งจำนวนสตรีที่สำเร็จการศึกษาด้านนิติศาสตร์มีจำนวนใกล้เคียงกับนิติศาสตรบัณฑิตชาย ทั้งนี้จากที่ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจำนวนสตรีที่สอบผ่านคัดเลือกเข้ารับตำแหน่งงานข้าราชการตุลาการในช่วงพ.ศ. 2517-2535 พบว่ามีสตรีจำนวนหนึ่งที่ผ่านการคัดเลือกได้เป็นผู้พิพากษา ดังตารางที่ 6 ดังนี้¹⁵⁰

¹⁵⁰ ตารางนี้แสดงจำนวนผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เข้ารับตำแหน่งใหม่ รวมถึงผู้ได้รับคำสั่งแต่งตั้งโยกย้ายจากศาลประเภทหนึ่งไปยังศาลอีกประเภทหนึ่งและได้รับการเลื่อนตำแหน่งจากข้าราชการตุลาการในศาลชั้นต้นสู่ตำแหน่งข้าราชการตุลาการในศาลอุทธรณ์ด้วย

ตาราง 6 จำนวนสตรีที่ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาในช่วงพ.ศ. 2517-2535

พ.ศ.	ศาลชั้นต้น	ศาลคดีเด็กและ เยาวชน	ศาลอุทธรณ์
2517	1	2	-
2518	1	2	-
2519	5	4	-
2520	-	-	-
2521	6	-	-
2522	-	-	-
2523	-	2	-
2524	5	1	-
2525	6	2	-
2526	4	-	-
2527	1	3	1
2528	9	1	-
2529	5	2	-
2530	2	2	2
2531	-	9	-
2532	7	3	3
2533	15	10	1
2534	13	3	1
2535	25	-	-

เรียบเรียงจาก: ราชกิจจานุเบกษา เรื่อง แต่งตั้งข้าราชการตุลาการ ระหว่างพ.ศ. 2517 – 2535

เมื่อพิจารณາตารางที่ 4 และตารางที่ 5 ควบคู่กันจะเห็นได้ว่ามีบัณฑิตหญิงสาขานิติศาสตร์จำนวนไม่มากนักที่สอบคัดเลือกเข้ารับราชการเป็นผู้พิพากษา ทั้งนี้เมื่อพิจารณาอัตราส่วนของผู้พิพากษาชายและผู้พิพากษาหญิงในพ.ศ. 2517-2535 (ดูตารางที่ 7 ประกอบ) จะ

เห็นถึงทิศทางของผู้หญิงในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาว่าในช่วงพ.ศ. 2517-2531 มีผู้หญิงที่ประกอบอาชีพข้าราชการตุลาการไม่มากนักคือ คิดค่าเฉลี่ยได้ ประมาณร้อยละ 8.5 เปอร์เซนต์ เท่านั้นเมื่อเทียบกับผู้พิพากษาทั้งหมด ต่อมาในช่วงพ.ศ. 2532-2535 อัตราค่าส่วนของสตรีที่ประกอบอาชีพผู้พิพากษาจึงได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 22.3

ตาราง 7 แสดงอัตราส่วนของผู้พิพากษายายและหญิง ระหว่างปี พ.ศ. 2517 - 2535

ปี พ.ศ.	ผู้พิพากษายาย	ผู้พิพากษาหญิง
2517	18	1
2518	33	1
2519	135	5
2520	43	-
2521	60	6
2522	56	-
2523	3	-
2524	30	5
2525	69	6
2526	5	4
2527	4	1
2528	46	9
2529	3	5
2530	22	2
2531	-	-
2532	49	7
2533	93	15
2534	57	13
2535	70	25

เรียบเรียงจาก: ราชกิจจานุเบกษา เรื่อง แต่งตั้งข้าราชการตุลาการ ระหว่างพ.ศ. 2517 - 2535

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าก่อนหน้าปีพ.ศ. 2527 ไม่มีสตรีที่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาในศาลชั้นสูงระดับศาลอุทธรณ์เลย (ดู ตารางที่ 6 ประกอบ) แม้จะมีข้อมูลว่าในปี พ.ศ. 2525 ได้มีสตรีขึ้นไปทำหน้าที่ในศาลอุทธรณ์คือ ท่านดวงมัลย์ ศิลปอาชา แต่เป็นการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเลขานุการศาล ยังไม่มีโอกาสถึงขั้นขึ้นพิจารณาคดีต่าง ๆ ในฐานะผู้พิพากษา จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2532 กระทรวงยุติธรรมจึงอนุญาตให้ผู้พิพากษาสตรีสามารถดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ได้ โดยในทางปฏิบัติพบว่าในช่วงปีพ.ศ. 2532 จนถึงปี พ.ศ. 2535 มีผู้พิพากษาสตรีได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาในศาลอุทธรณ์เพียง 2 ท่านเท่านั้น คือ ท่านดวงมัลย์ ศิลปอาชา และท่านสมลักษณ์ จักกระบวนพล¹⁵¹ และแม้ว่าในทางกฎหมายปี พ.ศ. 2535 จะเปิดพื้นที่ให้ผู้พิพากษาสตรีสามารถดำรงตำแหน่งในศาลฎีกาได้แล้วก็ตาม ทว่าในทางปฏิบัติกลับพบว่าไม่มีผู้พิพากษาสตรีได้รับการแต่งตั้งให้เลื่อนตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาในศาลฎีกาเลย (ดู ตารางที่ 8 ประกอบ)

¹⁵¹ แต่งตั้งข้าราชการตุลาการ (2525). ราชกิจจานุเบกษา. หน้า 9.

ตาราง 8 แสดงจำนวนผู้พิพากษาชายและหญิงที่ได้รับการแต่งตั้งให้ปฏิบัติงานในศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา

ปี พ.ศ.	ศาลอุทธรณ์		ศาลฎีกา	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
2517	4	-	1	-
2518	7	-	6	-
2519	32	-	23	-
2520	26	-	14	-
2521	16	-	15	-
2522	23	-	10	-
2523	18	-	11	-
2524	21	-	12	-
2525	27	1*	16	-
2526	24	-	11	-
2527	24	-	18	-
2528	28	-	9	-
2529	22	-	17	-
2530	13	-	13	-
2531	24	-	20	-
2532	24	-	28	-
2533	23	1	17	-
2534	25	-	8	-
2535	56	1	35	-

ที่มา: เรียบเรียงจาก ราชกิจจานุเบกษา เรื่อง แต่งตั้งข้าราชการตุลาการ ระหว่างพ.ศ. 2517 – 2535

ประเด็นที่จะพิจารณาต่อไปคือ เส้นทางของสตรีในอาชีพผู้พิพากษาในช่วงพ.ศ. 2517 ซึ่งมีการขยายขอบเขตให้สตรีเป็นผู้พิพากษาในศาลชั้นต้นประเภทต่าง ๆ แต่จำกัดไม่ให้สตรี

ขึ้นไปอยู่ในศาลฎีกา จนถึงพ.ศ. 2535 ที่ยินยอมให้สตรีเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาในศาลฎีกาได้ โดยผู้วิจัยจะอธิบายถึงเส้นทางของสตรีในอาชีพผู้พิพากษาจากกรณีศึกษาของคุณสมลักษณ์ จัดกระบวนพล โดยเชื่อมโยงเข้ากับบริบททางสังคมในช่วงพ.ศ. 2517-2535 และบริบทของกระทรวงยุติธรรมในช่วงเวลาเดียวกันตามที่ได้อธิบายไว้ในหัวข้อ 3.1 3.2 และ 3.3 ตลอดจนอธิบายให้เห็นถึงอุปสรรคของสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษา

3.3.3 เส้นทางของสตรีในอาชีพผู้พิพากษา: กรณีศึกษา ท่านสมลักษณ์ จัดกระบวนพล

ท่านสมลักษณ์ จัดกระบวนพล เป็นสตรีซึ่งได้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลชั้นต้นรุ่นแรก ๆ ภายหลังจากมีการแก้ไขกฎกระทรวงยุติธรรมฉบับที่ 5 ทำให้สตรีสามารถเป็นผู้พิพากษาในศาลชั้นต้นประเภทอื่น เพิ่มเติมขึ้นจากเดิมที่กำหนดให้สตรีเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชน จากบทสัมภาษณ์ที่ท่านสมลักษณ์เคยให้สัมภาษณ์ไว้กับหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน แสดงให้เห็นถึงค่านิยมของสังคมยังคงมองว่าสตรีควรประกอบอาชีพพยาบาล เลขานุการ หรือครูเสียส่วนใหญ่ ทำให้สตรีที่มีฐานะหรือสติปัญญาดีมักจะมุ่งตรงเข้าศึกษาต่อยังคณะอักษรศาสตร์ เมื่อจบการศึกษาจะได้ออกมาประกอบอาชีพครูซึ่งเป็นอาชีพที่นิยมทำกันมาก

“ด้วยความที่เรียนเก่งเพื่อนๆ มักจะให้ช่วยอธิบาย ช่วยสอน เราก็จะออกไปยืนหน้าชั้นแล้วทำตัวเป็นครู จนมีอยู่วันหนึ่งครูมาเห็นเข้าก็พูดว่า แม่สมลักษณ์ทำตัวเป็นครูเลยนะ ตั้งแต่นั้นมาเลยมีความรู้สึกที่ต้องเป็นอาจารย์”¹⁵²

ทั้งนี้ตัวท่านสมลักษณ์เองก็มุ่งมั่นที่จะเข้าศึกษาต่อที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ได้ แต่ช่วงที่มีการสอบเข้าศึกษาต่อนั้นท่านสมลักษณ์มีอาการป่วยทำให้ต้องตัดสินใจเข้าศึกษา ณ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งขณะนั้นยังเป็นมหาวิทยาลัยเปิด¹⁵³ ไปพลาง ๆ ก่อน โดยคุณสมลักษณ์รู้สึกว่าคุณสมลักษณ์อยากเรียนคณะอักษรศาสตร์มากกว่า

¹⁵² อรพรรณ จันทรวงศ์ไพศาล. (2560, 13 สิงหาคม). “เปิดชีวิต ‘ผู้พิพากษาหญิง’ สมลักษณ์ จัดกระบวนพล จาก ‘ลูกสาวทหารม้า’ สู่ ‘ท่านเปาหญิง’.” Retrieved 13 เมษายน, 2565, from https://www.matichon.co.th/prachachuen/interview/news_627676.

¹⁵³ จากแหล่งข้อมูลอ้างว่าเป็นมหาวิทยาลัยเปิด แต่จากการศึกษาโดยผู้ทำการวิจัยเองและจากแหล่งข้อมูลอื่นบอกว่าการเปิดการเรียนการสอนในรูปแบบตลาดวิชาในช่วงแรก แล้วถึงปรับปรุงแบบการเรียนการสอนให้เป็นเหมือนเช่นปัจจุบันในภายหลัง

คณะนิติศาสตร์ ดังที่บทสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่าเมื่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเปิดให้สมัครสอบคัดเลือกเพื่อเข้าศึกษาต่อในคณะอักษรศาสตร์อีกครั้งในปีถัดมา ท่านสมลักษณ์ยังมีความคิดว่าอยากสมัครสอบอีกครั้ง

“ตอนแรกตั้งใจสอบเข้าอักษรศาสตร์อีกครั้ง ก็คุยกับเพื่อนว่าคิดจะไปสอบจุฬาฯ เพราะอยากเป็นอาจารย์มาก เพื่อนคนหนึ่งบอกว่าเธอจะกลับไปทำไม ต้องย้อนกลับไปเรียนปี 1 แล้วเธอเรียนกฎหมายได้ ถ้าอยากเป็นอาจารย์ก็เป็นอาจารย์ทางกฎหมายสิ จนถึงวันนี้ได้มาเป็นอาจารย์สอนกฎหมาย ‘วิชาพระธรรมปิฎกสาธุติธรรม’ ตั้งแต่ปี 39 จนถึงปัจจุบัน ด้วยความรักในการสอน ก็คิดว่าเพื่อนพูดถูกนะ”¹⁵⁴

ภาพประกอบ 4 ท่านสมลักษณ์ จิตกระบวนพล

ที่มา: https://www.matichon.co.th/prachachuen/interview/news_627676

¹⁵⁴ อรพรรณ จันทร์วงศ์ไพศาล. เรื่องเดิม. ออนไลน์

เมื่อวิเคราะห์จากบทสัมภาษณ์ของท่านสมลักษณะตามที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่าแม้รัฐจะเปิดพื้นที่ให้สตรีเข้าถึงการศึกษาด้านกฎหมายมากขึ้นมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2477 ที่มีการตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นในลักษณะของตลาดวิชาซึ่งชายและหญิงสามารถเข้าถึงการศึกษได้เท่าเทียมกัน อีกทั้งนับตั้งแต่พ.ศ. 2502 กระทรวงยุติธรรมได้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎกระทรวงเพื่อให้โอกาสแก่สตรีได้เข้าถึงตำแหน่งข้าราชการตุลาการ แต่ทว่าในทัศนะของผู้หญิงเองนั้นผู้หญิงยังคงนิยมประกอบอาชีพครูซึ่งเป็นอาชีพที่สังคมได้ปลูกฝังมาอย่างยาวนานแล้วว่าเป็นอาชีพของผู้หญิง¹⁵⁵ สำหรับอาชีพผู้พิพากษายังเป็นสิ่งใหม่มากในหมู่ผู้หญิง

ถึงแม้จะจบการศึกษาจากคณะนิติศาสตร์มาแล้ว ความตั้งใจที่อยากประกอบอาชีพครูของท่านสมลักษณะยังคงอยู่ ทว่างานแรกที่ท่านทำหลังจากจบการศึกษาด้านกฎหมายกลับเป็นงานที่กระทรวงพาณิชย์ โดยตำแหน่งงานแรกที่ได้รับมอบหมายคือเจ้าหน้าที่กรมเศรษฐกิจสัมพันธภาพหลังถึงเปลี่ยนมาทำงานที่กรมทะเบียนการค้า จากชีวิตประวัติกว่า ๆ ของท่านทำให้พอทราบได้ว่าแม้ช่วงเวลานั้นจะมีสตรีที่จบการศึกษาด้านกฎหมาย แต่สังคมกลับยังไม่เปิดโอกาสให้ทำงานตรงตามสายงานที่ได้เรียนมามากนัก นอกจากนี้เมื่อรู้ว่ามีสตรีจบกฎหมายเข้ามาทำงานในองค์กรเดียวกันกับตน ทั้งชายและหญิงกลับมองเป็นเรื่องผิดแปลกไปเสียด้วยซ้ำ เพราะในช่วงเวลานั้นสตรีที่จบกฎหมายมีน้อยมาก ในคณะจะมีนักศึกษาหญิงไม่ถึงสิบคน ขณะที่นักศึกษาชายมีหลักพันคน ต่อมาเมื่ออายุใกล้ 30 ปี คุณสมลักษณะสามารถสอบชิงทุนไปดูงานด้านกฎหมายที่ฝรั่งเศสเป็นเวลา 9 เดือน หลังกลับมาจากฝรั่งเศส คุณสมลักษณะตัดสินใจสอบเป็นผู้พิพากษาจึงเรียนต่อเนติบัณฑิตแล้วสอบเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาโดยในปีที่คุณสมลักษณะสอบเข้ารับราชการตำแหน่งข้าราชการตุลาการ อัตราส่วนของชายและหญิงที่สอบผ่านก็ทิ้งห่างกันเป็นอย่างมาก โดยขณะท่านสอบผ่านได้เป็นผู้พิพากษานั้น ในจำนวนผู้สอบผ่าน 80 คนนั้นมีผู้หญิงเพียง 2 คน คือ คุณสมลักษณะและคุณดวงมาลย์ ศิลปอาชา หลังจากผ่านการอบรมเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาได้ 1 ปี คุณสมลักษณะจึงได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้พิพากษาประจำกระทรวงยุติธรรม¹⁵⁶

การก้าวเข้าสู่ตำแหน่งข้าราชการตุลาการของสตรีในช่วงเวลานั้นถือเป็นความท้าทายอย่างยิ่ง ทั้งต่อทัศนคติของเพื่อนร่วมวิชาชีพเองซึ่งส่วนใหญ่เป็นชายที่แทบจะไม่ยอมรับและให้เกียรติสตรีในฐานะผู้พิพากษาเลยในตอนแรก ด้วยคิดว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แต่เมื่อได้เห็น

¹⁵⁵ ดู เปรมสิริ ชวนไชยสิทธิ์. (2538). เล่มเดิม.

¹⁵⁶ อรรถพรณ จันทรวงศ์ไพศาล. แหล่งเดิม.

ความคิดความอ่านรวมถึงทักษะการคิดวิเคราะห์ที่ละเอียด ลึกซึ้งและแยบยล ทักษะคติเชิงลบที่มีต่อสตรีสำหรับผู้ชายถึงค่อย ๆ เปลี่ยนไปในภายหลัง¹⁵⁷

ท่านสมลักษณ์ จัดกระบวนพลถือเป็นผู้พิพากษาหญิงที่มีหน้าที่การทำงานอยู่ในช่วงเวลาที่กำกวม กล่าวคือ เริ่มแรกที่ท่านเข้ารับราชการในตำแหน่งผู้พิพากษานั้น กฎกระทรวงยุติธรรมยังไม่ผ่อนปรนให้ผู้พิพากษาสตรีว่าคดีในศาลประเภทอื่นนอกจากศาลคดีเด็กและเยาวชน (ปัจจุบันคือศาลเยาวชนและครอบครัว) ทำให้เมื่อแรกเข้ารับตำแหน่งท่านจึงได้ไปประจำการ ณ ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลาในพ.ศ. 2514 จากนั้นได้ย้ายมาปฏิบัติหน้าที่ที่ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดนครราชสีมา ระหว่างที่ท่านรับตำแหน่งผู้พิพากษาอยู่นครราชสีมาเองได้มีการจัดปัสตรีสากลรวมถึงมีการเรียกร้องหลายอย่างเพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในสังคมรวมถึงมีการเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายหลักซึ่งคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายลักษณะอาญา รวมถึงแก้ไขปรับปรุงกฎหมายลูกอย่าง กฎกระทรวง ประกาศกระทรวงต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยเฉพาะกฎกระทรวงยุติธรรมซึ่งได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ที่ให้การรับรองความเสมอภาคและเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิงแล้วก่อนหน้านี้ ทำให้สตรีสามารถว่าคดีในศาลชั้นต้นอื่น ๆ ได้

ภายหลังจากที่กฎกระทรวงยุติธรรมฉบับที่ 5 ประกาศใช้ ท่านสมลักษณ์ จัดกระบวนพล ได้เข้ารับตำแหน่งผู้พิพากษาประจำศาลที่ศาลจังหวัดจันทบุรี โดยเข้ารับตำแหน่งอยู่ 3 ปีถึงขอย้ายไปประจำอยู่ที่ศาลสมุทรปราการในเวลาต่อมาและได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นรองผู้พิพากษาหัวหน้าศาล จากนั้นได้เลื่อนลำดับขึ้นเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสวรรคโลก หัวหน้าศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดระยอง หัวหน้าคณะศาลอาญา แล้วไต่ลำดับตามความอาวุโสขึ้นเป็นผู้พิพากษาในศาลอุทธรณ์ในเวลาต่อมา¹⁵⁸

3.3.4 อุปสรรคของสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษา

ในช่วงพ.ศ. 2517-2535 ซึ่งสตรีได้รับโอกาสให้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาในศาลประเภทอื่น ๆ เพิ่มขึ้นจากในช่วงพ.ศ. 2508-2516 ที่สตรีสามารถเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติแล้วการรับตำแหน่งผู้พิพากษายังมีการเลือกปฏิบัติต่อ

¹⁵⁷ แหล่งเดิม.

¹⁵⁸ เรียบเรียงจาก https://www.law.tu.ac.th/teacher_special_tu/somlak-chatkrabuanpon/.

สตรีอยู่ ดังที่ในตอนต้นของบทนี้ได้นำเสนอข้อมูลจากงานศึกษาของประภาพรรณ อุดมจรรยา ที่ชี้ว่า สตรียังไม่สามารถเข้าไปสู่เส้นทางการเป็นผู้พิพากษาในศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุดของประเทศได้ กว่าสตรีจะเริ่มเข้าสู่เส้นทางการเป็นผู้พิพากษาในศาลฎีกาได้ก็ในปี 2535 เมื่อมีการยินยอมให้ผู้หญิงไปทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาในศาลฎีกาได้

การจำกัดให้สตรีรับราชการเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ไม่ให้สตรีเข้าสู่เส้นทางการเป็นผู้พิพากษาในศาลฎีกาแสดงให้เห็นว่าการที่สตรีเข้าสู่อาชีพผู้พิพากษานั้นมีอุปสรรคที่ปิดกั้นไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปสู่พื้นที่สูงสุดของการประกอบอาชีพผู้พิพากษา คือการทำงานในศาลฎีกา ประเด็นที่จำเป็นต้องอธิบายคือ การปิดกั้นหรือการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษามีที่มาจากสิ่งใด หากพิจารณาจากกรณีของคุณสมลักษณ์ จัดกระบวนพล ซึ่งได้กล่าวแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่าอุปสรรคที่คุณสมลักษณ์ได้เจอในการทำงานด้านกฎหมายคือค่านิยมทางสังคมที่มองว่า การที่ผู้หญิงมาทำงานด้านกฎหมายเป็นสิ่งแปลก อีกทั้งทัศนคติของเพื่อนร่วมวิชาชีพผู้พิพากษาซึ่งส่วนใหญ่เป็นชายแทบจะไม่ยอมรับและให้เกียรติสตรีในฐานะผู้พิพากษา

การปิดกั้นหรือเลือกปฏิบัติต่อสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาด้วยทัศนคติที่ให้คุณหญิงด้อยกว่าผู้ชายนี้สอดคล้องกับที่งานศึกษาของประภาพรรณ อุดมจรรยา ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคของผู้หญิงในการรับราชการด้านตุลาการในปี พ.ศ. 2544 ว่า ปัญหาที่ผู้หญิงประสบและเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของผู้หญิงในการทำงานเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการคือผู้หญิงถูกมองว่ามีความอดทนอดกลั้นในการทำงาน มีความซื่อสัตย์สุจริตสูง ทำงานโดยใช้หลักเกณฑ์ แต่ไม่มีความสมบูรณ์สมบันในการทำงานในท้องที่ต่างจังหวัด ขณะเดียวกันผู้บังคับบัญชาส่วนใหญ่เป็นผู้ชายจึงพอใจที่จะสนับสนุนและมอบหมายงานให้แก่คนใกล้ชิดที่เป็นผู้ชายมากกว่า เนื่องจากหากให้ความใกล้ชิดและมอบหมายงานสำคัญให้แก่ข้าราชการที่เป็นผู้หญิง จะทำให้ผู้บังคับบัญชาตกเป็นที่ครหา อีกทั้งด้วยลักษณะทางวัฒนธรรมไทยที่กำหนดให้ผู้หญิงเป็นผู้ดูแลความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว ผู้หญิงต้องรับภาระทั้งการทำงานนอกบ้านและงานในบ้าน ทำให้ข้าราชการตุลาการที่เป็นสตรีและมีครอบครัวแล้วไม่สามารถอุทิศตนอย่างเต็มที่ในการทำงานเป็นผู้บริหารระดับสูงและอาจปฏิเสธไม่ขอให้พิจารณาแต่งตั้งตนให้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับสูง¹⁵⁹

นอกจากนี้อุปสรรคใหญ่อีกประการหนึ่งในเส้นทางอาชีพของสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาคือ วัฒนธรรมองค์กรของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งตั้งแต่แรกแล้ววัฒนธรรมของ

¹⁵⁹ ประภาพรรณ อุดมจรรยา. (2541). *เล่มเดิม*. หน้า 29-31.

องค์กรนี้ไม่ประสงค์จะให้ผู้หญิงเป็นข้าราชการตุลาการโดยยกข้ออ้างเรื่องปริมาณ คุณภาพ และลักษณะงานในหน้าที่ผู้พิพากษาว่าไม่เหมาะที่ผู้หญิงจะทำงานนี้ อีกทั้งด้วยกระทรวงยุติธรรมมีหน่วยงานสาขาตามต่างจังหวัด ผู้หญิงที่สมรสแล้วอาจไม่สะดวกในการปฏิบัติงาน ณ หน่วยงานที่ต่างจังหวัด ดังนั้นผู้ชายจึงมักจะได้รับการพิจารณาให้ดำรงตำแหน่งระดับสูงมากกว่าผู้หญิง¹⁶⁰

จากที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าอุปสรรคสำคัญของสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษามาจากอคติทางเพศ ซึ่งเป็นอุปสรรคของผู้หญิงในการทำงานที่มีอำนาจในการบริหาร อคติทางเพศต่อผู้หญิงนี้มีมานานแล้วดังที่ เมทินี พงษ์เวช ได้ชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยมีการกีดกันผู้หญิงจากงานที่มีอำนาจในการบริหารอยู่ค่อนข้างมาก โดยในทางการเมืองระดับชาตินั้นแม้ว่าผู้หญิงจะมีสิทธิเลือกตั้งและลงสมัครรับเลือกตั้งได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 แต่กว่าจะมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหญิงคนแรกก็ในปี พ.ศ. 2492 คือ นางอรพิน ไชยกาล ต่อมาในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2500 มีผู้หญิงเพียงคนเดียวที่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม¹⁶¹ ทั้งนี้นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 จนถึง พ.ศ. 2535 มีผู้หญิงลงสมัครรับเลือกตั้งเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ แต่โดยภาพรวมแล้วมีผู้หญิงที่ได้รับเลือกตั้งน้อยกว่าผู้ชายถึง 2 – 3 เท่า¹⁶² (ดูตารางที่ 9 ประกอบ)

¹⁶⁰ แหล่งเดิม. หน้า 22.

¹⁶¹ เมทินี พงษ์เวช (2543). ผู้หญิงบนเส้นทางแห่งอำนาจและการตัดสินใจ. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี. หน้า 8.

¹⁶² แหล่งเดิม. หน้า 14.

ตาราง 9 ผู้สมัครและผู้ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ครั้งที่	วันเลือกตั้ง	ผู้สมัครรับเลือกตั้ง			ผู้ได้รับเลือกตั้ง		
		หญิง (ร้อยละ)	ชาย (ร้อยละ)	รวม	หญิง (ร้อยละ)	ชาย (ร้อยละ)	รวม
9	10 ก.พ. 2512	27 (2.15)	1,226 (97.85)	1,253	5 (2.28)	214 (97.72)	219
13	18 เม.ย. 2526	54 (2.87)	1,826 (97.13)	1,880	13 (4.01)	311 (95.99)	324
14	27 ก.ค. 2529	362 (9.50)	3,449 (90.50)	3,811	12 (3.26)	335 (96.54)	347
15	24 ก.ค. 2531	366 (10.13)	3,246 (89.87)	3,245	10 (2.80)	347 (97.20)	357
16	22 มี.ค. 2535	212 (7.17)	2,742 (92.83)	2,954	12 (3.33)	348 (96.67)	360
17	13 ก.ย. 2535	242 (10.01)	2,175 (89.99)	2,417	15 (4.17)	345 (95.83)	360

ที่มา: ดัดแปลงจาก เมทินี วงษ์เวช. (2543). ผู้หญิงบนเส้นทางแห่งอำนาจและการตัดสินใจ. หน้า 9

อุปสรรคของผู้หญิงบนเส้นทางทางการเมืองมาจากการที่ผู้หญิงมี “ทรัพยากรทางการเมือง” คือ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทางวิชาชีพ ระดับรายได้หรือสถานะทางการเงินน้อยกว่าผู้ชาย ประกอบกับการที่ผู้ชายเป็นผู้สร้างกฎ กติกา ทางการเมือง ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทและประสบการณ์ในการบริหารพรรคการเมืองน้อยมาก¹⁶³ เช่นเดียวกับที่พบว่าผู้หญิงถูกปิดกั้นในการดำรงตำแหน่งผู้บริหารราชการค่อนข้างมาก ในส่วนของผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีนั้น นับตั้งแต่ พ.ศ. 2519 – 2535 แต่ละรัฐบาลมีรัฐมนตรีหญิงเพียง 1 – 2 ท่านเท่านั้น¹⁶⁴ (ดู ตารางที่ 10 ประกอบ)

¹⁶³ แหล่งเดิม. หน้า 14.

¹⁶⁴ แหล่งเดิม. หน้า 20 – 21.

ตาราง 10 รัฐมนตรีหญิงตั้งแต่พ.ศ. 2519-2535

ชื่อ	ตำแหน่ง	ระยะเวลาดำรงตำแหน่ง
รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร		
-คุณหญิงเลอศักดิ์ สมบัติศิริ	รมว. คมนาคม	22 ต.ค. 19 – 20 ต.ค. 20
-นางวิมลศิริ ชำนาญเวช	รมว. ทบวงมหาวิทยาลัย	22 ต.ค. 19 – 20 ต.ค. 20
รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์		
-นางยุพา อุดมศักดิ์	รมช. ศึกษาธิการ	24 พ.ค. 22 – 29 ก.พ. 23
รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ		
--นางสุพัตรา มาศดิตถ์	รมต. สำนักนายกรัฐมนตรี	9 ส.ค. 31 – 9 ธ.ค. 33
รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน		
-นางสายสุรี จุติกุล	รมต. สำนักนายกรัฐมนตรี	3 มี.ค. 34 – 22 มี.ค. 35
รัฐบาลพลเอกสุจินดา คราประยูร		
-นางพวงเล็ก บุญเชียง	รมช. พาณิชย	17 เม.ย. 35 – 24 พ.ค. 35
รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน		
-นางสายสุรี จุติกุล	รมต. สำนักนายกรัฐมนตรี	18 มี.ย. 35 – 13 ก.ย. 35
รัฐบาลนายชวน หลีกภัย		
-นางเตือนใจ นุอุปละ	รมช. สาธารณสุข	27 ก.ย. 35 – 24 ต.ค. 36

ที่มา: ดัดแปลงจาก เมทินี วงษ์เวช. (2543). ผู้หญิงบนเส้นทางแห่งอำนาจและการตัดสินใจ. หน้า 21-22

จากข้อมูลดังกล่าวเราพอจะเห็นได้ถึงอุปสรรคของสตรีในการทำงานในตำแหน่งหน้าที่ที่มีอำนาจในการบริหาร ลักษณะการปิดกั้นหรือกีดกันผู้หญิงในการทำงานตำแหน่งหน้าที่ด้านการบริหารนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ถูกวิสัยเห็นว่าเป็นบริบทที่สามารถนำมาพิจารณาในการทำความเข้าใจ

อุปสรรคของผู้หญิงในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาได้ในแง่มุมมองว่าการประกอบอาชีพผู้พิพากษาในช่วง พ.ศ. 2517 – 2535 แม้ว่าจะมีการเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงมากขึ้น แต่ก็เป็นไปได้ในบริบทโดยรวมที่มีการปิดกั้นหรือกีดกันผู้หญิงในการดำรงตำแหน่งผู้บริหารที่มีอำนาจและการตัดสินใจอยู่มาก

สรุปท้ายบท

นับตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 สิ้นสุดลงการเมืองไทยได้กลับสู่บรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยอีกครั้ง มีการเปิดกว้างทางความคิดและการแสดงความคิดเห็น รวมถึงมีการพูดถึงสิทธิและความเท่าเทียมกันระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง นำมาสู่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ซึ่งมีบทบัญญัติรับรองเรื่องความเสมอภาคระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง นอกจากนี้ยังมีปัจจัยจากภายนอกที่มีส่วนในการยกสถานะภาพของสตรีในสังคมไทยคือการที่ไทยได้เข้าเป็นภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบซึ่งองค์การสหประชาชาติได้กำหนดขึ้นเพื่อสร้างความเท่าเทียมระหว่างชายและหญิง โดยประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีของอนุสัญญาดังกล่าวในปีพ.ศ. 2528 ทั้งปัจจัยภายในประเทศและปัจจัยจากภายนอกที่เกิดขึ้นในช่วงพ.ศ. 2517-2528 กล่าวได้ว่ามีอิทธิพลต่อการยกสถานะภาพของสตรีในสังคมไทย โดยเฉพาะปัจจัยภายในประเทศที่มีผลอย่างมากต่อเส้นทางของสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษา เห็นได้จากการที่กระทรวงยุติธรรมมีการแก้ไขกฎกระทรวงให้สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 โดย กระทรวงยุติธรรมได้แก้ไขกฎกระทรวงฉบับที่ 5 ซึ่งส่งผลให้สตรีที่รับราชการเป็นผู้พิพากษาสามารถว่าคดีในศาลยุติธรรมอื่นนอกเหนือจากศาลคดีเด็กและเยาวชน (ศาลเยาวชนกลางและครอบครัว) ได้

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า มีการเลือกปฏิบัติต่อสตรีอยู่เห็นได้จากการจำกัดไม่ให้สตรีขึ้นไปอยู่ในศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุด จนกระทั่งในพ.ศ. 2535 จึงมีการยินยอมให้สตรีเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาในศาลฎีกา อีกทั้งเมื่อพิจารณาถึงเส้นทางของสตรีในอาชีพผู้พิพากษาในช่วงพ.ศ. 2517-2535 โดยศึกษาจากกรณีของคุณสมลักษณ์ จัดกระบวนพล ซึ่งเป็นสตรีที่ได้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลชั้นต้นรุ่นแรก ๆ ภายหลังจากมีการแก้ไขกฎกระทรวงยุติธรรมฉบับที่ 5 และในเวลาต่อมาได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าศาลจังหวัดสวรรคโลก หัวหน้าศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดระยอง หัวหน้าคณะศาลอาญา แล้วขึ้นเป็นผู้พิพากษาในศาลอุทธรณ์ จาก

กรณีศึกษาของคุณสมลักษณ์ จัดกระบวนการพบว่าคุณอุปสรรคที่คุณสมลักษณ์ได้เจอในการทำงาน
ด้านกฎหมายคือค่านิยมทางสังคมที่มองว่า การที่ผู้หญิงมาทำงานด้านกฎหมายเป็นสิ่งแปลก อีกทั้งทัศนคติของเพื่อนร่วมวิชาชีพผู้พิพากษาซึ่งส่วนใหญ่เป็นชายแทบจะไม่ยอมรับและให้เกียรติสตรีในฐานะผู้พิพากษา สอดคล้องกับที่มีงานศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงบนเส้นทางนักบริหารใน
กระทรวงยุติธรรมได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคของผู้หญิงในการรับราชการด้านตุลาการที่มาจากทัศนคติที่ให้คุณผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชาย ประกอบกับลักษณะทางวัฒนธรรมไทยที่กำหนดให้คุณผู้หญิงเป็นผู้ดูแลความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว ทำให้ผู้หญิงที่รับราชการฝ่ายตุลาการไม่สามารถอุทิศตนอย่างเต็มที่ในการทำงานเป็นผู้บริหารระดับสูงโดยส่วนหนึ่งของสตรีที่รับราชการเป็นผู้พิพากษาได้ปฏิเสธไม่ขอให้พิจารณาแต่งตั้งตนให้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับสูง ทั้งนี้รวมถึงอุปสรรคอีกประการหนึ่งของผู้หญิงในเส้นทางอาชีพผู้พิพากษาคือ วัฒนธรรมองค์กรของกระทรวงยุติธรรมซึ่งไม่ประสงค์จะให้ผู้หญิงเป็นข้าราชการตุลาการมาตั้งแต่แรกแล้ว

ในบทต่อไปจะได้อธิบายถึงการประกอบอาชีพของสตรีซึ่งรับราชการเป็นผู้พิพากษา นับตั้งแต่พ.ศ. 2535 ที่มีการเปิดพื้นที่ให้สตรีเข้าไปทำงานในศาลฎีกา ศาลสูงสุดของประเทศ

บทที่ 4

การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยระหว่างพ.ศ. 2535 – 2563

บทที่ 4 ของปริญญาานิพนธ์นี้ผู้วิจัยจะอธิบายถึงเส้นทางและความเป็นไปของสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาในสังคมไทย ช่วงระหว่างพ.ศ. 2535-2563 อันเป็นประวัติศาสตร์ช่วงที่ 3 ของการที่สตรีได้ประกอบอาชีพผู้พิพากษา โดยในพ.ศ. 2535 ได้มีการเปิดพื้นที่ให้สตรีเข้ามาทำงานเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาในศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุดของประเทศได้ นับจากนั้นมาอีก 28 ปี ในปีพ.ศ. 2563 ได้มีผู้พิพากษาสตรีขึ้นดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกาซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดในระบบศาลยุติธรรมของประเทศ เนื้อหาของบทนี้ผู้วิจัยจะอธิบายให้เห็นถึงเส้นทางและความเป็นไปของสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาที่สัมพันธ์อยู่กับบริบททางประวัติศาสตร์ของสังคมไทยโดยรวมและบริบทของกระทรวงยุติธรรมในช่วงพ.ศ. 2535-2563 คำถามสำคัญของบทที่ 4 นี้คือการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในเงื่อนไขที่มีขยายโอกาสให้สตรีได้เข้ามาทำงานในศาลฎีกา ศาลสูงสุดของประเทศ จนถึงจุดที่มีสตรีขึ้นดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกาซึ่งเป็นประมุขสูงสุดในระบบศาลยุติธรรมของประเทศ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อสตรีที่ประกอบอาชีพผู้พิพากษาในช่วงพ.ศ. 2535-2563 นี้เกิดขึ้นในบริบทอย่างไร สตรีที่ประกอบอาชีพผู้พิพากษามีสถานภาพที่เสมอภาคกับบุรุษที่ประกอบอาชีพผู้พิพากษาหรือไม่ อย่างไร

4.1 ปัจจัยในประเทศต่อการยกสถานภาพสตรีระหว่างพ.ศ. 2535 – 2563: การเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรีและความเสมอภาคทางเพศ

ภายหลังจากที่เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 สงบลง ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปในอีก 4 เดือนถัดมาคือเดือนกันยายนในปีเดียวกัน ผลการเลือกตั้งในครั้งนี้นำมาซึ่งพรรคประชาธิปัตย์ได้รับคะแนนเสียงสูงสุดและได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลผสม 5 พรรคการเมืองได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์, พรรคกิจสังคม, พรรคความหวังใหม่, พรรคพลังธรรม, พรรคเอกภาพ โดยนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ต่อมาในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2537 เรืออากาศตรีฉลาด วรฉัตร ได้ทำการประท้วงด้วยการอดอาหารอยู่ที่หน้ารัฐสภา อีกด้านหนึ่งได้มีองค์กรประชาธิปไตยอีกหลายกลุ่มออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เพื่อให้ได้มาซึ่งระบอบการเมืองที่ดีกว่าเดิม จากกระแสที่เกิดขึ้นทำให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้ประกาศตั้งคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คปป.) ขึ้นมาทำงานด้านการวางแผนงานการปฏิรูปการเมือง เป็นผลให้ต่อมาในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2538 นายชวน

หลีกเลี่ยง นายกรัฐมนตรีประกาศยุบสภา รวมถึงจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2538 ซึ่งผลการเลือกตั้งครั้งนี้พรรคชาติไทยได้คะแนนเลือกตั้งสูงสุด และเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลผสม 7 พรรค โดยนายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรคชาติไทยได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและนำเอาข้อเสนอแนะของ คพป. มาปฏิบัติเพื่อปฏิรูปการเมือง นำมาสู่การตั้งคณะกรรมการปฏิรูปการเมือง (คปก.) เพื่อทำข้อเสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 ต่อมาได้มีการเลือกตั้งสภาว่างรัฐธรรมนูญ เพื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ทั้งฉบับ อันนำมาสู่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน รวมทั้งให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองอย่างมาก¹⁶⁵

รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีอายุการใช้งานเกือบ 9 ปี โดยการเมืองการปกครองในช่วงเวลานี้ อยู่ภายใต้การบริหารงานของรัฐบาลถึง 2 รัฐบาล คือ 1) รัฐบาลนายชวน หลีกภัย (สมัยที่ 2 ตั้งแต่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 – 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544) 2) รัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร (17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 – 11 มีนาคม พ.ศ. 2548 และ 11 มีนาคม พ.ศ. 2548 – 19 กันยายน พ.ศ. 2549) ซึ่งการบริหารของรัฐบาลในช่วงเวลานี้เป็นไปตามกลไกของการปกครองระบอบประชาธิปไตย¹⁶⁶

ในบรรยากาศที่การปกครองระบอบประชาธิปไตยกลับมาแบ่งบานอีกครั้ง พบว่าการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสิทธิสตรีโดยองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรียังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง เห็นได้จากกรณีของเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรีในภาคเหนือ ซึ่งนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา เครือข่ายองค์กรพัฒนาสตรีภาคเหนือได้จัดประชุมเวทีระดับภาคหลายครั้ง โดยเฉพาะการจัดเวทีสัมมนาแม่หญิง เช่น กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านล้านนา ศูนย์ศึกษาเพื่อสตรีล้านนา (ส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น) กลุ่มปัญหาการค้าประเวณีและเอดส์¹⁶⁷ ทั้งยังเห็นได้จากการที่เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรีของไทยมีกิจกรรมที่โดดเด่น ทำให้หน่วยงานราชการและภาคเอกชนที่ทำงานด้านสตรีให้ความสนใจต่อกระแสโลก ส่งผลให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ตามมา และช่วยให้เกิดความเข้มแข็งของกระบวนการผู้หญิงในไทยทุกระดับ¹⁶⁸

¹⁶⁵ บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ (2563). *การเมืองไทยร่วมสมัย*, กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า. หน้า 157 - 166.

¹⁶⁶ แหล่งเดิม. หน้า 167 – 200.

¹⁶⁷ เบ็ญจมาศ ศิริภัทร และ สุรพล มุละดา (2545). *เอ็นจีโอ นักพัฒนา ระดับรากหญ้าพันธุ์ที่สังคมขาด (ไม่) ได้ ?* กรุงเทพฯ, อาทิตยโพรดักส์กรุ๊ป. หน้า 72.

¹⁶⁸ แหล่งเดิม. หน้า 69.

การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยสิ้นสุดลงเมื่อเกิดการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 โดยคณะทหารซึ่งเรียกตนเองว่า “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” การรัฐประหารครั้งนี้เป็นการสิ้นสุดของกระบวนการเป็นประชาธิปไตยซึ่งเกิดจากความพยายามของกลุ่มมวลชนที่ขับเคื้อนประชาธิปไตยในเหตุการณ์ พฤษภาเลือด พ.ศ. 2535 ทั้งยังเป็นการยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน¹⁶⁹ การรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 เป็นการกลับมาสู่เวทีการเมืองของกองทัพซึ่งดันให้พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ อดีตผู้บัญชาการทหารบกขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (1 ตุลาคม 2549 – 6 กุมภาพันธ์ 2550) พร้อมทั้งประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ซึ่งเพิ่มอำนาจให้ฝ่ายตุลาการซึ่งไม่มีกลไกการควบคุมตรวจสอบโดยประชาชน ให้ฝ่ายตุลาการมีอำนาจควบคุมฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งมีกลไกควบคุมตรวจสอบโดยประชาชน อย่างไรก็ตามการเมืองการปกครองของไทยกลับสู่ระบบประชาธิปไตยอีกครั้ง หลังจากมีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2550 ส่งผลให้นายสมัคร สุนทรเวช หัวหน้าพรรคพลังประชาชนซึ่งได้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุดขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อเดือนมกราคม 2551 แม้ว่านายสมัคร สุนทรเวชจะเป็นนายกรัฐมนตรีได้เพียง 7 เดือนเศษก็พ้นจากตำแหน่งไปเนื่องจากศาลรัฐธรรมนูญมีมติว่านายสมัครขาดคุณสมบัติการเป็นรัฐมนตรี อย่างไรก็ตามรัฐบาล 3 ชุดต่อมาล้วนแต่เป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย คือ

- รัฐบาลของนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ (9 กันยายน 2551 – 18 กันยายน 2551: สมัยแรก รักษาการแทนนายกรัฐมนตรี, 18 กันยายน 2551 – 2 ธันวาคม 2551)
- รัฐบาลของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (17 ธันวาคม 2551 – 5 สิงหาคม 2554)
- รัฐบาลของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร (5 สิงหาคม 2554 – 7 พฤษภาคม 2557)

ก่อนที่การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยจะสิ้นสุดลงอีกครั้งเมื่อคณะทหารซึ่งเรียกตนเองว่า “คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)” ได้ทำการรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 และยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 จากนั้นพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะ

¹⁶⁹ จิราภรณ์ คำจันทร์ (2562). *ประชาธิปไตยที่ไม่ตั้งมั่น*. กรุงเทพฯ, มติชน. หน้า 204 - 231.

รักษาความสงบแห่งชาติ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พร้อมทั้งนำระบอบทหารเข้ามาครอบงำการเมือง ปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน¹⁷⁰

ภายใต้บรรยากาศทางการเมืองในช่วงพ.ศ. 2535 – 2557 ที่การเมืองไทยแกว่งไปมาจากการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. 2535-2549) มาเป็นการปกครองภายใต้คณะรัฐประหาร (พ.ศ. 2549-2550) แล้วหวนกลับสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. 2551-2557) พลิกกลับสู่การปกครองภายใต้คณะรัฐประหารอีกครั้งในปี 2557 นั้นในส่วนของ การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีกล่าวได้ว่า ประเด็นเกี่ยวกับสิทธิสตรียังคงเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันสืบเนื่องต่อมา เห็นได้จากการถกเถียงกันเกี่ยวกับสิทธิของสตรีในการทำแท้งซึ่งในทัศนะของนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านสตรีแล้วสิทธิในการทำแท้งถือเป็นสิทธิที่ผู้หญิงพึงมีเหนือร่างกายของตนเอง แต่ข้อเสนอเกี่ยวกับสิทธิของสตรีในการทำแท้งได้ถูกปฏิเสธโดยฝ่ายการเมืองมาโดยตลอดนับตั้งแต่พ.ศ. 2523 ที่มีสมาชิกรัฐสภาผู้แทนราษฎรเสนอต่อสภาให้มีการแก้ไขกฎหมายอาญา มาตรา 305 โดยเพิ่มเงื่อนไขของการทำแท้งที่มีเหตุจากทารกในครรภ์เมื่อคลอดออกมาจะพิการทางกายหรือทางจิต รวมทั้งการทำแท้งด้วยเหตุที่การคุมกำเนิดของหญิงหรือสามี ซึ่งได้รับการบริการจากแพทย์หรือโดยคำสั่งแพทย์แล้วไม่ได้ผล แต่ข้อเสนอนี้ถูกปิดตกไปโดยวุฒิสภา ความพยายามเสนอแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการทำแท้งได้มีต่อมาเป็นระยะ ๆ ในปีพ.ศ. 2524 ปีพ.ศ. 2530 และปีพ.ศ. 2534 แต่ก็ถูกปฏิเสธหรือแช่เรื่องค้างไว้ในขั้นตอนการพิจารณาของรัฐสภา¹⁷¹

หลังจากผ่านเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ในปีพ.ศ. 2535 ผลของการเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตยครั้งใหญ่ของประชาชนครั้งนี้ ทำให้การปกครองประเทศกลับสู่ระบอบประชาธิปไตยอีกครั้งโดยได้รับรัฐบาลที่มาจากเลือกตั้งของประชาชนคือรัฐบาลของนายชวน หลีกภัย (23 กันยายน 2535-13 กรกฎาคม 2538) ในช่วงปลาย ๆ ของรัฐบาลนี้ได้มีกลุ่มองค์กรประชาธิปไตยหลายกลุ่มเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่มาใช้แทนรัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2534 ที่ร่างขึ้นโดยคำสั่งของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รชช.) ซึ่งยึดอำนาจจากรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ กระแสเรียกร้องรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้รับการตอบรับจากรัฐสภาในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย นำมาสู่การตั้งคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คพป.)

¹⁷⁰ บัณฑิต จันทรโรจนกิจ. (2563). *เล่มเดิม*. บทที่ 5 – 6; โดม ไกรปกรณ์. (2563). *เล่มเดิม*. หน้า 179 – 180.

¹⁷¹ ดู ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. (2561). *เล่มเดิม*. หน้า 95-122.

เพื่อจัดทำแผนงานการปฏิรูปการเมืองทั้งระบบ¹⁷² ในบรรยากาศทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนี้ ในปีพ.ศ. 2537 กลุ่มองค์กรผู้หญิง นักวิชาการ และนักกิจกรรมด้านสิทธิสตรี ได้ร่วมกันยื่นข้อเรียกร้องเรื่องการแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการทำแท้งซึ่งเป็นสิทธิของผู้หญิงเหนือร่างกายตนเองให้ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุขนำเรื่องเข้าสู่กระบวนการของรัฐสภา แต่เรื่องนี้หยุดชะงัก ไม่ได้เข้าสู่กระบวนการของรัฐสภาเนื่องจากพรรคพลังธรรมซึ่งเป็นพรรคร่วมรัฐบาลได้มีการปรับเปลี่ยนรัฐมนตรีของพรรคทำให้นายแพทย์อุดมศิลป์ ศรีแสงนาม ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุขและเป็นผู้ผลักดันเรื่องแก้ไขกฎหมายทำแท้งต้องพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีไป¹⁷³

การเคลื่อนไหวทางสังคมเกี่ยวกับการทำแท้งยังคงปรากฏต่อมาเป็นระยะ ๆ โดยในปีพ.ศ. 2544 ได้มีการพูดถึงเรื่องการแก้ไขกฎหมายการทำแท้งอีกครั้งหนึ่ง ข้อเสนอครั้งนี้มาจากแพทยสภาที่เสนอให้กระทรวงสาธารณสุขกำหนดกฎเกณฑ์เงื่อนไขการยุติการตั้งครรภ์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคมไทยที่มีจำนวนผู้หญิงที่ยุติการตั้งครรภ์ในแต่ละปีเป็นจำนวนมากทั้งที่ทำแท้งด้วยสาเหตุความผิดปกติของตัวอ่อนในครรภ์และที่ทำแท้งนอกโรงพยาบาล อย่างไรก็ตาม นำไปสู่ปัญหาการทำแท้งที่ไม่ปลอดภัย เกิดภาวะแทรกซ้อนสูงกว่าการทำแท้งในโรงพยาบาล อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอให้แก้ไขกฎหมายทำแท้งนี้ก็เงียบไป เนื่องจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอดังกล่าวที่อาจนำไปสู่ “การทำแท้งเสรี” ขณะเดียวกันเรื่องการแก้ไขกฎหมายทำแท้งได้เข้าสู่คณะกรรมการศึกษาแนวทางการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 ของแพทยสภา ซึ่งตั้งใจให้เรื่องเงียบเพื่อไม่ให้เป็นปัญหาต่อการทำงานของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขและแพทยสภา ซึ่งทำยที่สุดแล้วในปีพ.ศ. 2548 แพทยสภาสามารถผลักดัน “ข้อบังคับแพทยสภาว่าด้วยหลักเกณฑ์การปฏิบัติเกี่ยวกับการยุติการตั้งครรภ์ทางการแพทย์ตามมาตรา 305 แห่งประมวลกฎหมายอาญา” ได้สำเร็จ ประเด็นหลักของข้อบังคับนี้คือการยุติการตั้งครรภ์โดยแพทย์ให้เป็นที่ไปตามกฎหมายอาญา มาตรา 305 ที่เป็นมา การยุติการตั้งครรภ์นั้นต้องได้รับความยินยอมจากหญิงที่ตั้งครรภ์และผู้ที่ยุติการตั้งครรภ์ต้องเป็นแพทย์ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมตามกฎหมาย แต่สิ่งที่ข้อบังคับแพทยสภาฉบับพ.ศ. 2548 ได้ขยายความเงื่อนไขตามกฎหมายอาญา มาตรา 305 ให้กว้างขึ้นคือ การยุติการตั้งครรภ์โดยแพทย์นี้อนุญาตให้ผู้หญิงยุติการตั้งครรภ์ได้ด้วยเหตุผลสุขภาพทางกายและสุขภาพทางจิต ซึ่งเหตุผลอย่างหลังนี้

¹⁷² บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ. (2563). *เล่มเดิม*. หน้า 157-163.

¹⁷³ กฤตยา อาชวนิจกุล และ กนกวรรณ ธาวรรณ. (2545). “ขบวนการทางสังคมบนมติการเมืองเรื่องเพศและร่างกายผู้หญิง”. ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คณะ. *เล่มเดิม*. หน้า 60-62.

รวมถึงปัญหาสุขภาพจิตที่เกิดจากความเครียดของหญิงที่ตั้งครรภ์ เพราะการที่ไม่มีมีความเครียดสูง นั้นมีความเสี่ยงที่ตัวอ่อนในครรภ์จะเป็นโรคทางพันธุกรรมหรือมีความพิการอย่างรุนแรง โดยการยุติการตั้งครรภ์ของผู้หญิงด้วยเหตุผลที่หญิงนั้นมีความเครียดต้องผ่านการวินิจฉัยและปรึกษาแนะนำทางพันธุศาสตร์โดยแพทย์¹⁷⁴

แม้ว่าการเคลื่อนไหวเรื่องกฎหมายทำแท้งจะไม่ประสบความสำเร็จในแง่ที่ผู้หญิงยังคงไม่มีสิทธิเต็มที่ในการทำแท้งซึ่งถือเป็นสิทธิที่ผู้หญิงพึงมีเหนือร่างกายของตนเอง แต่ข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวแก้ไขกฎหมายทำแท้งในช่วงพ.ศ. 2537-2548 ดังที่กล่าวมาแสดงให้เห็นถึงกระแสการเคลื่อนไหวในประเด็นสิทธิสตรีที่เกิดขึ้นในสังคมไทยช่วงทศวรรษ 2530 ถึงทศวรรษ 2540 ทั้งนี้ กระแสการเคลื่อนไหวเรื่องเกี่ยวกับสิทธิสตรีที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ยังเห็นได้จากกรณีการเคลื่อนไหวเรียกร้องความเสมอภาคให้ความสัมพันธ์แบบหญิงรักหญิงเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง โดยความเคลื่อนไหวประเด็นนี้เริ่มปรากฏในปีพ.ศ. 2529 ที่มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อทำหน้าที่ขับเคลื่อนและจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสตรีร่วมกันเพศขึ้นในนาม “กลุ่มอัญจารี” โดยกลุ่มนี้ได้เป็นเจ้าภาพจัดประชุมเครือข่ายผู้หญิงรักผู้หญิงเอเชีย (Asian Lesbian Network: ALN) ขึ้นในปี พ.ศ. 2533 และมีผู้สนใจเข้าร่วมงานจากหลายประเทศ สำหรับพันธกิจหลักของกลุ่มอัญจารีมีอยู่ด้วยกัน 4 ประการ คือ

1. สนับสนุนให้ผู้ที่มีความสัมพันธ์แบบหญิงรักหญิงมีความเชื่อมั่นในสิทธิและทางเลือกของตนเอง
2. เพื่อขจัดอคติในใจของคนในสังคมและปรับเปลี่ยนทัศนคติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกันกลุ่มนี้ได้อย่างถูกต้อง
3. เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้หญิงรักผู้หญิง
4. เพื่อร่วมมือประสานงานกับองค์กรสิทธิมนุษยชนอื่น ๆ ในการเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรมในทุก ๆ เรื่อง

กลุ่มอัญจารีนี้ได้ทำกิจกรรมเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมกันทางเพศให้แก่สตรีร่วมเพศไม่ว่าจะเป็นการเผยแพร่แนวความคิดต่าง ๆ ลงบนสื่อหลากหลายประเภทไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมเสวนาแลกเปลี่ยนความเห็นบนเวทีวิชาการทั้งในและต่างประเทศ การจัดตั้งวารสารของตนเองในชื่อ “อัญจารีสาร” ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2541 แต่ออกมาได้ฉบับเดียวก็เลิกทำเนื่องจากผลตอบรับไม่ดี จึงเปลี่ยนเป็นเปิดเว็บไซต์ชื่อ www.anjaree.com การรับจดหมายจากสมาชิกกลุ่มรักร่วมเพศที่ส่งเข้ามาพูดคุยเป็นจำนวนมาก จากการเคลื่อนไหวของกลุ่มอัญจารีทำให้ประเด็นหญิงรัก

¹⁷⁴ ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. (2561). *เล่มเดิม*. หน้า 150-157.

หญิงได้รับความสนใจอย่างมากในวงวิชาการทั้งถูกหยิบยกขึ้นเป็นหัวข้อสนทนาในงานเสวนาและมีบรรดานิสิตนักศึกษาให้ความสนใจนำไปใช้เป็นหัวข้อสำหรับทำวิจัยเป็นจำนวนมาก ส่วนผลที่ได้รับจากการเคลื่อนไหวในเรื่องดังกล่าว คือ ทัศนคติของผู้คนในสังคมที่มีต่อกลุ่มหญิงรักหญิงเปลี่ยนแปลงไปในหลายทิศทาง รวมถึงความเข้มงวดในตัวกรอบและจารีตของสังคมต่อบุคคลกลุ่มนี้ก็ผ่อนคลายลงอย่างเห็นได้ชัด¹⁷⁵

ภาพประกอบ 5 หน้าปกวารสารอังจารีสาร

ที่มา: http://thairainbowarchive.anu.edu.au/community/anjaree_san

สำหรับการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมทางเพศให้แก่สตรีรักร่วมเพศนี้กล่าวได้ว่าเป็นประเด็นที่สังคมยังไม่ยอมรับเท่าไรนัก ดังเห็นได้จากปาฐกถาในโอกาสวันสตรีสากลเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2547 ของพันตำรวจโท ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ซึ่งเนื้อหาหลัก ๆ ของปาฐกถาเป็นการกล่าวถึงบทบาทและการต่อสู้เพื่อความเสมอภาคและเท่าเทียมกันด้านต่าง ๆ ของสตรีในระดับสากล การให้ความสำคัญกับภาระหน้าที่ของสตรีในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้ครอบครัวเข้มแข็ง มีการเน้นย้ำความสำคัญของสตรีในบทบาทของการ

¹⁷⁵ กฤตยา อาชวนิจกุล และ กนกวรรณ ธรวารวรรณ. (2545). เล่มเดิม. หน้า 86 - 97.

เป็นแม่ที่ดี รวมถึงกล่าวถึงการสนับสนุนให้เพิ่มโอกาสและบทบาทแก่สตรีไทยด้วย แต่ในปาฐกถา
นี้ นายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ไม่เห็นด้วยกับเรื่องการรับรองสิทธิความเท่าเทียมกันระหว่างหญิง
ชายในทุกด้าน ซึ่งรวมถึงเรื่องสิทธิของสตรีรักร่วมเพศ¹⁷⁶

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าหลังจากกลุ่มอัญจารีได้จุดประกายการเคลื่อนไหวเรียกร้องความ
เท่าเทียมกันทางเพศของหญิงรักเพศเดียวกันขึ้นในช่วงทศวรรษ 2530 ต่อมาในทศวรรษ 2540 การ
เคลื่อนไหวเรียกร้องและแสดงออกถึงความเท่าเทียมของคนรักร่วมเพศในฐานะมนุษย์ที่มีความเท่า
เทียมกันกับคนเพศชายและเพศหญิงซึ่งมีความรักคนต่างเพศตามแบบอย่างที่สังคมกำหนด ได้
ขยายวงกว้างขึ้นดังเห็นได้จากการเดินพาเหรดของเกย์ (ชายรักร่วมเพศ) ซึ่งมีมาตั้งแต่พ.ศ. 2542
สืบเนื่องมาจนถึงพ.ศ. 2552 โดยการเดินพาเหรดนี้เป็นการเรียกร้องและแสดงออกถึงความเท่า
เทียมของชายรักร่วมเพศในฐานะมนุษย์ที่มีความเท่าเทียมกันกับคนอื่น ๆ¹⁷⁷ การที่ผู้วิจัยหยิบยก
กรณีการเคลื่อนไหวเรื่องความเท่าเทียมทางเพศของเกย์หรือชายรักชายขึ้นมากล่าวนี้เพื่อชี้ให้เห็น
ว่าจากกระแสการเคลื่อนไหวประเด็นสิทธิของสตรีที่ยังคงมีอยู่ในช่วงทศวรรษ 2530 เมื่อเข้าสู่
ทศวรรษ 2540 ประเด็นสิทธิความเท่าเทียมกันทางเพศได้ขยายตัวขึ้นมาก การขยายตัวของ
การเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิความเท่าเทียมกันทางเพศในสังคมไทยนี้เป็นบริบทสำคัญที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะ
พิจารณาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในช่วงพ.ศ. 2535-2563
หรือไม่ อย่างไร

4.2 ปัจจัยภายนอกต่อการยกสถานะภาพสตรีระหว่างพ.ศ. 2535 – 2563

นอกจากปัจจัยภายในประเทศที่ได้กล่าวมาแล้ว ในช่วงพ.ศ. 2535-2563 ได้มีปัจจัยจาก
ภายนอกที่มีส่วนยกระดับสถานภาพของสตรีไทย ได้แก่

4.2.1 การประกาศของสหประชาชาติให้ทศวรรษ 2533 – 2543 เป็นทศวรรษ เปลี่ยนผ่านไปสู่ยุคแห่งการพัฒนาในศตวรรษที่ 21

ในปีพ.ศ. 2529 องค์การสหประชาชาติได้ประกาศปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา
(Declaration on the Right to Development) ซึ่งมีเนื้อหาสำคัญมุ่งพัฒนากระบวนการทาง
การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่ยกระดับความผาสุกของประชาชนทั้งหมด หลังจาก

¹⁷⁶ ใจ อึ๊งภากรณ์ และคณะ. *เรื่องเดิม*. หน้า 126 – 127.

¹⁷⁷ นฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษ (2553). *ขบวนการเคลื่อนไหวของเกย์ในสังคมไทย ภาคปฏิบัติและกระบวนการทาง
วิทยานิพนธ์ สส.ด. (การบริหารสังคม), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. หน้า 136 – 160.

ประกาศปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา ในปีพ.ศ. 2529 แล้ว สหประชาชาติได้ประกาศให้ทศวรรษ 2533 – 2543 เป็นทศวรรษเปลี่ยนผ่านไปสู่ยุคแห่งการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 และได้จัดการประชุมระดับโลกว่าด้วยการพัฒนาขึ้น 7 ครั้งดังนี้

1. การประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยเด็ก ณ เมืองนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2533)
2. การประชุมสหประชาชาติเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ณ เมืองริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล (พ.ศ. 2535)
3. การประชุมระดับโลกว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ณ เมืองเวียนนา ประเทศออสเตรีย (พ.ศ. 2536)
4. การประชุมนานาชาติเรื่องประชากรและการพัฒนา ณ เมืองไคโร ประเทศอียิปต์ (พ.ศ. 2537)
5. การประชุมระดับโลกว่าด้วยสตรีครั้งที่ 4 ณ เมืองปักกิ่ง ประเทศจีน (พ.ศ. 2538)
6. การประชุมสุดยอดระดับโลกเรื่องการพัฒนาสังคม ณ เมืองโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก (พ.ศ. 2538)
7. การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ ณ เมืองอิสตันบูล ประเทศตุรกี (พ.ศ. 2539)

การประชุม 7 ครั้งนี้ทำให้ “สิทธิในการพัฒนา” ได้รับการยอมรับโดยเอกฉันท์ว่าเป็น “สิทธิมนุษยชน” อันส่งผลต่อประเด็นสิทธิสตรีด้วยเนื่องจากสิทธิในการพัฒนาถือเป็นสิทธิมนุษยชนของเพศหญิงเช่นเดียวกัน¹⁷⁸

4.2.2 ปฏิญญาเวียนนาและแผนปฏิบัติการ

ในการการประชุมระดับโลกว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งจัดขึ้นที่กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2536 ได้มีการรับรองปฏิญญาเวียนนาและแผนปฏิบัติการโดยเนื้อหาของปฏิญญานี้เสนอให้มองขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีในมิติของการเรียกร้องสิทธิในความเป็นคนเช่นเดียวกับผู้ชาย¹⁷⁹

¹⁷⁸ มาลี พฤกษ์พงศาวลี. (2552). *สิทธิความเป็นคนของผู้หญิง: พันธกรณีระหว่างประเทศ กฎหมาย และข้อถกเถียง*. หน้า 42 – 43.

¹⁷⁹ แหล่งเดิม. หน้า 43 – 44.

4.2.3 ปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี

จากการประชุมระดับโลกว่าด้วยสตรีครั้งที่ 4 ณ เมืองปักกิ่ง ประเทศจีนเมื่อ พ.ศ. 2538 นำมาสู่ “แผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี” ซึ่งเน้นประเด็นที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อความก้าวหน้าของเพศหญิง 12 ประเด็น คือ

1. ความยากจน
2. การศึกษาและการฝึกอบรม
3. สุขภาพ
4. ความรุนแรง
5. การขัดแย้งที่มีการใช้อาวุธ
6. เศรษฐกิจ
7. กลไกเชิงสถาบัน
8. สิทธิมนุษยชน
9. สื่อมวลชน
10. สิ่งแวดล้อม
11. เด็กผู้หญิง
12. การตัดสินใจ

แผนดังกล่าวนี้ได้ระบุว่าจะต้องดำเนินการภายใน 5 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2543) โดยทุกภาคส่วนเพื่อขจัดอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของสตรี¹⁸⁰

4.2.4 เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goal – MDGs)

ประเทศสมาชิกสหประชาชาติได้ร่วมกันกำหนด “เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ” ขึ้นเพื่อพัฒนาคนและลดช่องว่างของการพัฒนาระหว่างประเทศต่าง ๆ ในโลก โดยกำหนดเป้าหมายและระยะเวลาที่แน่นอนในการดำเนินการ คือ ระหว่างปีพ.ศ. 2543 – 2558

ในการประชุมสุดยอดแห่งสหประชาชาติ ณ สำนักงานใหญ่องค์การสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 6 – 8 กันยายน พ.ศ. 2543 รัฐบาลไทยได้ให้การรับรอง “เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ” ร่วมกับประเทศต่าง ๆ อีก 189 ประเทศ โดยจะดำเนินการตามเป้าหมายหลัก 8 ข้อให้บรรลุภายในปีพ.ศ. 2558 คือ

¹⁸⁰ แหล่งเดิม. หน้า 45 – 46.

1. ขจัดความยากจนและความหิวโหย
2. ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา
3. ส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศและส่งเสริมบทบาทสตรี
4. ลดอัตราการตายของเด็ก
5. พัฒนาสุขภาพสตรีมีครรภ์
6. ต่อสู้โรคเอดส์ มาเลเรีย และโรคสำคัญอื่น ๆ
7. รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
8. ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาในประชาคมโลก

เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษนี้แม้จะมีเพียงเป้าหมายที่ 3 ที่กำหนดเกี่ยวกับการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายรวมทั้งการส่งเสริมบทบาทสตรีโดยตรง หากแต่เป้าหมายการพัฒนาข้ออื่น ๆ ก็มีส่วนต่อการพัฒนาสตรีเช่นกัน ทั้งนี้ในปีพ.ศ. 2547 ประเทศไทยได้ส่งรายงานการดำเนินงานตามเป้าหมายแห่งสหประชาชาติต่อสหประชาชาติเป็นฉบับแรก รายงานนี้ชี้ว่าประเทศไทยได้ดำเนินการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษเร็วกว่าที่องค์การสหประชาชาติกำหนดไว้ถึง 10 ปี โดยเฉพาะการดำเนินงานด้านการขจัดความยากจน การจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง การส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ ดังนั้นประเทศไทยจึงริเริ่มโครงการเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษที่ทำท่ายิ่งขึ้น โดยเสนอต่อองค์การสหประชาชาติว่าภายในปีพ.ศ. 2549 ประเทศไทยจะเพิ่มสัดส่วนผู้หญิงในรัฐสภา องค์การบริหารส่วนตำบล และตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงในระบบราชการให้ได้ 2 เท่า¹⁸¹

4.2.5 การให้สัตยาบันอนุสัญญาว่าด้วยการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบขององค์การสหประชาชาติ

องค์การสหประชาชาติได้กำหนดอนุสัญญาว่าด้วยการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบขึ้นในปีพ.ศ. 2522 โดยประเทศส่วนใหญ่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ฟิลิปปินส์ ลาว อินโดนีเซีย เวียดนาม กัมพูชา ลงนามเข้าร่วมอนุสัญญาในปีพ.ศ. 2523 สำหรับไทยได้ลงนามเป็นภาคีของอนุสัญญาในปีพ.ศ. 2528 ดังที่ได้กล่าวในบทที่ 3 แล้ว ทั้งนี้พบนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2524 เป็นต้นมาประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ค่อย ๆ ททยอยยกระดับการเป็นภาคีของอนุสัญญานี้ด้วยการให้สัตยาบัน โดยการให้สัตยาบันของประเทศกึ่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะให้สัตยาบันในช่วงระหว่างพ.ศ. 2535 – 2538 (ดูตารางที่ 11 ประกอบ)

¹⁸¹ แหล่งเดิม. หน้า 46 – 48.

ตาราง 11 ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ให้สัตยาบันต่ออนุสัญญา

ว่าด้วยการบริหารจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ

ประเทศ	วันที่ให้สัตยาบัน (วัน - เดือน - ปีพ.ศ.)
ฟิลิปปินส์	5 สิงหาคม 2524
ลาว	14 สิงหาคม 2524
เวียดนาม	17 กุมภาพันธ์ 2525
อินโดนีเซีย	13 กันยายน 2527
กัมพูชา	5 ตุลาคม 2535
มาเลเซีย	5 กรกฎาคม 2538
ไทย	9 สิงหาคม 2538
สิงคโปร์	5 ตุลาคม 2538

ที่มา: ดัดแปลงจาก ดร.ณิ ตันติวิรมานนท์. (2541). "วิวัฒนาการของขบวนการรณรงค์ประเด็นสตรีในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์". ใน ปาฐกถาติ วลัยเสถียร, ภาวนา พัฒนศิริ, สนิทน์ สิทธิรักษ์ (บรรณาธิการ). *สตรีศึกษา*. หน้า 37.

ข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่านับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2535 เป็นต้นมา ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ความสำคัญและมีข้อผูกพันกับอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบมากยิ่งขึ้น โดยประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศของภูมิภาคนี้ที่ให้ความสำคัญและมีข้อผูกพันกับอนุสัญญาอย่างจริงจังนับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา

4.3 การจัดระบบใหม่ด้านการบริหารราชการในกระทรวงยุติธรรม และการคัดเลือกข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม

บริบทอีกส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าควรนำมาพิจารณาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในช่วงพ.ศ. 2535-2563 หรือไม่ คือความเปลี่ยนแปลงภายในกระทรวงยุติธรรมและระบบการคัดเลือกข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมซึ่งเกิดขึ้นในช่วงพ.ศ. 2534-2543

4.3.1 การจักระบบใหม่ด้านการบริหารราชการในกระทรวงยุติธรรม

สืบเนื่องจากในปี พ.ศ. 2534 ได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม มาตรา 11 ซึ่งบัญญัติให้กระทรวงยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการศาลยุติธรรม ได้แก่ การบริหารจัดการ การจักระบบบริหารงานบุคคลและจัดอัตรากำลัง รวมถึงสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้พิพากษาสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างรวดเร็วและเที่ยงตรง (แต่ไม่รวมถึงการพิจารณาคดี) โดยให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด รับผิดชอบหน้าที่หลัก 9 ประการ ดังนี้

1. อำรงไว้ซึ่งความศักดิ์แห่งกฎหมาย
2. อำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างเสมอภาค เป็นธรรมและรวดเร็ว รวมถึงการขยายงานของศาลออกไปอย่างทั่วถึงเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน และพัฒนาระบบพิจารณาคดีให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ
3. รักษาสถาบันตุลาการให้มีเกียรติศักดิ์ศรี สามารถดำรงตนเป็นอิสระ เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีได้อย่างเป็นธรรม
4. ปรับปรุงแก้ไขและเสนอกฎหมายให้มีความเป็นธรรมและสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม
5. พัฒนางานด้านสนับสนุนการอำนวยความยุติธรรม ได้แก่ งานบังคับคดี และพิทักษ์ทรัพย์ งานคุมประพฤติ ผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ งานพิทักษ์และคุ้มครองเด็ก เยาวชนและครอบครัว งานระงับข้อพิพาททางแพ่งโดยวิธีอนุญาโตตุลาการ รวมทั้งสรรหามาตรการสนับสนุนการอำนวยความยุติธรรมอื่น ๆ เพื่อให้การอำนวยความยุติธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
6. ส่งเสริมให้มีการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมแก่เด็กและเยาวชน ที่กระทำผิดในสังคมร่วมกับชุมชน และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง
7. พัฒนาระบบการบริหารและการปฏิบัติราชการให้ทันสมัย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อราชการและประชาชน
8. พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ทักษะ ทศนคติและจริยธรรมให้เหมาะสมกับการปฏิบัติราชการอย่างมีประสิทธิภาพ ซื่อสัตย์ สุจริต อุทิศตนให้แก่

ราชการ รวมทั้งส่งเสริมคุณธรรมและสร้างความภาคภูมิใจในบทบาท และหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ทุกฝ่าย

9. มุ่งเน้นการให้บริการแก่ประชาชนด้วยความสะดวก รวดเร็ว เป็นธรรม และปลอดภัย และส่งเสริมการให้ความรู้ ความเข้าใจในกฎหมายและ กระบวนการยุติธรรมแก่ประชาชน¹⁸²

นอกจากนี้ยังกำหนดให้กระทรวงยุติธรรมมีส่วนราชการในสังกัด ได้แก่ สำนัก เลขาธิการรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม กรมบังคับคดี สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ และกรมคุมประพฤติ ซึ่งกรมคุมประพฤตินี้แต่เดิมมีฐานะเป็นสำนักงานคุมประพฤติ สังกัด สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม และต่อมาเมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2535 จึง ได้รับการยกฐานะเป็น “กรมคุมประพฤติ” ทั้งนี้เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างสะดวกและคล่องตัว มากยิ่งขึ้น และต่อมาในปี พ.ศ. 2542 จึงได้รับโอนสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ซึ่งก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เพื่อป้องกัน ปราบปรามรวมถึงวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับการฟอกเงิน มาไว้ในกำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมด้วย¹⁸³

การเปลี่ยนแปลงในกระทรวงยุติธรรมยังไม่สิ้นสุดเพียงเท่านั้น เพราะเมื่อรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ประกาศใช้และเนื้อความภายในบัญญัติให้ศาลยุติธรรมมี หน่วยงานตุลาการที่เป็นอิสระโดยจัดตั้งเป็นสำนักงานศาลยุติธรรม และให้มีอิสระในการบริหารงาน บุคคล งานงบประมาณและการดำเนินการอื่น ทำให้กระทรวงยุติธรรมไม่มีอำนาจหน้าที่ใด ๆ เกี่ยวข้องกับงานศาลยุติธรรมอีกต่อไป และให้การแยกศาลยุติธรรมออกจากกระทรวงยุติธรรมโดย มีผลบังคับใช้ตามความแห่งรัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2540 นับตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2543 ทำให้ กระทรวงยุติธรรมเหลือหน่วยงานในสังกัด 3 หน่วยงาน คือ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม กรม คุมประพฤติและกรมบังคับคดี นอกจากนี้ยังพบว่าต่อมาในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการตรา พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรมขึ้นมาเพื่อปรับเปลี่ยนระบบการทำงานในหน่วยงาน ต่าง ๆ ของระบบราชการไทย ในกรณีนี้ได้มีการกำหนดให้กระทรวงยุติธรรมมีหน่วยงานในสังกัดอีก หลายหน่วยงานด้วยกัน ดังนี้

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เป็นหน่วยงานที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ ตามความใน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 30 และ 75 ที่กำหนดว่า

¹⁸² กระทรวงยุติธรรม (2558). 124 ปีกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2534-2558. กรุงเทพฯ, อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน. หน้า 28 – 29.

¹⁸³ แหล่งเดิม. หน้า 29 - 30.

“รัฐต้องดูแลให้ให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จัดระบบงานของกระทรวงยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ และอำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างรวดเร็วและเท่าเทียมกัน”

ด้านหน้าที่ของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพนั้นตามบทบัญญัติของกฎหมายได้กำหนดให้หน่วยงานนี้ทำหน้าที่ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนกลุ่มที่มีความรู้ น้อยและมีอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิที่รัฐมอบให้ประชาชน¹⁸⁴

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน หน่วยงานนี้ได้รับการยกฐานะขึ้นจากสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน โดยบทบัญญัติของกฎหมายได้กำหนดให้กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนทำหน้าที่ควบคุม ดูแล บำบัด แก้ไข ฟื้นฟู ป้องกัน พัฒนาพฤติกรรมเสีย รวมถึงสงเคราะห์เด็กและเยาวชนที่อยู่ระหว่างการสอบสวนหรือพิจารณาคดี และการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนเหล่านั้น

กรมสอบสวนคดีพิเศษ ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2545 โดยมีวัตถุประสงค์ปราบปราม ควบคุมอาชญากรรมพิเศษเกี่ยวกับเศรษฐกิจ คอมพิวเตอร์ หรืออาชญากรรมที่มีอิทธิพลเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างจริงจัง เพื่อป้องกันความเสียหายและผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบเศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงของประเทศให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

สำนักงานกิจการยุติธรรม จัดตั้งขึ้นเพื่อควบคุมการทำงานของกระทรวงยุติธรรมให้มีความเป็นศูนย์กลาง และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อเป้าหมายสูงสุดเพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างแท้จริง

สถาบันนิติวิทยาศาสตร์ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2545 เพื่อให้เป็นหน่วยงานกลางและเป็นหน่วยประสานเรื่องการดำเนินการตรวจด้านนิติวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ความเป็นธรรมในทางคดีแก่ประชาชนผู้ได้รับความเสียหายให้สามารถเข้าถึงหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ และเพื่อให้การเก็บรวบรวมหลักฐานในทางคดีเป็นไปตามมาตรฐาน¹⁸⁵

¹⁸⁴ แหล่งเดิม. หน้า 31.

¹⁸⁵ แหล่งเดิม. หน้า 32.

4.3.2 การปรับเปลี่ยนระบบการคัดเลือกข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม

หลังจากใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2521 มาได้ 22 ปี ในปี 2543 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2543 สาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับใหม่ที่มีการเพิ่มเติมคุณสมบัติของผู้สมัครสอบคัดเลือกเป็นผู้พิพากษาคือ เปิดโอกาสให้นายทหารผู้มีหน้าที่สืบสวนสอบสวน ข้าราชการตำแหน่งเจ้าหน้าที่สืบสวนสอบสวน นักวิชาการตรวจเงินแผ่นดิน (วุฒิทางกฎหมาย) สำนักงานคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน นักวิชาการที่ดิน เจ้าพนักงานเลือกตั้ง ข้าราชการหรือลูกจ้างในกระทรวงยุติธรรม เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือลูกจ้างในหน่วยงานของรัฐ พนักงานของสถาบันการเงิน ที่ผู้บังคับบัญชารับรองว่าได้ปฏิบัติงานตำแหน่งนิติกรตามมาตรฐานในสายงานนิติกรตามที่ ก.พ. กำหนด และผู้ประกอบการวิชาชีพอื่นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย ซึ่ง ก.ต. จะพิจารณาและรับรองเป็นกรณีไป¹⁸⁶

ส่วนระบบการคัดเลือกผู้พิพากษา มีด้วยกัน 3 วิธี คือ 1) การสอบคัดเลือก 2) การทดสอบความรู้ 3) การคัดเลือกพิเศษ ซึ่งมีเนื้อหา ดังนี้

- 1.) การสอบคัดเลือก ผู้รับการทดสอบจะต้องเป็นผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางกฎหมาย (นิติศาสตรบัณฑิต) รวมถึงเป็นผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรเนติบัณฑิตและมีประสบการณ์การทำงานตำแหน่งที่ ก.ต. รับรอง ขึ้นต่ำตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติฉบับนี้
- 2.) การทดสอบความรู้ มีการเพิ่มเติมคุณสมบัติจากกรณีตามข้อ 1.) คือ
  - 2.1 สอบไล่ได้ปริญญาหรือประกาศนียบัติทางกฎหมายจากต่างประเทศ ในหลักสูตรเดียวไม่ต่ำกว่า 3 ปี หรือจบการศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิตสาขากฎหมายจากมหาวิทยาลัยในประเทศไทยที่ ก.ต. รับรอง
  - 2.2 สอบไล่ได้ปริญญาหลักสูตรเดียวไม่น้อยกว่า 2 ปีหรือหลายหลักสูตรรวมกันไม่น้อยกว่า 2 ปี และมีประสบการณ์การทำงานตำแหน่งที่ ก.ต. รับรองไม่น้อยกว่า 1 ปี
  - 2.3 สอบไล่ได้ตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยในประเทศไทยที่ ก.ต. รับรอง และมีประสบการณ์การทำงานตำแหน่งที่ ก.ต. รับรองไม่น้อยกว่า 1 ปี

¹⁸⁶ สัตยชัย ผลฉายและคณะ. เล่มเดิม. หน้า 28.

2.4 เป็นนิติศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยม และเป็นอาจารย์ประจำคณะ
นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยของรัฐไม่น้อยกว่า 5 ปี

2.5 เป็นนิติศาสตรบัณฑิตและเป็นข้าราชการศาลยุติธรรมซึ่งประกอบ
อาชีพตามที่ ก.ต. รับรองไม่น้อยกว่า 6 ปี รวมถึงเป็นบุคคลที่
เลขาธิการศาลยุติธรรมรับรองว่ามีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรู้
ความสามารถและเป็นที่ยอมรับว่าสามารถปฏิบัติหน้าที่ข้าราชการ
ตุลาการได้

2.6 สอบไล่ได้ปริญญาโทหรือปริญญาเอกในสาขาที่ ก.ต. กำหนด และมี
ประสบการณ์การทำงานตำแหน่งที่ ก.ต. รับรองไม่น้อยกว่า 3 ปี

2.7 เป็นนิติศาสตรบัณฑิตที่มีประสบการณ์การทำงานตำแหน่งที่ ก.ต.
รับรองไม่น้อยกว่า 10 ปี จนมีความรู้ในวิชาชีพนั้น ๆ

3.) การคัดเลือกกรณีพิเศษ คัดเลือกจากบุคคลที่มีคุณสมบัติ คือ เป็นหรือเคย
เป็นศาสตราจารย์หรือรองศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยของรัฐ เป็นหรือเคยเป็น
อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐไม่น้อยกว่า 5 ปี เป็น
หรือเคยเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญหรือข้าราชการประเภทอื่นในตำแหน่งไม่
ต่ำกว่าผู้อำนวยการกองหรือเทียบเท่า เป็นหรือเคยเป็นทนายความไม่น้อย
กว่า 10 ปี รวมถึงต้องผ่านเกณฑ์คุณสมบัติตามข้อ 1.) และเป็นผู้มีความ
ซื่อสัตย์สุจริตรวมถึงมีความประพฤติเหมาะสมด้วย¹⁸⁷

ขั้นตอนต่อไปคือ การสอบข้อเขียนเพื่อทดสอบความรู้และความสามารถในการใช้
กฎหมาย รวมถึงการคิดวิเคราะห์ และตีความกฎหมายรวมถึงการนำตัวบทกฎหมายมาปรับใช้กับ
กรณีปัญหาที่โจทย์ตั้งมาให้ การทดสอบขั้นนี้จะมีข้อสอบวัดความรู้ในส่วนของกฎหมายแพ่งและ
พาณิชย์ กฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
กฎหมายลักษณะพยานหลักฐานพระธรรมนูญศาลยุติธรรม กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลแขวง
กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายวิชาเลือก และการทดสอบภาษาอังกฤษ ซึ่งข้อสอบดังกล่าวจะออก
โดยผู้พิพากษาศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาครวมประมาณ 50 คน หาก
คณะกรรมการออกข้อสอบคนใดมีญาติพี่น้องหรือคนสนิทเป็นหนึ่งในผู้สมัครสอบ บุคคลนั้น

¹⁸⁷ แหล่งเดิม. หน้า 29.

จะต้องถอนตัวจากการเป็นกรรมการสอบทันทีเพราะถือว่าขาดคุณสมบัติ และในวันสอบคัดเลือก คณะกรรมการจะเข้าประชุมใหญ่เพื่อลงมติแก้ไข ปรับปรุงและคัดเลือกข้อสอบจากทั้งหมดที่ คณะกรรมการผู้ออกข้อสอบส่งมาให้เลือกเพียงกลุ่มวิชาละ 1 ข้อเท่านั้น เพื่อส่งพิมพ์และส่งไปยัง ศูนย์สอบจุดต่าง ๆ ในขณะที่ทำการสอบ กรรมการผู้เข้าประชุมใหญ่ (ที่ห้ามนำเครื่องมือสื่อสารเข้า ห้องประชุม) จะต้องนั่งอยู่ในห้องประชุมนั้นจนการสอบผ่านไปแล้วเกิน 1 ชั่วโมงถึงจะออกจาก ห้องนั้นได้

สำหรับการเฉลยข้อสอบจะมีขึ้นในวันรุ่งขึ้น จากนั้นจึงส่งเฉลยข้อสอบ (ธงคำตอบ) ให้กรรมการผู้มีหน้าที่ตรวจข้อสอบ ซึ่งข้อสอบ 1 ข้อของผู้สมัครสอบ 1 คนจะมีกรรมการตรวจ 2 คน โดยแยกกันตรวจและบันทึกคะแนนที่ตรวจไว้ในกระดาษต่างหากคนละแผ่น จากนั้นให้นำ คะแนนมารวมและทำการเฉลี่ยเพื่อให้ได้เป็นคะแนนคำตอบของข้อนั้น ๆ ต่อจากนั้นประมาณ 1 สัปดาห์จะมีได้ประกาศผลสอบข้อเขียน แล้วจัดสอบปากเปล่าในอีกประมาณ 1 เดือนถัดไป¹⁸⁸ การ สอบปากเปล่าจะมีขึ้นประมาณ 1 – 3 โด๊ะขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้มีสิทธิสอบ แต่ละโด้ะจะมี กรรมการประมาณประมาณ 3 – 5 คน โดยคำถามที่ตั้งขึ้นจะเป็นคำถามเดียวกันทั้งหมดในวันหนึ่ง ๆ¹⁸⁹ จากนั้นจะนำคะแนนส่วนของข้อเขียนและการสอบปากเปล่ามารวมกัน ผู้ที่สอบได้คะแนน รวมกันไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 จึงจะจัดอยู่ในเกณฑ์ที่จะได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการใน ตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาได้¹⁹⁰

หลังประกาศผลผู้สอบผ่านทั้งข้อเขียนและปากเปล่าแล้ว จะได้มีการตรวจสอบ ประวัติของผู้สอบผ่านว่ามีประวัติอาชญากรรมหรือไม่ ก่อนที่จะบรรจุให้ผู้สอบผ่านเข้ารับราชการ ในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาต่อไป ระหว่างขั้นตอนก่อนได้รับการแต่งตั้งนี้มีคุณสมบัติครบถ้วน จะต้องเข้ารับการอบรมตามหลักสูตรซึ่งใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 1 ปี ถึงจะได้รับการแต่งตั้งให้ดำรง ตำแหน่งผู้พิพากษาประจำศาลซึ่งมีอำนาจในการพิจารณาคดีในขอบเขตที่จำกัด¹⁹¹ ทั้งนี้การอบรม

¹⁸⁸ ระหว่างนี้อนุกรรมการและผู้ได้รับการแต่งตั้งจากคณะกรรมการจะทำหน้าที่ตรวจสอบและ กลับกรองคุณสมบัติของผู้ที่สอบผ่านข้อเขียน ภายในระยะเวลาที่วันนี้ได้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปส่ง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องของผู้สอบผ่านข้อเขียนให้กรรมการเพื่อใช้ประกอบการตรวจสอบและคัดกรองคุณสมบัติและ ความเหมาะสมของบุคคลนั้น ๆ ด้วย

¹⁸⁹ คำถามที่ใช้สำหรับสอบปากเปล่าจะเป็นคำถามที่ผู้เข้ารับการทดสอบไม่รู้มาก่อน และถ้ามีการสอบ มากกว่า 1 วัน วันต่อ ๆ ไปจะต้องตั้งคำถามใหม่

¹⁹⁰ สัจชัย ผลฉาย และคณะ. (2546). *เล่มเดิม*. หน้า 32 - 34.

¹⁹¹ ขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลา 3 ปี ซึ่งเป็นเวลาของการประเมินความเหมาะสมสำหรับพิจารณาแต่งตั้งให้ ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาประจำศาลในลำดับถัดไป

การอบรมข้าราชการตุลาการตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาตั้งแต่ พ.ศ. 2530 เป็นต้นมาจะเป็นการอบรมที่สำนักพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการซึ่งได้แบ่งรูปแบบการอบรมเป็น 2 ช่วง คือการอบรมภาควิทยากรประมาณ 4 – 6 เดือน และการอบรมภาคปฏิบัติซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 8 เดือน¹⁹² หลังจากการอบรมสิ้นสุดลงจึงจัดให้มีการประเมินความรู้ภาคปฏิบัติอีกชั้นตอนหนึ่ง ได้แก่ การส่งคำร้อง การชี้สองสถาน การกำหนดประเด็นข้อพิพาทแห่งคดี การกำหนดหน้าให้นำสืบและทดสอบจริยธรรมตามประมวลจริยธรรมอีกทีหนึ่ง ถึงจะเสร็จสิ้นกระบวนการคัดเลือกเพื่อแต่งตั้งบุคคลเข้ารับราชการตำแหน่งข้าราชการตุลาการได้¹⁹³ สำหรับผู้ที่ไม่ผ่านการอบรมในปีแรกจะต้องเข้ารับการอบรมในปีถัดไป และหากอบรมครบ 2 ปีและผลยังไม่เป็นที่น่าพึงพอใจ รัฐมนตรีมีอำนาจสั่งให้ผู้นั้นออกจากราชการได้¹⁹⁴ ซึ่งการประเมินเหล่านี้มีผลเพียงผ่านกับไม่ผ่าน ไม่มีผลต่อการปรับลำดับอาวุโส

4.3.3 แนวโน้มการประกอบอาชีพข้าราชการฝ่ายตุลาการของสตรีไทย ช่วงปี พ.ศ. 2535 - 2563

จากพลวัตความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยตลอดช่วงพ.ศ. 2535 – 2563 เช่น การยกเลิกรัฐธรรมนูญและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่อันเป็นผลจากการรัฐประหารที่เกิดขึ้น 2 ครั้ง ในช่วงพ.ศ. 2535-2563 การเพิ่มจำนวนของสตรีที่สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศใหญ่ในโลกตะวันตกที่ให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิและความเสมอภาคของคนในสังคม ทำให้ประเด็นเรื่องสิทธิและความเสมอภาคของคนเป็นประเด็นที่ถูกหยิบยกมาพูดถึงและเรียกร้องอยู่เสมอ ๆ ตามโอกาสต่าง ๆ น่าสนใจว่านับตั้งแต่พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา สตรีสนใจศึกษาวิชากฎหมายกันมากขึ้นเนื่องด้วยการประกอบ

¹⁹² การอบรมภาควิทยากร จะเน้นที่การปฐมนิเทศและการให้ความรู้ภาคทฤษฎีเป็นหลักซึ่งอบรมโดยวิทยากรภายในलयนอกผลัดเปลี่ยนกันไป ส่วนการอบรมภาคปฏิบัติจะเน้นให้ผู้ช่วยผู้พิพากษาได้ปฏิบัติงานจริงในศาลชั้นต้นต่าง ๆ ทั้งศาลแพ่งและศาลอาญา ศาลละประมาณ 4 เดือน และมีการปรับรูปแบบการอบรมตั้งแต่วันที่ 54 เป็นต้นมาโดยให้อบรมภาคปฐมนิเทศประมาณ 4 – 6 สัปดาห์ และส่งไปฝึกตามศาลชั้นต้นต่าง ๆ อีกศาลละประมาณ 8 เดือน แล้วกลับมาอบรมภาควิทยากรอีกประมาณ 12 – 16 สัปดาห์ ซึ่งรวมถึงการศึกษาดูงานด้วย แล้วส่งไปฝึกภาคปฏิบัติอีกประมาณ 16 สัปดาห์ จึงจะถือว่าครบถ้วนตามหลักสูตร

¹⁹³ สัตยชัย ผลฉาย และคณะ. (2546). *เล่มเดิม*. หน้า 36 - 39.

¹⁹⁴ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พุทธศักราช 2485 มาตรา 27 และ พุทธศักราช 2497 มาตรา 14 วรรค 2. อ้างถึงในสัตยชัย ผลฉาย และคณะ. *เล่มเดิม* หน้า 36.

อาชีพด้านกฎหมายเป็นวิชาชีพที่มีเกียรติ น่าเชื่อถือ อีกทั้งการประกอบอาชีพด้านกฎหมายยังส่งเสริมให้ผู้ศึกษาหรือผู้ประกอบการวิชาชีพทางด้านนี้มีภาพลักษณ์เป็นคนฉลาด หัวใจและมีไหวพริบดีอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากกรณีของ จูฑิติมา แซ่เตี๋ย อดีตบัณฑิตคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่หลังจากทำอาชีพผู้ตรวจสอบบัญชีได้เพียง 3 ปีก็ผันตัวมาเรียนคณะนิติศาสตร์ ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (เกียรตินิยมอันดับ 1) และเนติบัณฑิตไทยเกียรตินิยม สมัยที่ 63 (จบการศึกษา พ.ศ. 2553)¹⁹⁵ โดยในปี พ.ศ. 2557 จูฑิติมา แซ่เตี๋ย สามารถสอบเข้ารับราชการได้ทั้งสนามผู้ช่วยผู้พิพากษาและสนามอัยการผู้ช่วย (สอบติดผู้ช่วยผู้พิพากษาก่อน) แต่สุดท้ายจูฑิติมาก็สละสิทธิการรับราชการตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาและเลือกรับราชการตำแหน่งอัยการผู้ช่วยแทน โดยออกมาชี้แจงผ่านทางเฟซบุ๊กแฟนเพจว่าตนอยากเป็นอัยการมากกว่า แต่เนื่องจากช่วงนั้นมีสถานการณ์ทางการเมืองทำให้สนามสอบอัยการถูกเลื่อนออกไป จึงตัดสินใจลงสอบสนามผู้ช่วยผู้พิพากษาไปก่อน¹⁹⁶

ภาพประกอบ 6 คุณจูฑิติมา แซ่เตี๋ย

ที่มา: https://web.facebook.com/ThitimaSaetia?_rdc=1&_rdr

¹⁹⁵ Thammasat Relation Office Thammasat University. "นางสาวจูฑิติมา แซ่เตี๋ย ศิษย์เก่าคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สอบเนติบัณฑิตได้คะแนนอันดับ 1 (เกียรตินิยม) ในรอบ 30 ปี." Retrieved 25 พฤษภาคม, 2565, from <http://www.relations.tu.ac.th/en/news/detail.aspx?id=649&cid=1>.

¹⁹⁶ จูฑิติมา แซ่เตี๋ย. (แก้ไขล่าสุด 4 ธันวาคม 2557). "เรียบเรียงจาก เฟซบุ๊ก "จูฑิติมา แซ่เตี๋ย." Retrieved 25 พฤษภาคม, 2565, from https://web.facebook.com/ThitimaSaetia/posts/680983502000078/?_rdc=1&_rdr.

อีกกรณีหนึ่งที่กลายเป็นแรงบันดาลใจแก่นักศึกษาวิชากฎหมายที่รู้เรื่องราวของผู้พิพากษาสตรีท่านนี้คือกรณีของคุณลัดดาวรรณ หลวงอาจ ผู้พิพากษาหญิงที่มีต้นทุนชีวิตค่อนข้างติดลบ มีพื้นเพเดิมอยู่ในพื้นที่ห่างไกลแถบภาคอีสานและต้องขึ้นคั้งเดินทางร่วม 30 กิโลเมตรเพื่อไปเรียนในตัวอำเภอ หลังจากจบมัธยมศึกษาตอนต้น คุณลัดดาวรรณได้ลาออกมาเรียนการศึกษานอกโรงเรียนควบคู่ไปกับการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมไปด้วย ทั้งนี้คุณลัดดาวรรณได้ศึกษาระดับปริญญาตรีที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง จนสำเร็จการศึกษาเป็นนิติศาสตรบัณฑิตด้วยเวลา 3 ปี และศึกษาต่อเนติบัณฑิตอีก 1 ปี จากนั้นได้ทำงานด้านกฎหมายเพื่อให้มีคุณสมบัติครบถ้วน (มีประสบการณ์การทำงานในตำแหน่งที่คณะกรรมการตุลาการ (ก.ต.) รับรองไม่น้อยกว่า 2 ปี) ต่อมาได้สมัครสอบคัดเลือกเป็นผู้พิพากษาโดยสอบผ่านขณะที่มีอายุ 27 ปี¹⁹⁷ จากการให้สัมภาษณ์ครั้งหนึ่ง คุณลัดดาวรรณเล่าว่าส่วนตัวชอบอ่านหนังสือมาก และมีผู้พิพากษาท่านหนึ่งที่เป็นอาจารย์พิเศษจุดประกายให้อยากเป็นผู้พิพากษา เพราะอาชีพนี้เป็นอาชีพที่ไม่มีเส้นสาย ต้องใช้ความสามารถส่วนตัวล้วน ๆ อีกทั้งการเลื่อนตำแหน่งยังเป็นไปตามระบบอาวุโสเท่านั้น¹⁹⁸

จากกรณีข้างต้นทำให้เห็นว่าค่านิยมของสตรีไทยต่ออาชีพข้าราชการตุลาการหรือวิชาชีพสายกฎหมายมีความแตกต่างจากสตรีในช่วงเวลาก่อนหน้านี้เป็นอย่างมาก (เทียบกับกรณีของคุณสมลักษณ์ จัตุระบวณพล ในบทที่ 3) โดยนับตั้งแต่พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา สตรีมองว่าอาชีพผู้พิพากษาเป็นอาชีพที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี ต้องแลกด้วยความพยายามอย่างยิ่งยวดจึงเป็นอาชีพที่นำมาซึ่งความภาคภูมิใจของสตรีที่ได้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษา

¹⁹⁷ คุณลัดดาวรรณ หลวงอาจ อบรมเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาประจำศาลที่ศาลจังหวัดนันทวี (เป็นลำดับการแบ่งเขตอำนาจศาลตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับเขตจังหวัดในการแบ่งการปกครองของประเทศไทย) จังหวัดสงขลา 2 ปี และเป็นผู้พิพากษาศาลแพ่ง 5 ปี (ข้อมูล ณ วันที่ 25 กรกฎาคม 2556)

¹⁹⁸ ปรีกษาทนายความ. "สาวโรงงานสอบเป็นผู้พิพากษาได้ตั้งแต่อายุ 27 อาชีพทรงเกียรติที่ได้มาเพราะความพยายาม. เส้นทางเศรษฐกิจออนไลน์." from https://www.sentangsedtee.com/unique-career/article_127845.

ภาพประกอบ 7 คุณลัดดาวรรณ หลวงอาจ

ที่มา:

http://www.thousandreason.com/post03159411016726?utm_source=thousandreason.com&utm_medium=bottom_recommend

4.4 เส้นทางของสตรีในอาชีพผู้พิพากษา: กรณีศึกษา เมธินี ชโลธร

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา จำนวนบัณฑิตหญิงที่สำเร็จการศึกษาเป็นนิติศาสตร์บัณฑิตมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ แสดงให้เห็นว่าแนวคิดและค่านิยมเกี่ยวกับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาและแนวทางการประกอบอาชีพของสตรีในสังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงไปจากช่วงเวลาก่อนหน้าเป็นอย่างมาก รวมถึงชี้ให้เห็นด้วยว่ากระแสการเรียกร้องความเสมอภาคทางเพศมีผลต่อความคิดของคนรุ่นต่อ ๆ มาได้ โดยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ที่มีการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าไปทำงานในศาลฎีกาได้ ชีวิตการทำงานของผู้พิพากษาสตรีก็ก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ มีสตรีหลายท่านได้ขึ้นสู่ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาอยู่เป็นระยะ ที่สำคัญคือในปี พ.ศ. 2563 ได้เกิดปรากฏการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยคือ ผู้พิพากษาหญิง เมธินี ชโลธร ได้ดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา¹⁹⁹ ซึ่งเป็นประมุขสูงสุดของระบบศาลของไทยเป็นคนแรกในหน้าประวัติศาสตร์ศาลยุติธรรมของไทย

¹⁹⁹ สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสามเสนวิทยาลัย ปริญญาตรีนิติศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 2) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารงานยุติธรรม)

ภาพประกอบ 8 คุณเมทินี ชโลธร

ที่มา: <https://mgronline.com/crime/detail/9630000133772>

นางเมทินี เริ่มก้าวเข้าสู่เส้นทางสายข้าราชการตุลาการในปี พ.ศ. 2524 ในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษาประจำจังหวัดครั้งแรกที่ศาลจังหวัดสุรินทร์เมื่อปี พ.ศ. 2526 นางเมทินีขึ้นสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าศาลชั้นต้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2533 เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอาญาเมื่อปี พ.ศ. 2540 จากนั้นจึงเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ในปี พ.ศ. 2541 และผู้พิพากษาศาลฎีกาในปี พ.ศ. 2552 ประธานศาลอุทธรณ์ในปี พ.ศ. 2559 และขึ้นสู่ตำแหน่งรองประธานศาลฎีกาปี พ.ศ. 2561 แล้วถึงก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งประมุขสูงสุดของศาลยุติธรรมไทยในปี พ.ศ. 2563²⁰⁰ โดยประกาศราชกิจจานุเบกษาเรื่องแต่งตั้งประธานศาลฎีกา เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2563 ได้กล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งนางเมทินี ชโลธร ให้ดำรงตำแหน่งตามที่คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมมีมติเห็นชอบให้แต่งตั้งนางเมทินีดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา แทนนายไสลเกษ วัฒนพันธุ์ ที่จะพ้นวาระประธานศาลฎีกาในวันที่ 1 ตุลาคม 2563²⁰¹ ในการนี้ได้มีการสับเปลี่ยนโยกย้ายตำแหน่งอื่น ๆ อีก

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และเนติบัณฑิตไทย

²⁰⁰ สำนักประธานศาลฎีกา. Retrieved 25 พฤษภาคม, 2565, from <https://opsc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/10/iid/214237>.

²⁰¹ ประกาศ แต่งตั้งประธานศาลฎีกา (2563). ราชกิจจานุเบกษา. หน้า 1.

48 ตำแหน่งที่น่าสนใจคือในจำนวนนี้มีสตรีอีกท่านหนึ่ง คือ ปียกุล บุญเพิ่ม ได้เลื่อนตำแหน่งจากประธานแผนกคดีล้มละลายในศาลฎีกา เป็นประธานศาลอุทธรณ์และมีโอกาสจะได้ขึ้นเป็นประธานศาลฎีกาต่อจากนางเมทินีในวาระถัดไป²⁰²

เมื่อพิจารณาประกาศราชกิจจานุเบกษาแต่งตั้งนางเมทินี ชโลธร ดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกาตามที่คณะกรรมการตุลาการมีมติเห็นชอบให้นางเมทินีดำรงตำแหน่งแทนที่นายไสลเกษ วัฒนพันธุ์ ซึ่งกำลังจะพ้นวาระไป โดยพิจารณาประกอบกับที่งานศึกษาของ ประภาพรธณ อุดมจรรยา ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงบนเส้นทางนักบริหารในระบบราชการด้านตุลาการ ได้ชี้ให้เห็นว่า ในมิติทางประวัติศาสตร์นั้นนับตั้งแต่มีการตั้งคณะกรรมการตุลาการ (ก.ต.) ขึ้นตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2477 เพื่อทำหน้าที่เป็นองค์การกลางบริหารงานบุคคลของผู้พิพากษา โดยคณะกรรมการตุลาการนี้มีจำนวน 12 คนแบ่งออกเป็น 4 มาจากการเลือกตั้งและที่เป็นโดยตำแหน่ง ซึ่งอย่างหลังนี้ต้องเป็นข้าราชการตุลาการหรือข้าราชการตุลาการบำนาญเท่านั้น การบริหารงานบุคคลของคณะกรรมการตุลาการยึดหลักการบริหารงานบุคคลตามระบบคุณธรรมและอาศัยระบบอาวุโสเป็นแนวบรรทัดฐานในการเลื่อนขั้น ตำแหน่ง และเงินเดือนของข้าราชการตุลาการ ถึงกระนั้นการพิจารณาของคณะกรรมการตุลาการมีปมปัญหาอยู่บ้างตรงที่การพิจารณาของคณะกรรมการตุลาการไม่ได้ทำโดยเปิดเผยให้ผู้มีผลกระทบได้ทราบข้อมูลหรือรู้ตัวเพื่อโต้แย้งถึงที่มาของหลักฐานที่ใช้ในการพิจารณาว่าไม่ถูกต้องหรือไม่ นอกจากนี้ยังนำเอาปัจจัยอื่น เช่น เพศ ครอบครัว มาเป็นส่วนประกอบในการพิจารณาด้วย แม้ว่าโดยภาพรวมแล้วการพิจารณาของคณะกรรมการตุลาการยึดถือระบบคุณธรรมและระบบอาวุโสเป็นหลักก็ตาม²⁰³

อาจกล่าวได้ว่า การที่นางเมทินี ชโลธร ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกาได้นั้นเป็นด้วยปัจจัยของระบบคุณธรรมและระบบอาวุโสที่คณะกรรมการตุลาการใช้ในการพิจารณาเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง ข้าราชการตุลาการ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกระแสการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรีและความเสมอภาคทางเพศที่มีอยู่ในช่วงพ.ศ. 2535 – 2563 แต่อย่างใด ทั้งนี้การขึ้นสู่ตำแหน่งประธานศาลฎีกาของนางเมทินี ชโลธร ได้ก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ถึงความเหมาะสมจากกลุ่มผู้ใช้สื่อ

²⁰² THE STANDARD TEAM. (2561). "ก.ต. เห็นชอบ 'เมทินี ชโลธร' เป็นประธานศาลฎีกาคนแรกในหน้าประวัติศาสตร์." Retrieved 26 พฤษภาคม, 2565, from https://thestandard.co/sec-approved-with-metini-chalothorn-to-be-president-of-the-supreme-court/?fbclid=IwAR1uWClJulS7Ogbysx7tdYIK9ymRSEeTDHBk2COjwAH_dhvtptVlSnFNtO0.

²⁰³ ประภาพรธณ อุดมจรรยา. (2541). *เล่มเดิม*. หน้า 6-7, 21.

สังคมออนไลน์จำนวนหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2563 ได้มีผู้ใช้เฟซบุ๊กและทวิตเตอร์นำ ภาพบุคคลลักษณะคล้ายนางเมทินี สมัยที่มีการชุมนุมทางการเมืองช่วงปลายปี พ.ศ. 2556 - ต้นปี พ.ศ. 2557 (ไม่ปรากฏวันและเวลาเป็นที่แน่ชัด) ออกมาเผยแพร่พร้อมทั้งตั้งประเด็นถึงความเหมาะสมและการวางตัวเป็นกลางตามประมวลจริยธรรมข้าราชการศาลยุติธรรม²⁰⁴ ข้อ 4 หรือไม่ โดยสื่อได้โทรศัพท์ไปสอบถาม ณ หน่วยงานต้นสังกัดแต่กลับไม่ได้รับการยืนยันว่าบุคคลในรูปใช้นางเมทินีหรือไม่ ทั้งยังเลี่ยงตอบคำถามในทุกกรณีเนื่องจากไม่อยู่ในเขตอำนาจที่จะกระทำได้²⁰⁵ ซึ่งต่อมาคณะกรรมการตุลาการ (ก.ต.) ไม่ได้มีเจตนาสนใจต่อประเด็นที่เกิดขึ้น ได้ดำเนินการตั้งคณะกรรมการจำนวน 15 คนเพื่อพิจารณากรณีดังกล่าว และได้ตั้งประเด็นคำถามเกี่ยวกับการวางตัวเป็นกลางรวมถึงพิจารณาในข้อที่ว่าผู้พิพากษาสามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองหรือไม่ กิจกรรมดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เป็นการขัดต่อประมวลจริยธรรมข้าราชการศาลยุติธรรมหรือไม่ โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นคณะกรรมการพิจารณาคณะนางเมทินี ชโลธร ได้ให้ความเห็นที่แตกต่างกัน ดังที่นางนุจรินทร์ จันทร์พรายศรี (ผู้พิพากษาศาลฎีกา) อภิปรายว่าการเข้าร่วมชุมนุมของนางเมทินี ถือเป็นพฤติกรรมที่เข้าข่ายของการไม่วางตัวเป็นกลางทางการเมืองได้ เพราะในภาพชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าอยู่กับผู้ชุมนุมกลุ่มใด แต่ภาพเพียงภาพเดียวไม่สามารถเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าการที่นางเมทินีอยู่กับบุคคลผู้เข้าร่วมการชุมนุมนั้นเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกว่าให้การสนับสนุนกลุ่มผู้ชุมนุมฝ่ายนั้น เพราะจากภาพนางเมทินีนั่งในท่าที่สบาย ๆ อยู่กับเพื่อนผู้หญิงอีกคนหนึ่งตรงบริเวณสนามหญ้าซึ่งห่างจากเวทีชุมนุมมาก อีกทั้งการแต่งกายก็ไม่ได้บ่งบอกว่าสนับสนุนหรือเชียร์ผู้ชุมนุมฝ่ายใดเลย ส่วนนายวรสิทธิ์ โรจนพานิช (ผู้ทรงคุณวุฒิบุคคลภายนอก) ได้ให้ความเห็นว่า การไปชุมนุมกับกลุ่มคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) นั้นควรเป็น “ความสง่างามของผู้พิพากษา” เนื่องจากกระทำด้วยความรักชาติ รักสถาบัน รวมถึงคณะกรรมการท่านอื่น ๆ ที่มีความเห็นในทางเดียวกันว่าการไปร่วมชุมนุมเป็นเพียงการเข้าไปเพื่อรับรู้สภาพอารมณ์ของคนในสังคม ณ ช่วงเวลาดังกล่าวเท่านั้น เพียงแค่การเข้าร่วมแต่ไม่ได้

²⁰⁴ ประมวลจริยธรรมข้าราชการศาลยุติธรรม ข้อ 4 บัญญัติว่า ข้าราชการศาลยุติธรรมจักต้องวางตัวเป็นกลางและปราศจากอคติในการปฏิบัติหน้าที่ แต่งให้กายสุภาพเรียบร้อย ใ่วาจจาที่สุภาพ ให้ความเสมอภาค และรับฟังผู้มาติดต่อราชการอย่างตั้งใจ ทั้งจักต้องปฏิบัติงานในหน้าที่รับผิดชอบของตนด้วยความรวดเร็ว มิให้เกิดความเสียหายหรือกระทบกระเทือนต่อการดำเนินคดีของผู้มาติดต่อราชการ

²⁰⁵ ประชาไทย. (2563). "ว่อนเน็ต ภาพคนหน้าคล้าย ปช.ศาลฎีกาคนใหม่ร่วมชุมนุม กปปส. เซ็กหน่วยงานเกี่ยวข้องไม่สามารถให้คำตอบได้." Retrieved 26 พฤษภาคม, 2565, from <https://prachatai.com/journal/2020/10/89777>.

แสดงออกชัดเจนว่าสนับสนุนกิจกรรมกลุ่มจะถือว่าฝักใฝ่การเมืองไม่ได้ มีเพียงนายกฤษฎี จิตธรรารักษ์ที่มีความเห็นว่าการกระทำดังกล่าวของนางเมทินีเข้าข่ายเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม แต่ไม่ใช่ความผิดถึงขนาดทำให้ขาดคุณสมบัติของประธานศาลฎีกา เพียงแค่ตักเตือนก็น่าจะเพียงพอแล้ว สุดท้ายที่ประชุมได้มีมติ 13 ต่อ 1 เห็นชอบให้นางเมทินี ชโลธร ดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกาต่อไป²⁰⁶

สรุปท้ายบท

ช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2535 – 2563 ได้เกิดกระแสการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิความเสมอภาคทางเพศของสตรีที่เห็นได้ชัด โดยภายในประเทศได้มีการเสนอให้ปรับแก้กฎหมายเกี่ยวกับการทำแท้งให้สตรีมีสิทธิในการยุติการตั้งครรภ์อันเป็นสิทธิที่ผู้หญิงพึงมีเหนือร่างกายของตนเอง แต่การเคลื่อนไหวประเด็นนี้ได้ถูกคัดค้านหรือปฏิเสธอยู่เสมอ นอกจากนี้การเคลื่อนไหวเรียกร้องความเสมอภาคทางเพศได้ขยายขอบเขตมาสู่การเรียกร้องและแสดงออกถึงสิทธิและตัวตนของคนรักร่วมเพศ อีกทั้งยังมีปัจจัยจากภายนอกที่สนับสนุนการยกสถานะภาพของผู้หญิงให้เสมอภาคกับผู้ชาย คือ การที่องค์การสหประชาชาติประกาศให้ทศวรรษ 2533 – 2543 เป็นทศวรรษเปลี่ยนผ่านไปสู่ยุคแห่งการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 นำมาสู่การประชุมระดับโลกและการประกาศปฏิญญาอีกหลายฉบับ โดยประเด็นเกี่ยวกับการยกสถานะภาพของสตรีเป็นหนึ่งในประเด็นที่พูดถึงในระดับโลก ทำให้ประเทศไทยซึ่งเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติและเป็นภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบได้ปฏิบัติตามวาระขององค์การสหประชาชาติ

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาในส่วนของผู้ที่ประกอบอาชีพผู้พิพากษาในไทยพบว่าในช่วงพ.ศ. 2535-2563 ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายประการในระบบราชการด้านตุลาการ เช่น การจัดระบบใหม่ด้านการบริหารราชการในกระทรวงยุติธรรม การปรับระบบการคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการตำแหน่งข้าราชการตุลาการให้มี 3 ระดับ ได้แก่ การสอบคัดเลือก การทดสอบความรู้ และการคัดเลือกพิเศษ โดยแต่ละรูปแบบจะมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครที่แตกต่างกันบ้างตามความเหมาะสม รวมไปถึงการฝึกอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษาก่อนได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการเต็มขั้น ก็มีการปรับรูปแบบให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ขณะเดียวกันก็พบว่าทัศนคติของสตรีต่อการประกอบอาชีพข้าราชการตุลาการหรือผู้พิพากษาในช่วงเวลานี้ได้เปลี่ยนไป ดังเห็นได้จากบท

²⁰⁶ สมชาย บริษาศิลปกุล. (2564). "การร่วมชุมนุมกับ กปปส. "เป็นความสง่างามของผู้พิพากษา?"

สัมภรณ์ของสตรีที่ทำงานเป็นผู้พิพากษาอย่างคุณฐิติมา แซ่เตีย และคุณลัดดาวรรณ หลวงอาจ ทำให้เห็นได้ว่าสตรีหลายคนมีความพากเพียรพยายามเป็นอย่างยิ่งเพื่อจะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งที่ตน มุ่งหวัง

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างมากที่เกิดขึ้นในวงการผู้พิพากษาคือการที่ผู้พิพากษา สตรีได้ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกาซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดของข้าราชการตุลาการ โดยใน เดือนตุลาคม พ.ศ. 2563 นางเมทินี ชโลธร ได้เป็นประธานศาลฎีกาหญิงคนแรกในประวัติศาสตร์ ศาลยุติธรรมไทย อย่างไรก็ตามการที่สตรีได้เป็นประธานศาลฎีกานี้เป็นด้วยปัจจัยของระบบ คุณธรรมและระบบอาวุโสที่คณะกรรมการตุลาการใช้ในการพิจารณาเลื่อนชั้น เลื่อนตำแหน่ง ข้าราชการตุลาการ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกระแสการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรีและความเสมอภาคทางเพศที่มี อยู่ในช่วงพ.ศ. 2535 – 2563 แต่อย่างใด

บทที่ 5

บทสรุป

การศึกษาเรื่อง ความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาศรีในสังคมไทย พ.ศ. 2497-2563 เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีโดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ

- เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในสังคมไทยตั้งแต่พ.ศ. 2497-2563
- เพื่อศึกษาประเด็นการกีดกันทางเพศและการคลี่คลายของการกีดกันทางเพศในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2497-2563
- เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในสังคมไทยตั้งแต่พ.ศ. 2497-2563

จากการศึกษาพบว่า ประวัติศาสตร์การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในสังคมไทยระหว่างพ.ศ. 2497-2563 แบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลาคือ

ช่วงพ.ศ. 2497-2517 ซึ่งเป็นช่วงแรกของประวัติศาสตร์ที่สตรีได้ประกอบอาชีพผู้พิพากษา โดยจุดเริ่มต้นของการที่ผู้หญิงเข้าสู่อาชีพผู้พิพากษานั้นโดยหลักการแล้วเริ่มขึ้นในปีพ.ศ. 2497 เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2497 ซึ่งยินยอมให้สตรีรับราชการเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการได้ ทั้งที่รัฐสยามได้มีการจัดการศึกษาแผนใหม่ให้สตรีมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) แล้วแต่ด้วยกรอบทางความคิดและความคาดหวังจากสังคมต่อสตรีในเรื่องของการเป็นแม่และเมียที่ดีทำให้การประกอบอาชีพของผู้หญิงในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นจำกัดขอบเขตแคบ ๆ เพียงแค่อาชีพครู ช่างตัดเสื้อ และพยาบาล โดยมีการปิดกั้นไม่ให้สตรีได้ศึกษาวิชาความรู้จำนวนหนึ่ง ดังเห็นได้จากการศึกษาวิชากฎหมายซึ่งในช่วงแรกนั้นมีการสงวนไว้สำหรับบุรุษ เป็นเหตุให้สตรีไทยต้องต่อสู้เรียกร้องเป็นเวลาร่วม 3 ทศวรรษจึงจะได้รับโอกาสในการเข้าศึกษาที่โรงเรียนกฎหมาย โดยในพ.ศ. 2471 โรงเรียนสอนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมได้รับสตรีคนแรกคือ นางสาวแรม พรหมโบล เข้าศึกษาและจบเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนแรกของไทยในพ.ศ. 2473 แต่โอกาสในการเข้าเรียนวิชากฎหมายของสตรีครั้งนี้ไม่ได้เกิดจากแรงขับเคลื่อนจากการเรียกร้องของกลุ่มสตรีโดยตรง หากแต่อาจมาจากเหตุผลที่ว่านางสาวแรมเป็นบุตรของพันตำรวจเอกพระยาบุเรศผดุงกิจ (รวัย พรหม

โมบล) อธิบดีกรมตำรวจ หลังจากนั้นโรงเรียนกฎหมายได้รับนางสาวศิริ จูตรีรัตน์ เข้าเรียนโดยนางสาวศิริสำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนที่ 2 ของไทยเมื่อพ.ศ. 2475

ถึงแม้ว่าในพ.ศ. 2473 และ 2475 จะมีสตรีสองท่านจบการศึกษาระดับเนติบัณฑิตจากโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม คือ คุณแรม พรหมโมบล และคุณศิริ จูตรีรัตน์ แต่ทั้งสองท่านไม่สามารถก้าวเข้าสู่อาชีพสูงสุดของสายงานยุติธรรมอย่างอาชีพข้าราชการตุลาการได้เนื่องด้วยในทางปฏิบัติแล้วพบว่ากระทรวงยุติธรรมไม่มีการตั้งผู้หญิงเป็นข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) แม้ว่าพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2471 ซึ่งมีผลบังคับใช้อยู่ในขณะนั้นจะไม่มีบทบัญญัติห้ามผู้หญิงเป็นข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) ก็ตาม ทั้งนี้ภายหลังจากการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ถึงจะปรากฏว่าคณะราษฎรพยายามเปลี่ยนแปลงให้เกิดความเท่าเทียมกันทางสังคมระหว่างเพศชายและเพศหญิงดังเห็นได้จากการตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในลักษณะตลาดวิชาขึ้นในพ.ศ. 2477 เพื่อเปิดโอกาสให้การศึกษาที่เท่าเทียมกันแก่ราษฎรทั้งชายและหญิง อย่างไรก็ตามการปิดกั้นโอกาสของผู้หญิงในการประกอบอาชีพผู้พิพากษายังคงมีอยู่ต่อมาโดยพระราชบัญญัติข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2482 ซึ่งตราขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ระบุคุณสมบัติของผู้สมัครสอบเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการว่าต้องเป็นชาย ภายใต้สภาวะที่การปกครองของประเทศเปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วแต่ยังมีความเหลื่อมล้ำทางเพศในการประกอบอาชีพจึงยังปรากฏว่ามีการเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรีและปัญญาชนเพื่อเรียกร้องสิทธิของสตรีเกือบตลอดช่วงระหว่างพ.ศ. 2475 ซึ่งประเทศไทยเริ่มใช้การปกครองระบอบประชาธิปไตย จนถึงพ.ศ. 2516 ซึ่งเกิดการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ของประชาชนเพื่อขับไล่เผด็จการทหาร เปลี่ยนการปกครองกลับมาสู่ระบอบประชาธิปไตยอีกครั้งหลังจากผู้นำทหารทหารได้ทำการรัฐประหารและปฏิวัติล้มระบอบประชาธิปไตยแล้วใช้ระบอบการปกครองแบบเผด็จการตลอดช่วงระหว่างพ.ศ. 2490-2516 โดยการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิของสตรีในช่วงพ.ศ. 2475-2516 นี้บางช่วงซบเซาเนื่องจากบรรยากาศทางการเมืองในขณะนั้น ๆ

ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสตรีไปในทิศทางที่ดีขึ้นนั้นนอกจากจะมีที่มาจากปัจจัยภายในประเทศที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีปัจจัยจากภายนอกสนับสนุนด้วย กล่าวคือในยุคปฏิรูปประเทศ (สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) จนถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487) นั้นความคิดวิไลซ์ตามแบบชาติตะวันตกเป็นปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้ผู้นำประเทศทำการยกสถานภาพของสตรี แต่หลังจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง องค์การสหประชาชาติได้เป็นปัจจัยหนึ่งของการยกสถานภาพของสตรีในประเทศไทย เนื่องจากประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การ

สหประชาชาติและได้ลงนามในปฏิญญาและอนุสัญญาขององค์การสหประชาชาติที่ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีอันมีผลผูกพันให้ไทยต้องปฏิบัติตามปฏิญญาและอนุสัญญาขององค์การสหประชาชาติ

ในส่วนของการประกอบอาชีพผู้พิพากษาพบว่า ตามกฎหมายได้เปิดช่องทางให้ผู้หญิงรับราชการเป็นข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) ตั้งแต่พ.ศ. 2502 ซึ่งกระทรวงยุติธรรมได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ 4 อนุญาตให้สตรีเป็นผู้พิพากษาในศาลคดีเด็กและเยาวชน แต่กว่าจะมีผู้หญิงขึ้นมาเป็นผู้พิพากษาได้ก็ในพ.ศ. 2508 ซึ่งคุณชลอจิตต์ จิตตะรุทธะ สออบได้ตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาและเข้ารับการอบรมของกระทรวงยุติธรรมเพื่อก้าวขึ้นมาเป็นผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชน โดยขั้นตอนการเข้าสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของคุณชลอจิตต์ เมื่อเปรียบเทียบกับผู้พิพากษาร่วมสมัยที่เป็นเพศชายพบว่าขั้นตอนการเข้าสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาระหว่างผู้พิพากษาที่เป็นสตรีกับผู้พิพากษาที่เป็นบุรุษไม่แตกต่างกันมากนัก อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากภาพใหญ่ของการรับราชการเป็นข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) แล้วยังคงกล่าวได้ว่ามีการเลือกปฏิบัติและปิดกั้นการประกอบอาชีพข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) ของสตรีอยู่มากดังที่ได้กล่าวแล้วว่ากฎกระทรวงยุติธรรม ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2502 กำหนดให้ผู้หญิงเป็นได้เฉพาะผู้พิพากษาในศาลคดีเด็กและเยาวชนขณะที่ผู้ชายเป็นผู้พิพากษาได้ในศาลทุกประเภท จุดเปลี่ยนของผู้หญิงที่รับราชการเป็นผู้พิพากษาเกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ซึ่งมีผลให้เกิดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 โดยสาระสำคัญของประการหนึ่งของรัฐธรรมนูญฉบับนี้คือ มีการบัญญัติเรื่องสิทธิเสรีภาพที่เท่าเทียมกันระหว่างชาย-หญิง ทำให้กระทรวงยุติธรรมได้ผ่อนปรนให้ผู้พิพากษาสตรีปฏิบัติหน้าที่ในศาลชั้นต้นอื่น ๆ ได้เพื่อคลายการเลือกปฏิบัติต่อสตรีซึ่งเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2517

ช่วงพ.ศ. 2517-2535 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในประวัติศาสตร์ของการที่สตรีประกอบอาชีพผู้พิพากษา อันเป็นผลจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่ทำให้การเมืองไทยได้กลับสู่บรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยอีกครั้ง มีการเปิดกว้างทางความคิดและการแสดงความคิดเห็น รวมถึงมีการพูดเรื่องสิทธิและความเท่าเทียมกันระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง นำมาสู่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ซึ่งมีบทบัญญัติรับรองเรื่องความเสมอภาคระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง นอกจากนี้ยังมีปัจจัยจากภายนอกที่มีส่วนในการยกสถานะภาพของสตรีในสังคมไทยคือ การที่ไทยได้เข้าเป็นภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบซึ่งองค์การสหประชาชาติได้กำหนดขึ้นเพื่อสร้างความเท่าเทียมระหว่างชายและหญิง โดยประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีของอนุสัญญาดังกล่าวในปีพ.ศ. 2528 ทั้งปัจจัยภายในประเทศและปัจจัยจากภายนอกที่เกิดขึ้นในช่วงพ.ศ. 2517-2528 กล่าวได้ว่ามีอิทธิพลต่อ

การยกสถานภาพของสตรีในสังคมไทย โดยเฉพาะปัจจัยภายในประเทศที่มีผลอย่างมากต่อเส้นทางของสตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษา เห็นได้จากการที่กระทรวงยุติธรรมมีการแก้ไขกฎกระทรวงให้สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 โดยกระทรวงยุติธรรมได้แก้ไขกฎกระทรวงฉบับที่ 5 ซึ่งส่งผลให้สตรีที่รับราชการเป็นผู้พิพากษาสามารถว่าคดีในศาลยุติธรรมอื่นนอกเหนือจากศาลคดีเด็กและเยาวชน (ศาลเยาวชนกลางและครอบครัว) ได้

ด้วยบริบทในช่วงพ.ศ. 2517-2535 ที่ได้กล่าวมาส่งผลให้กระทรวงยุติธรรมมีการแก้ไขกฎกระทรวงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ดังเห็นได้จากการแก้ไขกฎกระทรวงฉบับที่ 5 ซึ่งส่งผลให้สตรีที่รับราชการเป็นผู้พิพากษาสามารถว่าคดีในศาลยุติธรรมอื่นนอกเหนือจากศาลคดีเด็กและเยาวชน (ศาลเยาวชนกลางและครอบครัว) ได้ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า มีการเลือกปฏิบัติต่อสตรีอยู่เห็นได้จากการจำกัดไม่ให้สตรีขึ้นไปอยู่ในศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุด จนกระทั่งในพ.ศ. 2535 จึงมีการยินยอมให้สตรีเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาในศาลฎีกา เมื่อพิจารณาถึงเส้นทางของสตรีในอาชีพผู้พิพากษาในช่วงพ.ศ. 2517-2535 โดยศึกษาจากกรณีของคุณสมลักษณ์ จัดกระบวนพล ซึ่งเป็นสตรีที่ได้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลชั้นต้นรุ่นแรก ๆ ภายหลังจากมีการแก้ไขกฎกระทรวงฉบับที่ 5 และในเวลาต่อมาได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าศาลจังหวัดสวรรคโลก หัวหน้าศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดระยอง หัวหน้าคณะศาลอาญา แล้วขึ้นเป็นผู้พิพากษาในศาลอุทธรณ์ จากกรณีศึกษาของคุณสมลักษณ์ จัดกระบวนพล พบว่าอุปสรรคที่คุณสมลักษณ์ได้เจอในการทำงานด้านกฎหมายคือค่านิยมทางสังคมที่มองว่า การที่ผู้หญิงมาทำงานด้านกฎหมายเป็นสิ่งแปลก อีกทั้งทัศนคติของเพื่อนร่วมวิชาชีพผู้พิพากษาซึ่งส่วนใหญ่เป็นชายแทบจะไม่ยอมรับและให้เกียรติสตรีในฐานะผู้พิพากษา สอดคล้องกับที่มีงานศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงบนเส้นทางนักบริหารในกระทรวงยุติธรรมได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคของผู้หญิงในการรับราชการด้านตุลาการที่มาจากทัศนคติที่ให้ค่าผู้หญิงน้อยกว่าผู้ชาย ประกอบกับลักษณะทางวัฒนธรรมไทยที่กำหนดให้ผู้หญิงเป็นผู้ดูแลความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว ทำให้ผู้หญิงที่รับราชการฝ่ายตุลาการไม่สามารถอุทิศตนอย่างเต็มที่ในการทำงานเป็นผู้บริหารระดับสูงโดยส่วนหนึ่งของสตรีที่รับราชการเป็นผู้พิพากษาได้ปฏิเสธไม่ขอให้พิจารณาแต่งตั้งตนให้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับสูง ทั้งนี้รวมไปถึงอุปสรรคอีกประการหนึ่งของผู้หญิงในเส้นทางอาชีพผู้พิพากษาคือ วัฒนธรรมองค์กรของกระทรวงยุติธรรมซึ่งไม่ประสงค์จะให้ผู้หญิงเป็นข้าราชการตุลาการมาตั้งแต่แรกแล้ว

ช่วงพ.ศ. 2535-2563 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นอีกครั้งในประวัติศาสตร์ของการที่สตรีประกอบอาชีพผู้พิพากษาโดยในปีพ.ศ. 2535 ได้มีการเปิดพื้นที่ให้สตรีขึ้นไปทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาในศาลฎีกา หลังจากมีการปิดกั้นมานานไม่ให้ผู้พิพากษาที่เป็นสตรีได้ขึ้นมาทำงานในศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุดของประเทศ ต่อจากนั้นผู้พิพากษาที่เป็นสตรีจะสามารถขึ้นสู่จุดสูงสุดของการประกอบอาชีพผู้พิพากษาได้ในอีก 28 ปีต่อมาคือในพ.ศ. 2563 นางเมทินี ชโลธร ได้ดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อสตรีที่ประกอบอาชีพผู้พิพากษานี้เกิดขึ้นในบริบทของสังคมไทยในช่วง พ.ศ. 2535 – 2563 ที่เกิดกระแสการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิความเสมอภาคทางเพศของสตรีที่เห็นได้ชัดคือ ข้อเสนอให้มีการปรับแก้กฎหมายเกี่ยวกับการทำแท้งให้สตรีมีสิทธิในการยุติการตั้งครรภ์อันเป็นสิทธิที่ผู้หญิงพึงมีเหนือร่างกายของตนเอง แต่การเคลื่อนไหวประเด็นนี้ได้ถูกคัดค้านหรือปฏิเสธอยู่เสมอ นอกจากนี้การเคลื่อนไหวเรียกร้องความเสมอภาคทางเพศได้ขยายขอบเขตมาสู่การเรียกร้องและแสดงออกถึงสิทธิและตัวตนของคนรักร่วมเพศ อีกทั้งยังมีปัจจัยจากภายนอกที่สนับสนุนการยกสถานะภาพของผู้หญิงให้เสมอภาคกับผู้ชาย คือ การที่องค์การสหประชาชาติประกาศให้ทศวรรษ 2533 – 2543 เป็นทศวรรษเปลี่ยนผ่านไปสู่ยุคแห่งการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 นำมาสู่การประชุมระดับโลกและการประกาศปฏิญญาอีกหลายฉบับ โดยประเด็นเกี่ยวกับการยกสถานะภาพของสตรีเป็นหนึ่งในประเด็นที่พูดถึงในระดับโลก ทำให้ประเทศไทยซึ่งเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติและเป็นภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบได้ปฏิบัติตามวาระขององค์การสหประชาชาติ

อีกด้านหนึ่งก็พบว่าได้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในระบบราชการด้านตุลาการ กล่าวคือในช่วงพ.ศ. 2535-2563 ได้เกิด การจัดระบบใหม่ด้านการบริหารราชการในกระทรวงยุติธรรม และการปรับระบบการคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการตำแหน่งข้าราชการตุลาการให้มี 3 ระดับ ได้แก่ การสอบคัดเลือก การทดสอบความรู้ และการคัดเลือกพิเศษ โดยแต่ละรูปแบบจะมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครที่แตกต่างกันบ้างตามความเหมาะสม รวมไปถึงการฝึกอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษา ก่อนได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการเต็มขั้น

นอกจากนี้ในส่วนของผู้หญิงเองก็พบว่าทัศนคติของสตรีต่อการประกอบอาชีพข้าราชการตุลาการหรือผู้พิพากษาในช่วงเวลานี้ได้เปลี่ยนไป ดังเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ของสตรีที่ทำงานเป็นผู้พิพากษาอย่างคุณฐิติมา แซ่เตีย และคุณลัดดาวรรณ หลวงอาจ ทำให้เห็นได้ว่าสตรีหลายคนมีความพากเพียรพยายามเป็นอย่างยิ่งเพื่อจะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งที่ตนมุ่งหวัง

อย่างไรก็ดีความเปลี่ยนแปลงสำคัญเกี่ยวกับการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีที่เกิดขึ้นคือการที่ผู้พิพากษาสตรีได้ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกาซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดของข้าราชการตุลาการเป็นด้วยปัจจัยของระบบคุณธรรมและระบบอาวุโสที่คณะกรรมการตุลาการใช้ในการพิจารณาเลื่อนชั้น เลื่อนตำแหน่ง ข้าราชการตุลาการ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกระแสการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรีและความเสมอภาคทางเพศที่มีอยู่ในช่วงพ.ศ. 2535 – 2563 แต่อย่างใด

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป

จากการศึกษาความเปลี่ยนแปลงความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษาสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2497-2563 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจศึกษาเรื่องนี้คือ ด้วยสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) ที่ระบาดอยู่ในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยกำลังทำงานวิจัยชิ้นนี้อยู่ สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลเอกสาร อาทิ หนังสือรุ่นของผู้สำเร็จการศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตลอดจนประสบความสำเร็จในการสัมภาษณ์สตรีที่เคยดำรงตำแหน่งผู้พิพากษา ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าข้อมูลเอกสารและประวัติศาสตร์บอกเล่าดังกล่าวน่าจะช่วยให้เห็นข้อมูลเกี่ยวกับสตรีที่ประกอบอาชีพผู้พิพากษาในแง่มุมต่าง ๆ เช่น ความคิดระบบการศึกษา เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างนิติศาสตร์บัณฑิตและผู้พิพากษา ซึ่งจะทำให้เราเห็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสตรีที่ประกอบอาชีพผู้พิพากษาในมิติอื่น ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ความคิด ประวัติศาสตร์สังคม จึงเป็นการดีที่ผู้สนใจจะได้ศึกษาประเด็นเหล่านี้ในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

- (2509). "สตรีที่น่ารู้จัก". *คู่มือแม่บ้านทางวิทยุและโทรทัศน์* 5(60).
_____. (2511, 20 มิถุนายน). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. เล่ม 58.
_____. (2546). *ระบบการคัดเลือกและอบรมข้าราชการตุลาการในศาลยุติธรรม*.
_____. (2553). "สมลักษณ์ จักรกระบวนพล." from <https://www.thairath.co.th/person/3681>.
_____. (2563). "ข่าวทะเลาะคน - ปิยกุล บุญเพิ่ม ประธานศาลอุทธรณ์". from https://www.khaosod.co.th/newspaper-column/people/news_4601815.
_____. (2563). "ทางการ! ก.ต.เห็นชอบตั้ง'เมทินี ชโลธร'เป็น ปธ.ศาลฎีกาหญิงคนแรกของไทย". from <https://www.isranews.org/article/isranews-news/90626-isranews-265.html>.
Thammasat Relation Office Thammasat University. "นางสาวฐิติมา แซ่เตีย ศิษย์เก่าคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สอบเนติบัณฑิตได้คะแนนอันดับ 1 (เกียรตินิยม) ในรอบ 30 ปี." Retrieved 25 พฤษภาคม 2565, from <http://www.relations.tu.ac.th/en/news/detail.aspx?id=649&cid=1>.
THE STANDARD TEAM. (2561). "ก.ต. เห็นชอบ 'เมทินี ชโลธร' เป็นประธานศาลฎีกาคนแรกในหน้าประวัติศาสตร์." Retrieved 26 พฤษภาคม 2565, from https://thestandard.co/sec-approved-with-metini-chalothorn-to-be-president-of-the-supreme-court/?fbclid=IwAR1uWClJulS7Ogbyx7tdYIK9ymRSEeTDHBk2COjwAH_dhvptVlSnFNtO0.
กนกพร ศรีอ่อนเที่ยง. (2540). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของกลุ่มมรดกเพื่อพัฒนาสิทธิสตรีในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ ร.ม. (การปกครอง), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
กรวิภา บุญเชื้อ. (2537). *แนวทางต่อสู้ขององค์กรสตรีไทยกับอำนาจในการแปรเปลี่ยน (บทวิเคราะห์)*. ผู้หญิงกับอำนาจที่จะแปรเปลี่ยน. ก. อ. (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ, คบไฟ.
กระทรวงยุติธรรม. (2558). *124 ปีกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2434-2558*. กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม.
กระทรวงยุติธรรม. (2558). *124 ปีกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2534-2558*. กรุงเทพฯ, อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน.
กฤตยา อาชวนิจกุล และ กนกวรรณ ธรรมวรรณ. (2545). *ขบวนการทางสังคมบนมติการเมืองไร้ขอบเขตและร่างกายผู้หญิง. วิถีชีวิต วิถีสู้ ขบวนการประชาชนร่วมสมัย*. ผ. พ. และคณะ.

- กรุงเทพฯ, โอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮ้าส์: 34 - 129.
- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2548). *การเมืองการปกครองไทย : หลายมิติ*, กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- คมกริช วัฒนเสถียร. (2559). *นักกฎหมายฮาร์วาร์ดสู่บัลลังก์ตุลาการ*. กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์บัณฑิตไทย.
- จิตตมาศ จิระสถิตย์พร. (2560). *พัฒนาการทางการศึกษาของผู้หญิงไทย พ.ศ. 2500 - 2540*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิตติมา พรอรุณ. (2538). *การเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2489-2519*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิรกาญจน์ สงวนพวง. (2538). *การเคลื่อนไหวของกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้า พ.ศ. 2504-2519*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิราภรณ์ ดำจันทร์. (2562). *ประชาธิปไตยที่ไม่ตั้งมั่น*. กรุงเทพฯ, มติชน.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2524). *เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย*, กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. (2561). *เถียงกันเรื่องแห่ง : สุขภาพ เสรีภาพ ศิลธรรม*. กรุงเทพฯ, คบไฟ.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2544). *ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2475-2500*, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชุมพล จันทราทิพย์. (2550). *พระธรรมานุศาสน์ดิศธรรม*, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฐิติมา แซ่เตี๋ย. (แก้ไขล่าสุด 4 ธันวาคม 2557). "เรียบเรียงจาก เฟสบุ๊ก "ฐิติมา แซ่เตี๋ย." Retrieved 25 พฤษภาคม, 2565, from https://web.facebook.com/ThitimaSaetia/posts/680983502000078/?_rdc=1&_rdr
- ณัฐฐาดิ ชนะชัย. (2530). *สตรีในสังคมไทยสมัยใหม่: ศึกษากรณีสตรีซึ่งประกอบอาชีพพยาบาล (พ.ศ. 2439-2485)*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดรุณี ตันติวิรมานนท์. (2541). *วิวัฒนาการของขบวนการรณรงค์ประเด็นสตรีในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์. สตรีศึกษา. ก. พ. ปารีชาติ วลัยเสถียร, สนิทน์ สิทธิรักษ์ (บรรณาธิการ)*. กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โดม ไกรปกรณ์. (2563). *เส้นทางประชาธิปไตย*, กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- แตงตั้งข้าราชการตุลาการ. (2525). *ราชกิจจานุเบกษา*.

- ธเนศ อารณีสวรรณ. (2536). *ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาไทยในยุคแรก*. กรุงเทพฯ: แกรมมี พับลิชชิง เฮ้าส์.
- ธีรนนท์ ธีระธนากร และ กนิษฐา ชิตช่าง. (2558). "บทบาทของสมาชิกสภาสตรีในการเคลื่อนไหวผลักดันสิทธิในรัฐธรรมนูญ: ศึกษากรณีคุณหญิงนันทกา สุประภาตะนันท์." *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* 41(2): 91 - 108.
- นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. (2553). *ขบวนการเคลื่อนไหวของเกย์ในสังคมไทย ภาคปฏิบัติและกระบวนการ*. วิทยานิพนธ์ สส.ด. (การบริหารสังคม), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นันทิรา ขำภิบาล. (2530). *นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เตียวศรีวงศ์ และคณะ. (2541). "การปลดปล่อยของสิบลีตุลา." *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 19, ฉบับที่ 12 (ต.ค.2541), หน้า 110-112.
- นุมนวล ยัพรราช. (2549). *พัฒนาการทางการเมืองของขบวนการสิทธิสตรีไทย. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในไทย*. โอ. อ. และคณะ. กรุงเทพฯ, ประชาธิปไตยแรงงาน.: 122 - 124.
- บัณฑิต จันทรโรจนกิจ. (2558). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย : ความเป็นมาและสาระสำคัญ*. กรุงเทพฯ, สถาบันพระปกเกล้า.
- บัณฑิต จันทรโรจนกิจ. (2563). *การเมืองไทยร่วมสมัย*, กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- เบ็ญจมาศ ศิริภัทร และ สุรพล มุละดา. (2545). *เอ็นจีโอนักพัฒนาระดับรากหญ้าพื้นที่ที่สังคมขาด(ไม่)ได้ ?* กรุงเทพฯ, อาทิตยโปรดักส์กรุ๊ป.
- ประกาศ แต่งตั้งประธานศาลฎีกา (2563). *ราชกิจจานุเบกษา*.
- ประกาศ แต่งตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (2516, 24 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*.
- ประเทศไทย. (2563). "ว่อนเน็ต ภาพคนหน้าคล้าย ปธ.ศาลฎีกาคนใหม่ร่วมชุมนุม กปปส. เช็กหน่วยงานเกี่ยวข้องไม่สามารถให้คำตอบได้." Retrieved 26 พฤษภาคม, 2565, from <https://prachatai.com/journal/2020/10/89777>.
- ประภาพรรณ อุดมจรรยา (2541). *ผู้หญิงบนเส้นทางนักบริหารในระบบราชการไทย งานด้านตุลาการ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา.
- ปริกษาทนายความ. "สาวโรงงานสอบเป็นผู้พิพากษาได้ตั้งแต่อายุ 27 อาชีพทรงเกียรติที่ได้มาเพราะความพยายาม. เส้นทางเศรษฐีออนไลน์." from https://www.sentangsedtee.com/unique-career/article_127845.
- ปิยะพร จันวัน. (2547). *ทัศนะของ "ผู้หญิงทำงาน" ในสังคมไทย พ.ศ. 2500-2516*. วิทยานิพนธ์

- อ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เปรมสิริ ชวนไชยสิทธิ์. (2538). *ผู้หญิงกับอาชีพครูในสังคมไทย พ.ศ. 2456-2479*.
- พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476. (2476, 20 มีนาคม).
- ราชกิจจานุเบกษา.
- พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พุทธศักราช 2471 (2471). ราชกิจจานุเบกษา.
- พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2482 (2482). ราชกิจจานุเบกษา.
- พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2497 (2497). ราชกิจจานุเบกษา.
- เพชรสุภา ทศนพันธ์. (2542). *แนวคิดเรื่อง "การเข้าสู่สมาคม" และผลกระทบต่อสตรีไทย พ.ศ. 2461-2475*. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. (ประวัติศาสตร์), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาวิณี บุญนาค. (2563). *เพศสภาพและชนชั้นของอาชีพนางผดุงครรภ์ นางพยาบาล ในสยาม พ.ศ. 2439-2478*. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มาลี พฤษพงษ์สาวลี. (2552). *สิทธิความเป็นคนของผู้หญิง: พันธกรณีระหว่างประเทศ กฎหมาย และข้อถกเถียง*. กรุงเทพฯ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และ โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เมทินี วงษ์เวช. (2543). *ผู้หญิงบนเส้นทางแห่งอำนาจและการตัดสินใจ*. กรุงเทพฯ สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี.
- ยุพารรณ์ แจ่มเจณี. (2530). *การศึกษาของสตรีไทย: ศึกษากรณีเฉพาะของโรงเรียนราชินี (พ.ศ. 2447-2503)*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ลำพวรรณ น่วมบุญลือ. (2519). *สิทธิและหน้าที่ของสตรีไทยตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์*.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2557). "คณะราษฎรกับการเปลี่ยนแปลงด้านกฎหมาย." จาก 100 ปี ร.ศ.130 ถึง 80 ปีประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- วิมลศิริ ชำนาญเวช. (2562). "มติหญิงชายในรัฐธรรมนูญ." รพี ๖๒ 62.
- วิระดา สมสวัสดิ์. (2549). *นิติศาสตร์แนวสตรีนิยม*, เชียงใหม่ : ศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2554). *สมเด็จพระปิยมหาราชกับการปฏิรูปการศึกษา*. กรุงเทพฯ, พิมพ์คำ.
- ศิริพร สะโครบาเน็ค. (2526, สิงหาคม-ตุลาคม). "การเรียกร้องสิทธิของสตรีไทย (2398-2475)." *สตรีทัศน์* 1 (3): 30-31.

- สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และ สุรพล มุละดา. (2544). *จากรากหญ้าถึงขอบฟ้า: อดีต ปัจจุบัน และอนาคตขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย*. กรุงเทพฯ, โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2533). "รัฐสมบูรณาญาสิทธิธิในสยาม 2435-2475." *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์* 17 (1): 23-44.
- สมชาย ปรีชาศิลป์กุล. (2564). "การร่วมชุมนุมกับ กปปส. "เป็นความสง่างามของผู้พิพากษา"?" Retrieved 26 พฤษภาคม, 2565, from <https://www.the101.world/judicial-neutrality/>.
- สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ (2535). *เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรือง คือสถานภาพแห่งสตรี*. กรุงเทพฯ, สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์.
- สัญญาชัย ผลฉาย และคณะ. (2546). *ระบบการคัดเลือกและการอบรมข้าราชการตุลาการในศาลยุติธรรม : รายงานวิจัย*, กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล.
- สายชล วรรณรัตน์ (2528). *ผลกระทบของหมอบรัดเลย์ต่อสังคมไทย*. กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานศาลฎีกา. Retrieved 25 พฤษภาคม, 2565, from <https://opsc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/10/iid/214237>.
- สุขสรรค์ แดงภักดี. (2538). *ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยสมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2481-2487*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. (2551). *สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย*, กรุงเทพฯ : พี. เพรส.
- สุนี ไชยรส. (2547). *การหลอมรวมอุดมการณ์ เฟมินิสต์ ประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน: ศึกษาผ่านประสบการณ์สุนี ไชยรส*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สตรีศึกษา), สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภัตตรา กอบกิจสุขกุล. (2531). *การประกวดนางสาวไทย (พ.ศ. 2477-2530)*, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรเชษฐ์ สุขลาภกิจ. (2556). *ผ้าเดียวเมียเดียว" ในสังคมไทยสมัยใหม่จากทศวรรษ 2410 ถึงทศวรรษ 2480*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวดี ณะประสิทธิ์พัฒนา. (2558). *สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศ*. กรุงเทพฯ, พี.เพรส.

- อรพรรณ จันทรวงศ์ไพศาล. (2560, 13 สิงหาคม). "“เปิดชีวิต ‘ผู้พิพากษาหญิง’ สมลักษณ์ จัดกระบวนพล จาก ‘ลูกสาวทหารม้า’ สู ‘ท่านเปาหญิง’." Retrieved 13 เมษายน, 2565, from https://www.matichon.co.th/prachachuen/interview/news_627676.
- อัญญาภิลักษณ์ รักชิตธรรม. (2550). *พันธกรณีทางกฎหมายของประเทศไทยต่อหลักความเสมอภาคระหว่างเพศในการทำงาน กรณีศึกษาในสำนักงานอัยการสูงสุด*. วิทยานิพนธ์ น.ม. (นิติศาสตร์), คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวภาพิมล อิงควระ
วัน เดือน ปี เกิด	6 ธันวาคม
สถานที่เกิด	จังหวัดชัยนาท
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2559 นิติศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2563 ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2564 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
ที่อยู่ปัจจุบัน	อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

